

BIBL. FAC.

Coll 570.3.148

St.-IGN. ANTW.

LAGE INKOMENS

EEN STATISTISCH ONDERZOEK NAAR DE VERDELING
DER INKOMENS BENEDEN DE BELASTINGGREN
IN DE GEMEENTE EINDHOVEN

H. VERWEY-JONKER / LAGE INKOMENS

H. VERWEY-JONKER

LAGE INKOMENS

EEN STATISTISCH ONDERZOEK NAAR DE VERDELING
DER INKOMENS BENEDEN DE BELASTINGSGRENS
IN DE GEMEENTE EINDHOVEN

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VER-
KRIJGING VAN DE GRAAD VAN DOCTOR
IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN
DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM, OP
GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS
DR. H. T. DEELMAN, HOGLERAAR IN DE
FACULTEIT DER GENEESKUNDE, IN HET
OPENBAAR TE VERDEDIGEN IN DE AULA
DER UNIVERSITEIT OP DINSDAG 4 MEI 1943
DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

HILDA VERWEY—JONKER

GEBOREN TE GOES

UFSIA-BIBLIOTHEEK

03 02 0224562 4

TE ASSEN BIJ
VAN GORCUM & COMP. (G. A. HAK & H. J. PRAKKE)

----- Text continues after this page -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.

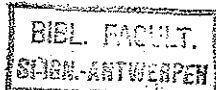
Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- Tekst gaat verder na deze pagina -----

Promotor Prof. Dr H. N. ter Veen

D 14.121

STELLINGEN

I

In de studie van Mej. HUBERTS over de Amsterdamse venters wordt niet voldoende onderscheid gemaakt tussen de winkeliers met ventvergunning en de eigenlijke venters.

V.R.A.D. HUBERTS; De Amsterdamsche venters.
Acad. Proefschrift. Amsterdam 1940.

II

De veronderstelling van DE GOEJE, dat niet alle Zigeuners afstamelingen zijn van het zelfde Voor-Indische volk, wordt, behalve door zijn mededelingen over het voorkomen van niet-nomadiserende Zigeunerstammen in Turkije en Irak, bevestigd door POPP SERBOIANU, die grote verschillen in aard en vestigingsneiging opmerkt bij de Zigeuners in Roemenië.

M. J. DE GOEJE; Mémoire sur les migrations des Tsiganes à travers l'Asie; Leiden 1903.

C. J. POPP SERBOIANU; Les Tsiganes, Paris 1930.

III

Terwijl de ethnologie behoefte heeft aan een klassifikatie van kultuurtypen, moet de sociologie streven naar een algemeen erkend systeem van kultuurfasen, zoals MÜLLER LYER in grote trekken ontworpen heeft.

S. R. STEINMETZ; Classification des types sociaux et catalogue des peuples; Ges. kleinere Schriften zur Ethnologie und Soziologie, bd. II. Groningen 1930.

F. MÜLLER LYER; Phasen der Kultur, München 1923.

IV

Voor de snelle verbreding van het stelsel van grootgrondbezit over de Germaanse landen in de vroege Middeleeuwen, zijn in de eerste plaats de kloosters verantwoordelijk.

A. DOPSCH; Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der Europäischen Kulturentwicklung, Wien 1924.

V

De opvatting van KEYNES, dat de nominale lonen en de reële lonen zich in tegengestelde richting bewegen, is onjuist.

J. M. KEYNES; The general theory of employment interest and money.

J. T. DUNLOP; The movement of real and money wage rates, Economic Journal 1938. p. 413.

VI

Het besluit om de gebruikelijke tienjaarlijkse Volkstelling in het jaar 1940 niet te houden, heeft niet alleen een aantal praktische moeilijkheden veroorzaakt, maar zal in de toekomst onherstelbare hiaten doen ontstaan in waardevol demografisch en sociografisch materiaal.

VII

Bij vrije arbeidsverhoudingen is het percentage vrouwelijke werkrachten omgekeerd evenredig aan het welvaartspeil van de bevolking.

VIII

Er is geen reden om aan te nemen, dat het percentage meerderjarigen onder de inwonende kinderen, dat blijkens de Volkstelling 1930 voor het Rijk 20% was, te Eindhoven in 1940 aanzienlijk lager zal zijn geweest.

P. DE WOLFF; Enkele nadere gegevens betreffende de leeftijdsopbouw van de bevolking. Maandschrift van het C.B.S. Febr. 1941.

IX

Het welstandsniveau van gepensioneerden en rentetrekken en van een deel der kleine zelfstandigen ligt niet hoger dan dat van de door de overheid ondersteunde groepen.

VOORREDE

Zonder te kort te schieten in waardering voor het vele en goede, dat ik in mijn studiejaren te Leiden en Amsterdam van mijn andere hoogleraren ontvangen heb en thans van mijn promotor ondervond, wil ik hier met een enkel woord de man herdenken, die ik toch als mijn voornaamste leermeester beschouw. Dat Prof. Mr W. A. BONGER bij de bewerking van mijn proefschrift, dat zich beweegt op een terrein, dat zo bij uitstek het zijne was, niet meer de raadsman heeft kunnen zijn, heeft mij met droefheid en bitterheid vervuld. Moge deze studie, die aansluit bij één van Bonger's voornaamste onderzoekingen, ertoe bijdragen, dat zijn naam in Nederland niet vergeten wordt.

INHOUD

	blz.
Inleiding	11
Eerste hoofdstuk DE OMVANG VAN HET ONDERZOEK	16
Tweede hoofdstuk DE DEMOGRAFISCHE EN SOCIALE STRUCTUUR VAN DE GEMEENTE EINDHOVEN	21
1. De Bevolking	22
2. De sociale structuur	30
a. De economische verhoudingen	30
b. De arbeidsverhoudingen	35
c. De huisvesting	42
d. De invloed van de Philipsbedrijven	48
Derde hoofdstuk DE INKOMENSSTRUCTUUR VAN DE GEMEENTE EINDHOVEN	52
a. Het bekende deel van de inkomenslijn	52
b. De correctie voor de kinderaftrek	55
c. De inkomens van de ongehuwden	58
d. De correctie wegens fraude en aftrek	63
Vierde hoofdstuk DE VERDELING VAN HET GEZINSINKOMEN	65
a. Berekening der gezinsinkomens	65
b. De toetsing aan de feiten	73
Vijfde hoofdstuk DE SOCIALE GROEPEN MET LAGE INKOMENS	76
Zesde hoofdstuk DE STEUNTREKKENDE WERKLOZEN	80
a. Het aantal gezinnen, dat werkloosheid gekend heeft	80
b. Het aantal steuntrekkers	81
c. Het weekinkomen van de ondersteunde werklozen	84
d. De bijkomende steunbedragen	90
e. Het jaarinkomen van de werklozen	93
f. Het jaarinkomen van de ongehuwde steuntrekkers	98
g. Werklozen, die geen crisissteun ontvangen	100
Zevende hoofdstuk DE ARMLASTIGEN	102
a. Het aantal gesteunden volgens de Armenwet	102
b. Het weekinkomen van de armlastigen	106
c. Het jaarinkomen van de armlastige gezinnen	108
d. Het jaarinkomen van de ongehuwde armlastigen	111

e. Andere groepen zonder eigen inkomen	113
f. Gezinnen, die uitsluitend van de inkomsten der kinderen leven	114
Achtste Hoofdstuk GEPENSIONNEERDEN, RENTETREKKERS EN RENTENIERS	116
a. Het aantal leden van de groep	116
b. De gezinssamenstelling van de gepensioneerden	123
c. De jaarinkomens van gepensioneerden en rentetrek- kers	126
d. De berekening van de gezinsinkomens	131
Negende hoofdstuk DE KLEINE BOEREN	134
a. Het aantal boeren	134
b. De gezinssamenstelling van de boeren	135
c. De opbrengst van het boerenbedrijf	136
d. Berekening van het jaarinkomen van de boeren	137
Tiende hoofdstuk DE KLEINE ZELFSTANDIGEN	140
a. Algemene opmerkingen over de houders van vent- vergunningen	141
b. Het aantal venters te Eindhoven	143
c. De gezinssamenstelling van de venters	144
d. De gezinsinkomens van de venters	145
e. De overige „kleine zelfstandigen”	147
f. De jaarinkomens van de kleine zelfstandigen	150
Elfde hoofdstuk DE INKOMENSVERDELING VAN DE GEZINNEN	153
a. Het onbekende deel van de inkomenslijn	153
b. De correctie wegens fraude en aftrek	155
c. Het verloop van de frequentie-curve	157
Twaalfde hoofdstuk DE INKOMENSVERDELING VAN DE ALLEENSTAANDEN	162
Dertiende hoofdstuk DE BRUIKBAARHEID VAN DE GE- KONSTRUEERDE INKOMENSLIJN VOOR STATISTISCHE DOELEINDEN	166
Veertiende hoofdstuk ENIGE SOCIALE KONKLUSIES	172
a. Het welvaartspeil van de bevolking	172
b. De levensomstandigheden van ouden van dagen	176
c. De betekenis van de inkomsten van gezinsleden	178

INLEIDING

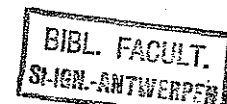
Het probleem, waarmee deze studie zich bezig houdt, is een onderdeel van het vraagstuk der inkomensverdeling, een vraagstuk, waarvoor zich verschillende sociale wetenschappen interesseren.

Het eerst heeft zich met dit vraagstuk de *theoretische economie* ingelaten: van het einde der vorige eeuw dateert de bekende theorie van PARETO, die een wet wiskundig formuleerde, waaraan de inkomensverdeling van verschillende tijden en landen zou moeten voldoen.¹⁾ Naderhand is de belangstelling van *statistici* op dit vraagstuk gevallen, n.l. toen men langs verschillende wegen ging zoeken naar methoden om het nationale inkomen en het nationale vermogen te berekenen. Bij het toepassen van de subjektieve methode, het eerste toegepast door BONGER²⁾, maakt men gebruik van de verdeling der inkomens om het totaal van deze inkomens te berekenen. Tenslotte is het probleem in de laatste jaren belangrijk geworden voor de *praktische economie*. Meer en meer wordt n.l. deze tak van wetenschap gericht op de „planning”: het berekenen van afzetmogelijkheden voor produkten of groepen van produkten. Deze planning kan uitgaan van een enkel bedrijf of een bedrijfsgroep, zij kan ook geschieden door een overheidsorgaan en is dan ingeschakeld in de economische politiek. Beide soorten planning maken gebruik van de kennis der inkomensverdeling omdat de afzetmogelijkheid van een produkt sterk beïnvloed wordt door de koopkracht van de bevolking, die op haar beurt weer door de inkomensverdeling bepaald wordt.

Het valt te verwachten, dat in de toekomst de planning — met name die van overheidswege — sterk in betekenis zal toenemen. De beheersing van de maatschappelijke krachten, die meer en meer als een dwingende eis wordt erkend, is alleen mogelijk bij een zo grondig mogelijke kennis van alle factoren, dus ook van de afzetmogelijkheid. Nog meer dan vroeger zal dus het vraagstuk van de inkomstenverdeling op de voorgrond staan.

¹⁾ V. PARETO; Cours d'économie politique, geciteerd bij J. v. d. Wijk (zie blz. 13, noot 2).

²⁾ Zie o.a. Prof. Mr W. A. BONGER; Vermogen en Inkomen in Nederland gedurende den oorlogstijd (1913—1920) Amsterdam 1923.

Onze kennis van de hoogte en van de verdeling der inkomens in Nederland en elders is nu weliswaar in de laatste tijd aanzienlijk verbeterd, maar nog steeds blijft daarin een leemte bestaan: weinig of niets is bekend van de inkomens van dat deel van de bevolking; dat geen belasting betaalt omdat het inkomen daarvoor te laag wordt geacht. De grondslag van onze kennis van de inkomensverdeling werd en wordt n.l. nog steeds gevormd door de gegevens van de Belastingen. PARETO en BONGER gingen hier van uit en ook meer moderne onderzoekers baseren zich hierop. De belastingadministratie interesseert zich echter — zoals te begrijpen is — uitsluitend voor dat deel van de bevolking, dat belasting betaalt. Omtrent de inkomens van hen, die beneden de belastinggrens blijven, heeft zij geen gegevens.

Zo kennen wij in Nederland uit de gedetailleerde statistieken, die ieder jaar worden gepubliceerd,¹⁾ nauwkeurig de verdeling over de verschillende inkomensklassen van de belastbare inkomens boven de f 800.— per jaar. Maar van degenen, die minder verdienen dan dit bedrag of die wegens kinderftrek voor een lager inkomen zouden worden belast, ontbreekt vrijwel ieder gegeven. Een deel van deze bevolkingsgroep betaalde onder de oude regeling weliswaar nog Gemeentefondsbelasting, doch de gepubliceerde gegevens beperken zich tot de aangeslagenen in de (oude) Rijks Inkomsten Belasting en geven omtrent hen, die alleen Gemeentefondsbelasting betaalden slechts totaal-aantallen en totaal-opbrengsten.

De onvolledigheid van de gegevens, waarover wij zodoende beschikken, leidt tot een zeer onbevredigende toestand. Immers, het valt gemakkelijk na te rekenen, dat het deel van de Nederlandse bevolking, dat geen belasting betaalt, allerminst te verwaarlozen valt.

Volgens de Volkstelling 1930 woonden in Nederland 1.722.744 gezinnen. Het aantal aangeslagenen in de Rijksinkomstenbelasting bedroeg in het belastingjaar 1931/'32 (waarin dus voornamelijk het inkomen in het jaar 1930 genoten, tot uitdrukking komt): 1.867.154. Van deze aangeslagenen was ongeveer 1/3 ongehuwd, de overigen, n.l. 1.171.827 zijn aangeslagen als hoofden van gezinnen. Van 550.917 gezinshoofden is dus aan te nemen, dat zij geen belasting betaalden. Dat wil dus zeggen, dat in het economisch vrij gunstige jaar 1930

¹⁾ De „Statistiek der Rijksfinanciën” en de „Statistiek der Inkomens en Vermogens in Nederland” (uitgaven van het Centraal Bureau voor de Statistiek).

ongeveer één derde gedeelte van de gezinshoofden in Nederland (n.l. 32%) geen belasting betaalde, d.w.z. dat deze gezinshoofden of minder verdienen dan f 800.— of een zodanige kinderftrek genoten, dat hun totaal belastbaar inkomen beneden de f 800.— lag. In de crisisjaren na 1930 is deze verhouding nog aanzienlijk ongunstiger geworden. Uit de bovenaangehaalde publikaties blijkt b.v., dat het aantal aangeslagenen (gehuwde en ongehuwde) in het belastingjaar 1936/'37 slechts 1.284.556 bedroeg, zodat wij moeten konkluderen, dat in die jaren ongeveer de helft van de bevolking van Nederland te weinig verdiende om voor de Rijks Inkomsten Belasting in aanmerking te komen.

Het ontbreken van gegevens omtrent deze groep van de bevolking heeft geleid tot grote moeilijkheden voor hen, die zich met het probleem van de inkomensverdeling hebben bezig gehouden. De schrijvers, die de cijfers bewerkten met het doel het nationale inkomen te berekenen, hebben deze moeilijkheid opgelost door schattingen te maken van het gemiddelde inkomen van de bevolkingsgroep met een inkomen beneden f 800.—²⁾. Hiermee kon men wel volstaan, omdat uit de aard der zaak het inkomen van deze groep op het totale bedrag van het nationale inkomen niet zoveel gewicht in de schaal legt.

Voor PARETO en zijn navolgers gold de zelfde moeilijkheid. Zij hebben deze zo opgelost, dat zij hun wetten afleidden voor dat deel van de inkomens, dat boven een bepaald minimum valt, een minimum, dat over het algemeen samenvalt met de belastinggrens of even daarboven ligt³⁾. Het spreekt echter van zelf, dat zij daardoor een aantal aspecten van de inkomensverdeling verwaarlozen.

Zo is het lange tijd in de literatuur gebruik geweest te spreken over de „Inkomenspyramide”, waarmee men dan wilde aangeven, dat de inkomensverdeling grafisch voorgesteld de vorm zou vertonen van een pyramide: met een brede basis, die weergeeft het grote aantal

¹⁾ Voor ons land werden de belangrijkste schattingen gemaakt volgens de methode BONGER, op grond van uitkomsten van de beroepstellingen. Zie hiervoor C. P. DE GROOT, Methoden voor de berekening van het nationale inkomen. Purmerend 1936. Een volledig overzicht van de Nederlandse literatuur over berekeningen van het nationale inkomen en vermogen vindt men in „De Nederlandsche Conjunctuur” nr. 2 (Okt. 1939); Speciale onderzoekingen: Enkele berekeningen over het nationale inkomen in Nederland, p. 7.

²⁾ J. VAN DER WIJK: Inkomens- en Vermogensverdeling. Ned. Economisch Instituut, Haarlem 1939. geeft een overzicht van de wetten van Pareto, Gini en anderen in hun onderling verband.

personen, dat een laag inkomen heeft, en naar boven versmallend en snel uitlopend in een heel dunne top: het kleine aantal personen met hoge inkomens.¹⁾

Bij enig nauwkeurig nagaan van het probleem bemerkt men al gauw, dat deze voorstelling van zaken zeer ruw is. Immers het valt niet aan te nemen, dat het aantal personen, dat een bepaald inkomen geniet, bij het lager worden van het inkomen steeds zal blijven toenemen.

In grafische voorstellingen met een voldoende nauwkeurige schaalverdeling, zoals b.v. in die van BONGER en VAN DER WAERDEN²⁾ ziet men trouwens al een afwijking van de pyramidevorm aan de basis. VAN DER WIJK spreekt daarom al liever van een curve dan van een pyramide. Hij ontwikkelt dan een theorie omtrent de vorm van deze curve, die inhoudt, dat er zich ergens in deze lijn een maximum bevindt.

Zolang echter de gegevens van de Belastingen niet met andere gegevens aangevuld zijn, komen beschouwingen als de zijne op losse schroeven te staan. Immers van het verloop van de inkomensverdeling naar beneden toe weet men nog steeds zeer weinig: beneden de f 800.— zijn aantallen en inkomenshoogte volkomen onbekend, in de lagere belastingbetalende groepen (tussen f 800.— en f 1000.— en tussen f 1000.— en f 1200.—) is de uitval wegens kinderaftrek zo groot, dat de beschikbare gegevens over deze groepen onbetrouwbaar zijn.

Het hier volgende onderzoek is ondernomen om het aangegeven probleem een stap nader tot zijn oplossing te brengen. Het werd ondernomen door iemand, die ten volle doordrongen is van het belang van de kennis van de inkomensverdeling voor de berekening van het nationaal inkomen en voor theoretisch economische beschouwingen, maar die het zelf toch in de eerste plaats ziet als een vraagstuk, waarvoor de plan-wetenschap zich ziet gesteld. Zij werd opmerkelijk gemaakt op dit onopgeloste probleem bij een poging om uit de recente budgetonderzoekingen³⁾ de jaarlijkse omzet van bepaalde produkten

¹⁾ Men zie voor enkele voorbeelden van deze pyramide: Prof. dr O. BAKKER; Statistiek, dl. II, 191 e.v.

²⁾ Zie het hierboven geciteerde werk van BONGER.

³⁾ Voor oudere gegevens: dr W. H. VAN DER GOOT; De besteding van het inkomen; Het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud. 's-Gravenhage 1930. Latere publikaties zijn de „Huishoudrekeningen van 598 gezinnen (C.B.S. 1938) en „Inkomsten, uitgaven, verbruik en physiologische waarde van de voeding van

in Nederland te berekenen. Het ligt dus voor de hand, dat bij opzet en uitwerking van het onderzoek en bij de daaruit getrokken konklusies niet zozeer de theoretisch economische als wel de praktisch sociale aspecten het scherpst zijn belicht.

184 gezinnen uit verschillende kringen der bevolking gedurende de periode van 1 Maart 1934 tot 28 Febr. 1935. (Statistische Mededeelingen van het Bureau van Statistiek der Gemeente Amsterdam) Meulenhoff 1941. Tenslotte voor een bepaalde bevolkingsgroep: Voeding, Gezondheid en Financiële Toestand van 700 werkloze gezinnen, verspreid over geheel Nederland. Rapport 's-Gravenhage 1940. Zie ook de literatuuropgave in het „Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek Mei 1941, p. 231 e.v.

EERSTE HOOFDSTUK

DE OMVANG VAN HET ONDERZOEK

In het reeds eenmaal aangehaalde nummer van „De Nederlandsche Conjunctuur”, dat aan „Enkele berekeningen over het nationale inkomen van Nederland” is gewijd, schrijft dr J. B. D. DERKSEN over de mogelijkheid om een raming te maken van het inkomen van hen, die — indien zij waren aangeslagen — voor een lager inkomen dan f 800.— zouden worden belast.¹⁾ Hij meent, dat de meest aangewezen weg zou zijn te trachten die groepen van personen op te sporen, wier inkomen naar alle waarschijnlijkheid beneden de f 800.— valt en dan met behulp van loonstatistieken, cijfers van werkloosheidsuitkeringen e.d. een berekening te maken van het gemiddelde door hen verdiende inkomen.

Het spreekt vanzelf, dat een dergelijk onderzoek omvangrijke werkzaamheden zou vorderen en DERKSEN betwijfelt derhalve of het de moeite waard mag worden geacht. Deze bezwaren gelden echter voornamelijk een onderzoek, dat zich zou uitstrekken over het gehele land of een enigszins uitgebreid gedeelte daarvan. Zij vallen voor een deel weg indien men zich beperkt tot een onderzoek op klein terrein, waar men de boven aangeduide gegevens reeds grotendeels tot zijn beschikking heeft en waar de overige betrekkelijk gemakkelijk ter plaatse te verzamelen zijn.

Dit overwegende leek mij het belang van een eerste poging om in de geschetste leemte te voorzien zo groot, dat ik heb getracht in een dergelijk klein, afgebakend gebied, n.l. in de Gemeente Eindhoven, dit onderzoek te doen en de bedoelde ramingen te maken.

De keuze van Eindhoven werd natuurlijk ten dele bepaald door de overweging, dat ik mij in mijn woonplaats het snelst in het bezit zou kunnen stellen van de nodige gegevens en een en ander gemakkelijk zou kunnen verifiëren. De keuze leek mij echter ook uit andere oogpunten volledig verantwoord. En wel in de eerste plaats door de

¹⁾ T.a.p. p. 20.

omstandigheid, dat te Eindhoven het te gebruiken statistische materiaal reeds in ruime mate aanwezig en gemakkelijk toegankelijk was door de aanwezigheid zowel van een Gemeentelijke Dienst voor Sociaal Economische Zaken als van een aantal partikuliere instellingen, waar de verzameling van dat materiaal op deskundige wijze geschiedt. In de tweede plaats mocht men ook omtrent de mogelijkheid om de hier gevonden resultaten op wijder gebied toe te passen, reeds tevoren enige hoop koesteren. Immers de inkomensverdeling in de Gemeente Eindhoven, voor zover deze uit de statistische gegevens bekend is, vertoont een zeer merkwaardige overeenstemming met de inkomensverdeling van het gehele Rijk, een duidelijker overeenstemming dan de overige grote steden, zoals uit het hier volgende staatje blijkt:

VERDELING VAN HET AANTAL AANGESLAGENEN NAAR DE HOEGROOTHEID DER ZUIVERE INKOMENS IN PERCENTEN VAN HET TOTAAL ¹⁾

1939/1940	f 800.— tot	f 1400.— tot	f 2000.— tot	f 5000.— tot	f 10000.— tot	f 20000.— tot	en hoger
Eindhoven	48.26	26.72	20.79	2.94	0.92	0.37	
Het Rijk	47.25	27.21	20.53	3.43	1.09	0.49	
7 steden	43.52	29.89	21.05	3.64	1.29	0.61	
b. 100.000							

Overeenkomstig de suggestie van DERKSEN heb ik dus een onderzoek ingesteld naar de grootte van de bevolkingsgroepen in de gemeente Eindhoven van wie verwacht moest worden, dat hun inkomen beneden f 800.— zou liggen, naar de inkomensverdeling binnen die groepen en naar de bronnen waaruit het inkomen wordt verkregen. De resultaten van dit onderzoek heb ik vergeleken met de bekende gegevens van de belasting-administratie omtrent de inkomensverdeling in deze gemeente, nadat deze gegevens eerst enige noodzakelijke correcties hadden ondergaan.

De gegevens van de belastingen, die dus als het ware de basis vormen voor mijn onderzoek, zijn die van het belastingjaar 1939/40, de meest recente, die op het tijdstip, waarop ik mijn onderzoek begon, ter

¹⁾ Ontleend aan de Statistiek der Inkomens en Vermogens in Nederland 1939/1940.

beschikking waren. Deze cijfers hebben dus betrekking op een tijdsverloop, waarin nog niet de nieuwe Belastingverordening van kracht was, waarbij de Rijks Inkomsten Belasting grotendeels door een Loonbelasting vervangen werd. Waar in het vervolg van deze Rijks Inkomsten Belasting gesproken wordt, wordt dus bedoeld de oude belasting, die op alle inkomsten geheven werd en niet de nu bestaande subsidiaire Inkomsten-belasting.

Het begrip „inkomen”, dat ik in mijn studie gebruik, wordt niet geheel gedekt, door de — ook bij de belasting-administratie — gangbare en wetenschappelijk verantwoorde omschrijving van het woord. Onder inkomen moet men dan n.l. verstaan ¹⁾: het in geld uitgedrukte deel van het nationale inkomen, dat aan ieder medewerkend lid van de gemeenschap toevalt; terwijl daarbij onder nationaal inkomen alleen datgene wordt begrepen wat jaarlijks aan stoffelijke en geestelijke waarden aan de nationale rijkdom wordt toegevoegd. Bij deze begripsomschrijving past het de z.g.n. afgeleide inkomens, dus in hoofdzaak de inkomens verkregen door steun van overheids- of partikuliere zijde, niet bij het begrip „inkomen” te betrekken. Indien men een zuivere berekening van het nationale inkomen wil maken, is dit standpunt inderdaad juist.

Zij, die hun belangstelling richten op de konsumptieve kant van het verschijnsel en b.v. de koopkracht willen kennen ook van de lage inkomens, moeten echter uitgaan van een wijder inkomensbegrip, waaronder ook de afgeleide inkomens begrepen zijn. Immers, ook deze vormen geldbedragen, die voor de consumptie ter beschikking komen en speciaal van de door de overheid gesteunde bevolkingsgroepen geldt, dat zij door hun grote aantal een zo grote koopkracht vertegenwoordigen, dat hun invloed niet te verwaarlozen valt.

In navolging van de reeds genoemde budget-onderzoekingen heb ik dus de inkomens-uit-steun onder inkomen begrepen en de steuntrekkers naast andere inkomensstrekkers in de inkomensverdeling opgenomen. Ik kreeg daardoor slechts een kleine kring van personen, wier inkomen gelijk bleek te zijn aan nul of tot nul naderde. Indien men inkomens van gezinnen beschouwt, komt 't „geen inkomen” in het geheel niet voor. Onder de alleenstaanden vinden we een categorie van personen, die geacht moeten worden geen inkomsten te

¹⁾ Zie over dit probleem: Dr M. J. H. SMEETS: Inkomsten en Vermogen en hun betekenis voor de welvaart. Amsterdam 1932.

hebben, n.l. de verpleegden in gestichten, voor zo ver zij dan geen ouderdomsrente o.i.d. trekken. Daar de koopkracht, die zij vertegenwoordigen, een afzonderlijke faktor vormt, en apart zal moeten worden berekend, meen ik goed te doen het „afgeleide inkomen” dat te hunnen behoeve wordt ter beschikking gesteld, niet in aanmerking te nemen bij de inkomensverdeling.

Uit de gegevens van de Belastingen kan men een verdeling der *individuele inkomens* afleiden, die — nadat zij gekorrigeerd is voor de lage inkomens, waarop kinderaftek werd toegepast — te herleiden is tot een verdeling der *gezinsinkomens*. Voor het tot stand brengen van deze herleiding en voor de daarbij aansluitende berekening van de lage inkomens had ik een groot aantal gegevens nodig van zeer uiteenlopende aard. Ik heb deze gegevens zo veel mogelijk aan officiële bronnen ontleend. Vele van deze gegevens worden hier voor de eerste maal gepubliceerd. Indien ik een deel van dit materiaal hier weergeef met een uitvoerigheid, die niet geheel in verhouding staat tot de plaats, die zij bij de eigenlijke berekeningen innemen, moge mij dat vergeven worden: ik heb het sociale beeld, dat zij oproepen, van evenveel waarde geacht als de mathematische rol, die zij moesten vervullen. Tenslotte was het toch mede mijn doel de sociale omstandigheden in de ruimste zin van het woord te leren kennen, waaronder de gezinnen met „lage inkomens” hun leven moeten doorbrengen.

Het is wellicht goed er speciaal de aandacht op te vestigen, dat deze studie sociale verhoudingen van vóór de oorlog tot onderwerp heeft en dat de meeste gebruikte sociale gegevens eveneens van vóór de oorlog dateren, of wel in het eerste jaar van de bezetting (1940) verzameld werden. Oorlog en bezetting hebben natuurlijk in vele opzichten sociale veranderingen veroorzaakt, die stellig niet zonder invloed zullen blijven op de inkomensstructuur, al valt voorlopig niet te verwachten, dat zij deze zeer ingrijpend zullen wijzigen. Tot de veranderingen, die men bij vergelijking van oorlogs- en vooroorlogsjaren in aanmerking moet nemen behoren o.a. de snelle opheffing van de werkloosheid te Eindhoven (eerst een gevolg van de aanleg van een groot Duits vliegveld, vervolgens van het te werk stellen van arbeiders in Duitsland); daarnaast zijn verschillende overheidsmaatregelen, met name de verhoging van de Ouderdoms-Invaliditeitsrente te noemen, terwijl tenslotte van belang is, dat het aantal woningen sinds Mei 1940 niet noemenswaard meer is uitgebreid, terwijl de bevolking der gemeente nog in snel tempo toenam.

In hoeverre het verstandig is geweest een uitgebreid sociaal onderzoek te ondernemen in een ongewisse tijd als deze, kan alleen de toekomst uitmaken. Zelfs indien er echter radikale wijzigingen zouden plaats grijpen, zodat b.v. de sociale structuur van Eindhoven geheel gewijzigd zou blijken te zijn, dan nog zou het een zekere waarde blijven behouden als richtlijn voor dergelijke onderzoekingen, die toch in ieder geval nodig zullen blijven.

De officieele en partikuliere instanties, die mij materiaal en gegevens hebben afgestaan, heb ik steeds ter plaatse genoemd. Aan hen allen, alsmede aan anderen, die mij bij het verzamelen en verwerken behulpzaam zijn geweest, betuig ik hier mijn hartelijke dank. Het is onmogelijk om allen te noemen. Ik wil slechts een uitzondering maken voor de ambtenaren van het Gemeentelijk Crisisbureau (thans Gewestelijk Arbeidsbureau), de Gem. Instelling voor Maatschappelijke Steun, en de Afd. Bevolking ter Gemeente-secretarie en voor de beampten van de Soc. Economische Afdeling der N.V. Philips. Het grondmateriaal voor mijn onderzoek is n.l. vrijwel geheel door hen bijeengebracht. De prettige samenwerking, waarin dit is geschied, heb ik op hoge prijs gesteld.

TWEEDE HOOFDSTUK

DE DEMOGRAFISCHE EN SOCIALE STRUCTUUR VAN DE GEMEENTE EINDHOVEN

Om een betrouwbare indruk te krijgen van de omvang der bevolkingsgroepen, die een inkomen hebben, dat beneden de belastinggrens blijft, was het noodzakelijk te beschikken over een aantal gegevens betreffende de samenstelling der bevolking en de sociale verhoudingen, die in deze bevolking zijn gegroeid. Feiten en schattingen omtrent de demografische en sociale structuur van de bevolking van Eindhoven, die in enig opzicht van belang waren voor mijn onderzoek, heb ik in dit hoofdstuk samengebracht.

Een samenvatting van dit materiaal in een afzonderlijk hoofdstuk leek mij om meer dan één reden gewenst. In de eerste plaats wordt daardoor voorkomen, dat in latere hoofdstukken de gang van het betoog wordt onderbroken. In de tweede plaats heb ik bepaalde gegevens voor meer dan één doel nodig. Het leek mij overzichtelijker deze gegevens vooraf en dan vrij uitvoerig weer te geven dan daar waar zij aan een bepaalde berekening zouden zijn vastgekoppeld.

Het resultaat van deze werkwijze is een korte sociografische schets van Eindhoven geworden, een schets, die niet volledig is omdat ik mij in hoofdzaak beperkt heb tot die gegevens, die voor mijn later onderzoek van belang zouden zijn. Het leek mij echter wel wenselijk, daarbij ook op enkele algemene verschijnselen in te gaan, die karakteristiek zijn voor de bevolking van Eindhoven, een stad, die — zoals wel bekend mag worden verondersteld — in meer dan één opzicht afwijkt van het overige Noordbrabant.

Hen, die zich nog verder voor de demografie en sociografie van Eindhoven mochten interesseren, verwijs ik naar de publicatie van BRAND, Sociografie van de Lichtstad ¹⁾, die weliswaar oudere cijfers

¹⁾ W. BRAND; Eindhoven, Sociografie van de Lichtstad. Publikaties van het geografisch en sociografisch seminarium der Universiteit van Amsterdam. Amsterdam 1937.

geeft, maar die in zijn konklusies toch nog niet verouderd is. Bovendien werd enkele jaren geleden door het Economisch Technologisch Instituut voor Noordbrabant te Tilburg een zeer grote hoeveelheid materiaal op dit gebied verzameld ten behoeve van een onderzoek naar de industriële vestigingsfactoren in de gemeente Eindhoven. Van het volledige rapport met staten en grafieken bevindt zich te Eindhoven echter slechts één exemplaar (in het Gemeente-archief). Een zeer beknopt uittreksel is op ruimere schaal verspreid.

1. DE BEVOLKING

De gemeente Eindhoven is in enkele tientallen van jaren van een kleine industriestad tot een grote stad uitgegroeid. Zij telde 45.624 inwoners op 1 Jan. 1920 (de dag, waarop de annexatie van enkele randgemeenten voltooid was) en bereikte op 8 Nov. 1934 de 100.000 inwoners. Deze groei is voornamelijk het gevolg geweest van de toenemende vraag naar arbeidskrachten van de zijde van de industrie, met name van de N.V. Philips Gloeilampenbedrijven. Deze onderneming heeft zeer veel jonge mensen tot zich getrokken uit alle delen van het land. Een tijd lang zijn er zelfs gehele gezinnen met veel en grote kinderen systematisch naar Eindhoven verplaatst ¹⁾. Aanvankelijk veroorzaakte dit streven een groei van de bevolking als gevolg van *vestiging*. De leeftijdsstructuur van de bevolking had echter ten gevolge, dat ook het aantal *geboorten* zeer hoog was, zodat in de jaren na 1930 — toen er geen immigratie van arbeidskrachten meer plaats had — toch de groei van de bevolking bijna voortdurend heeft aangehouden.

Op 1 Januari 1939 telde de gemeente 111.179 inwoners. Op enkele andere tijdstippen, die voor mijn berekening van belang waren, waren de aantallen als volgt:

1 Mei	1939:	111.486
1 Jan.	1941:	116.310
1 April	1941:	117.374
1 Nov.	1941:	119.277

¹⁾ Zie over de problemen van deze opzettelijke migratie: Ir F. BARKER SCHUT; Industrie en Woningbouw. Assen 1933. p. 205.

Bij de Volkstelling van 1930 is gebleken, dat de *leeftijdsopbouw* van Eindhoven een geheel andere was dan die van het Rijk ¹⁾. Ook dit is een gevolg van de immigratie, die voornamelijk jonge mannen en vrouwen naar Eindhoven bracht. Het is nu natuurlijk de vraag of dit verschijnsel op het ogenblik, 12 jaar na de laatste Volkstelling, nog in diezelfde mate bestaat. Volledige recente gegevens over de leeftijdsopbouw zouden mij zeer welkom zijn geweest, vooral voor mijn berekening van het aantal gepensioneerden en rentetrekkers. Zij waren echter niet aanwezig. Wel was ik in staat een beperkte schaal van de leeftijdsopbouw samen te stellen uit de gegevens van de Distributiedienst, die immers voor de leeftijdsgroepen onder 21 jaar afzonderlijke kaarten uitreikt.

De cijfers, die mij verstrekt werden, luiden als volgt:

Uitreiking algemene kaarten		Laatste uitreiking textielkaarten		
Juni—Juli 1941		Oktober 1941		
			mannen	vrouwen
0—2 jaar	5.476	0— $\frac{1}{2}$ jaar	1.136	
2—4 „	5.521	$\frac{1}{2}$ —3 „	7.045	
4—8 „	10.152	3—15 „	15.705	15.146
14—21 „	15.273	15 jaar en ouder	39.279	40.458
8—14 en				
21 jaar en ouder	80.573			
			<hr/>	
	116.995 ²⁾		118.769 ²⁾	

Uit deze cijfers blijkt al dadelijk, dat het mannen-overschot, dat in 1930 bestond (48.520 mannen tegen 46.428 vrouwen), in 1941 verdwenen was. Bij de groepen onder de 15 jaar zijn de jongens in de meerderheid, maar dit is een normaal verschijnsel, dat ook in andere steden voorkomt.

Uit deze cijfers kan men bovendien voor de verschillende groepen het percentage berekenen (de groep van 8 tot 13 moet geschat worden) om dit te vergelijken met dat van 1930.

¹⁾ Zie BRAND, t.a.p. p. 29 e.v.

²⁾ Het totaal aantal uitgereikte kaarten blijkt lager te zijn dan het inwonertal der gemeente. Dit kan verband houden met de omstandigheid, dat het op dit tijdstip nog geoorloofd was bonkaarten af te halen in gemeenten, waar men niet was ingeschreven.

TABEL I

LEEFTIJDOPBOUW VAN DE BEVOLKING VAN EINDHOVEN

Leeftijdsgroepen	aantal	%	1930	1930
			Eindhoven	Het Rijk
0— 2 jaar	5.476	4.7	5.4	4.3
2— 4 „	5.521	4.7	4.8	4.1
4— 8 „	10.152	8.7	9.4	8.4
8—14 „		12.6	11.9	11.9
14—21 „	15.273	13.0	13.6	13.0
21 jaar en ouder		56.3	54.9	58.3
		100.0	100.0	100.0

De leeftijdsopbouw van Eindhoven is dus in de afgelopen 10 jaar normaler geworden, (meer in overeenstemming met die van het Rijk), al overwegen ook nu nog de lagere leeftijdsgroepen. Dit komt vermoedelijk doordat de grote gezinnen inmiddels door het volwassen worden der kinderen uiteen zijn gevallen terwijl de kinderen, die getrouwd zijn, zelf nog geen grote gezinnen hebben gevormd.

Uit bovenstaande cijfers heb ik berekend het percentage kinderen onder de 14 jaar. Dit bleek 30.7 te zijn. Het percentage minderjarigen (onder 21) is 43.7. Beide percentages zijn natuurlijk eveneens sinds 1930 gezakt.

Het feit, dat de cijfers van de Volkstelling 1930 niet meer bruikbaar waren, terwijl in 1940 wegens de oorlogstoestand de gebruikelijke tienjaarlijkse volkstelling niet heeft plaats gevonden, stelde mij ook voor de noodzaak ten aanzien van de *gezinsamenstelling* en de berekening van het *gezinsgemiddelde* nieuwe gegevens te verzamelen.

Ik had dit kunnen doen door het Personenregister van de gemeente volledig te bewerken, maar ik zou dan, omdat dit onderzoek natuurlijk enige tijd in beslag genomen zou hebben en de in die tussentijd opgetreden wijzigingen niet alle te achterhalen zouden zijn geweest, nog niet een volledig juist beeld gekregen hebben van de toestand op een bepaald moment, zoals men dat uit de volkstellingen krijgt. Om dit tijdrovende werk te vermijden besloot ik dus tot een uittreksel uit het meer beknopte Woningregister der gemeente, dat eveneens de gezinsgrootte vermeldt en dat mij bovendien nog een aantal andere nuttige gegevens, zoals inwonende dienstboden en kostgangers kon

verschaffen. Daar al spoedig bleek, dat een volledige bewerking van dit register ook nogal tijdrovend zou zijn, heb ik besloten te volstaan met een steekproef daaruit, die voldoende uitgebreid scheen om tot „sample” te dienen.

Onderzocht werd de bevolking (gezinnen en inwonenden) van een aantal willekeurig uitgezochte straten in de gemeente Eindhoven (straatnamen beginnende met letters A tot en met H.). De aldus verkregen gegevens betroffen rond 38% van de totale bevolking. Over de bewoners van gestichten en inrichtingen en van woonschepen en woonwagens verkreeg ik afzonderlijke cijfers, die dus voor de gehele gemeente gelden. Het uittreksel uit het Woningregister werd gemaakt tusschen 1 Dec. 1940 en 1 Maart 1941. Enkele jongelui, die mij door de gemeentelijke Instelling voor Jeugdregistratie en Jeugdwerkverschaffing ter beschikking waren gesteld, hebben hierbij achtereenvolgens hulp verleend.

Bij de rangschikking in de categorieën: *gezin*, *kostganger*, *samenwoning*, *dubbelwoning*, werden hier de normen gebruikt, die bij de Bevolkingsboekhouding voorgeschreven zijn. Hierbij worden kostgangers niet tot het gezin gerekend (in tegenstelling tot het gebruik bij vroegere woningtellingen). Inwonende ouders e.d. vormen een afzonderlijk gezin (men heeft dan een geval van dubbelwoning), een inwonende dochter met een of meer onwettige kinderen eveneens. Gevallen van samenwoning van alleenstaanden worden onder samenwoning gerangschikt, ook wanneer het broeders en zusters betreft. Bij de berekening van het gezinsgemiddelde worden alleenwonenden en andere alleenstaanden, zoals kostgangers, niet meegerekend.

Uit dit onderzoek bleek het volgende:

Aantal onderzochte gezinnen:	9.395
„ personen levend in gezinsverband:	40.988
„ alleenstaande personen:	3.148
„ onderzochte personen:	44.136

Aantal alleenstaanden:	3.148
In percenten v. h. totaal	7.13%
Waarvan dienstboden	483
Aantal onvolledige gezinnen (vader of moeder ontbreekt):	737
In percenten van het totaal:	7.84%

TABEL II

DE GEZINSSAMENSTELLING DER ONDERZOCHE GEZINNEN

Omstreeks 1 Jan. 1941	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12 en meer	totaal	
Kinderen	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12 en meer	19	9.395
Gezinnen	1630	2119	1990	1321	899	560	332	212	153	92	48	20	19	9.395	
in perc.	17.3	22.6	21.2	14.1	9.6	6.0	3.5	2.2	1.6	1.0	0.5	0.2	0.2	100	
Kinderen	0	2119	3980	3963	3596	2800	1992	1484	1224	828	480	220	249	22.935	
in perc.	9.2	17.4	17.3	15.7	12.2	8.7	6.4	5.4	3.6	2.1	0.9	1.1	100		

Bij de 19 gezinnen met 12 en meer kinderen:

	12	13	14	15	18 kinderen
gezinnen	10	3	3	2	1

Uit deze gegevens valt onmiddellijk het *gezinsgemiddelde* te berekenen:

Aantal kinderen per gezin	2.44
Indien allen 2 ouders hadden:	2.00
	4.44
Echter per gezin	0.08 onvolledige gezinnen
	4.36
Werkelijke gezinssterkte	4.36

Een vergelijking tussen de hier weergegeven gezinssamenstelling en die, welke uit de Volkstelling 1930 van Eindhoven bekend was, vertoonde vrij belangrijke verschillen, zoals blijkt uit tabel III.

Het aantal kinderloze gezinnen is sinds 1930 afgenomen, echter ook het percentage grote en zeer grote gezinnen. Stijging vindt men in het aantal gezinnen met 1, 2, 3 en 4 kinderen, zoals in verband met de doorwerking van de vroegere immigratie ook te verwachten was.

TABEL III

INDELING VAN DE GEZINNEN NAAR DE GEZINSGROOTTE

Gezinnen met	Volkstelling 1930	%	Steekproef 1940	%
0 kinderen	3773	20.8	1630	17.3
1 kind	3638	20.0	2119	22.6
2 kinderen	3202	17.7	1990	21.2
3 "	2299	12.6	1321	14.1
4 "	1691	9.3	899	9.6
5 "	1175	6.5	560	6.0
6 "	791	4.4	332	3.5
7 "	644	3.6	212	2.2
8 "	404	2.2	153	1.6
9 "	242	1.4	92	1.0
10 "	144	0.8	48	0.5
11 "	65	0.4	20	0.2
12 en meer kinderen	71	0.4	19	0.2
	18.139	100.0	9.395	100.0

Deze cijfers hebben allen betrekking op de gezinsgrootte en geven dus alleen het aantal inwonende kinderen weer. De kinderen, die elders ingeschreven staan, ook de minderjarigen, die b.v. op kostscholen zijn, komen in deze tabellen niet voor.

Buiten beschouwing blijven hierbij de personen, die in gestichten en woonwagens, enz. verbleven. Dit waren op 1 April 1941 de volgende aantallen:

In de gestichten waren aanwezig	3.463 personen, waaronder 22 gezinnen ¹⁾
In woonwagens	142 personen, verdeeld over 28 gezinnen
In woonschepen	27 personen, verdeeld over 6 gezinnen.

Tezamen 3.632 personen.

¹⁾ Het betreft hier vrijwel uitsluitend echtparen, die tezamen zijn opgenomen in een van de inrichtingen voor ouden van dagen. Uit het betrekkelijk lage aantal zou men kunnen opmaken, dat het zelden voorkomt, dat oude echtparen te Eindhoven hun levensavond doorbrengen in een z.g.n. liefdehuis. Deze konklusie mag men echter niet trekken, want het komt veelvuldig voor, dat man en vrouw beide worden opgenomen, maar dat zij bij hun intrek in het gesticht worden gescheiden: de man gaat naar de mannen-afdeling, de vrouw komt bij de andere vrouwen. Door de afd. Bevolking worden zij dan niet langer als gezin beschouwd. Gezamenlijke opname wordt slechts toegestaan indien het echtpaar in staat is de volle verpleegkosten te betalen, dus als regel alleen bij goed gesitueerden.

Het is nu van belang de samenstelling van de Eindhovensche bevolking te kennen rond 1 Mei 1939. Immers, de gegevens van de belastingen, waarop de berekeningen in de hier volgende hoofdstukken zijn gebaseerd, zijn die van het belastingjaar 1939/40 en bij de vaststelling van de kohieren van dat belastingjaar was de toestand op 1 Mei 1939 met betrekking tot burgerlijke staat en gezinssamenstelling bepalend.

Aangenomen mag wel worden, dat de verhoudingen van leeftijdsopbouw, gezinsgrootte en gezinsgemiddelde in de bevolking in twee jaar niet ingrijpend gewijzigd zullen zijn, zodat ik aanneem, dat de hiervoor gegeven verhoudingsgetallen ook voor 1 Mei 1939 mogen gelden. Alleen moeten zij worden overgebracht op een ander totaal:

Op 1 Mei 1939 woonden te Eindhoven	rond	111.500	personen.
Hiervan in gestichten		3.300	
in woonwagens, enz.		150	
		<u>3.450</u>	
		108.050	
hiervan alleenstaand 7.13%		7.700	
		<u>100.350</u>	
In gezinnen		100.350	personen.

Gemiddeld per gezin 4.36 personen, dus waren er te Eindhoven op 1 Mei 1939: 23.000 *gezinnen*.

Per gezin waren er 2.44 kinderen, dus woonden er in deze 23.000 gezinnen 56.200 *kinderen*.

Het is voor mijn berekeningen van belang te weten hoeveel van deze inwonende kinderen meerderjarig waren. Het percentage meerderjarigen kan men als volgt benaderen:

Het aantal minderjarige inwoners der gemeente is uit de gegevens van de distributie bekend. Het was 43.7% van 111.500 of op 1 Mei 1939: 48.700.

Niet al deze minderjarigen echter leven in gezinnen. Er zijn in de eerste plaats minderjarigen, die in gestichten leven, en hun aantal is in Eindhoven vrij groot als gevolg van de aanwezigheid van drie kostscholen en enkele wees-inrichtingen. De afd. Bevolking van de Gemeentesecretarie heeft getracht het aantal minderjarige gestichtsbewoners omstreeks 1 April 1941 alsnog te achterhalen. Als gevolg

van de gewijzigde omstandigheden (twee internaten waren intussen voor militair gebruik gevorderd) was dat slechts ten dele mogelijk. De beschikbare gegevens wijzen er echter op, dat er op 1 Mei 1939 minstens 500 minderjarigen in gestichten moeten hebben vertoefd.

Voorts is een deel van de inwonende dienstboden nog minderjarig en tenslotte zijn lang niet alle werkkrachten, die in de gemeente als kostganger leven, boven de 21 jaar. Gegevens omtrent deze beide groepen speciaal voor Eindhoven zijn niet aanwezig. DE WOLFF heeft echter dergelijke gegevens op grond van de Volkstelling 1930 voor het gehele land verzameld, n.l. de leeftijdsopbouw van de bevolking berekend naar de samenstelling van het gezin.¹⁾

In de terminologie van de Volkstelling worden kostgangers en ook pleegkinderen gerangschikt onder de groep „overige gezinsleden”. Het blijkt nu uit zijn artikel (tabel III) dat van alle minderjarigen in Nederland in 1930 3.5% behoorde tot de groep „overige gezinsleden” en voorts kan men uit de zelfde tabel af lezen, dat 30% van alle inwonende dienstboden nog minderjarig is.

Deze percentages mogen wij voor Eindhoven veilig overnemen. Zij zullen hier vermoedelijk eerder hoger dan lager zijn. Wij krijgen dan:

Aantal minderjarigen	48.700
waarvan kostganger of pleegkind: 3.5%	1.700
Aantal dienstboden, inwonend: 1.000	
waarvan minderjarig: 30%	300
Aantal minderjarigen in gestichten	500
	<u> </u> +
Aantal minderjarigen, niet levend in gezinsverband:	2.500
	<u> </u>
Minderjarigen in gezinnen:	46.200
Totaal aantal inwonende kinderen: 56.200	
hiervan minderjarig	46.200

Meerderjarig inwonend: 10.000, of van alle inwonende kinderen 17.8%.

Dit percentage is vrij laag. Blijkens de publikatie van DE WOLFF is het 20% in het Rijk.

¹⁾ Drs P. DE WOLFF; Enkele nadere gegevens betreffende de leeftijdsopbouw van de bevolking. Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Febr. 1941. (Jrg. 36, afl. 1. 2 p.p. 93—95.)

2. DE SOCIALE STRUCTUUR

a. De economische verhoudingen

Eindhoven is overwegend industriestad. Dit blijkt duidelijk uit de verhoudingsgetallen van de uitkomsten van de Beroepstelling 1930, die vermelden, dat van alle in een beroep werkzame mannen 72.8% werkzaam was in de industrie en van alle in een beroep werkzame vrouwen 58.5%. Beide percentages liggen ver boven het rijks-gemiddelde (resp. 44.0% en 22.1%).

Deze industriebevolking is in grote meerderheid werkzaam in de groot-industrie, zoals het hier volgende staatje, dat eveneens berust op de uitkomsten der laatste Beroepstelling, duidelijk doet uitkomen:

TABEL IV

AANDEEL IN PERC. VAN KLEIN-, MIDDEL-, EN GROOTINDUSTRIE ¹⁾

31 Dec. 1930

Bedrijfssoort	vestigingen	personen
Kleinindustrie (0— 5 p.)	79.9	6.5
Middelindustrie (6—50 p.)	16.8	9.8
Grootindustrie (51— p.)	3.3	83.7
	100.0	100.0

Meer recente cijfers ²⁾, die verstrekt werden door de Arbeidsinspectie doen vermoeden dat het aandeel van het grootbedrijf in de industrie nog stijgt. Zij doen bovendien zien van welke aard de industrie te Eindhoven is: naast de fabricage van gloeilampen en radio-artikelen zijn van overwegend belang de sigaren-industrie en de textielbedrijven.

Een opsomming van het aantal bedrijven in iedere bedrijfstak geeft uit de aard van de zaak slechts een zeer onvolledig beeld van de economische situatie. Immers men telt dan kleine en zeer kleine bedrijven op dezelfde voet als een reuzenbedrijf dat in het economisch leven van de stad een overwegende plaats inneemt. Eindhoven is, voor zover mij bekend, echter een van de weinige plaatsen, waarvoor een dergelijke opsomming gegeven is: het hier meer genoemde rapport Vestigingsfactoren vermeldt een onderzoek naar het aantal industriële

¹⁾ Overgenomen uit het „Rapport over de Industriële vestigingsfactoren in de Gemeente Eindhoven”, uitgebracht door het Economisch Technologisch Instituut van Noord Brabant in Juli 1937.

²⁾ Zie het verslag der Gemeente 1939.

bedrijven en de daarin verwerkte produkten, dat het mogelijk maakte een lijst van de industriële bedrijven te Eindhoven samen te stellen. Ongerekend de bouw-ondernemingen, wier aantal op dat moment (1 Jan. 1937) 16 was, vinden we de volgende industrieën:

Bedrijfsklassen:	Aantal
I. Steenfabrieken	6
III. Drukkerijen	19
V. Chemische Industrie (zeep en lucifers)	5
VI. Houtverwerkende Industrie	24
VII. Kleding en reiniging	6
VIII. Kunstnijverheid	1
IX. Lederindustrie	7
XI-XIII. Metaal-industrie Gloeilampen en radio	2
Overigen	14
XIV. Papier	2
XV. Textiel	14
w.o. trijp	2
wol	2
katoen en linnen	7
andere	3
XVIII. Voedings- en genotmiddelen Tabak en sigaren	42
Overige	18

Totaal . . . 160 industriële ondernemingen.

Hierbij zijn niet gerekend de vele kleine ondernemingen, als smederijen, bakkerijen, enz., die veelal gekombineerd met een handelsbedrijf worden uitgeoefend. Het overzicht heeft dan ook alleen waarde als een poging om de zuivere industriële bedrijven in te delen naar het aantal vestigingen.

Van de *landbouwbedrijven* in de gemeente Eindhoven zijn aantal en grootte bekend. Praktisch zijn alle boerenbedrijven gemengde bedrijven, gedeeltelijk veehouderij, gedeeltelijk landbouwbedrijf. Tuinbouwbedrijven komen bijna niet voor. Het gemeenteverslag van 1939 vermeldt, dat de totale bebouwde oppervlakte bouwland was 1780 ha en de totale oppervlakte grasland 1865 ha.

Men kan deze bedrijven als volgt naar de grootte indelen (zie tabel V).

Men ziet de grote verscheidenheid in de omvang van de landbouwbedrijven op dit betrekkelijk kleine aantal. Deze verscheidenheid

TABEL V
 LANDBOUWBEDRIJVEN IN DE GEMEENTE EINDHOVEN¹⁾

1 April 1941

minder dan 5 ha	80
5—10 ha	87
10—15 ha	66
15—20 ha	18
20—25 ha	6
meer dan 25 ha	9
onbekend	5
	271

spreekt nog meer indien men weet, dat er bij de kleine bedrijven niet minder dan 15 zijn, wier omvang blijft beneden de 1 ha en dat een der grote bedrijven $74\frac{1}{2}$ ha omvat.

Omtrent de ondernemingen op het gebied van *handel en verkeer* zijn veel minder precieze gegevens beschikbaar. Weliswaar geven de driemaandelijke overzichten van de woningmarkt aan hoeveel „woonhuizen met winkel” er zijn, maar onder het hier gebruikte begrip „winkel” vallen ook kleine bedrijven, die in of bij de woning worden uitgeoefend. Aan de andere kant is een aantal personen in de handel werkzaam zonder dat deze werkzaamheden aan een winkelpand

TABEL VI

WINKELS, TEvens woonhuizen, GERANGSCHIKT NAAR DE HUURWAARDE

15 Mei 1941

— f 175.-	5
f 176.- — f 200.-	2
f 201.- — f 225.-	13
f 226.- — f 250.-	19
f 251.- — f 300.-	119
f 301.- — f 400.-	316
f 401.- — f 500.-	260
f 501.- — f 600.-	141
f 601.- — f 700.-	125
f 701.- — f 800.-	116
f 801.- — f 900.-	52
f 901.- — f 1000.-	36
boven f 1001.-	238
Totaal	1442

¹⁾ Deze gegevens ontving ik van de Afdeling Bevolking.

gebonden zijn. Met name denk ik hier aan venters en marktkooplieden. Het nevenstaande staatje van de bewoonde winkelpanden, gerangschikt naar de huurwaarde, geef ik dan ook alleen bij gebrek aan beter materiaal en met de waarschuwing, dat deze cijfers niet kunnen worden vergeleken met de uitkomsten van de bedrijfstelling 1930.

Behalve deze bewoonde winkelpanden zijn er in de gemeente nog 374 winkels zonder bijbehorend woonhuis.

Alle kleine bedrijven, zoals smederijen, enz. wier uitoefening een werkplaats vordert, die voor dat speciale doel is gebouwd of ingericht, zijn vermoedelijk bij de telling onder het begrip „winkel” gebracht. Dit geldt echter niet voor de café's. Ook mag men niet veronderstellen, dat onder deze winkels die bedrijfsruimten vallen, die oorspronkelijk alleen als woonruimte zijn bedoeld, zoals de ateliers van naaisters en sommige kleermakers, kleine reparatiewerkplaatsen, waar schoenmakers e.d. hun bedrijf uitoefenen, enz.

Toch waren deze categorieën voor mijn verder onderzoek van belang. Onder de z.g.n. kleine zelfstandigen immers vindt men de lage en zeer lage inkomens juist bij hen, die of geen winkel of werkplaats of maar een zeer gebrekkige bedrijfsruimte hebben. Ik heb daarom moeite gedaan omtrent deze groepen andere gegevens bijeen te brengen.

Omtrent de venters heb ik vrij uitvoerig materiaal verkregen, dat elders zal worden besproken. Hier zij slechts vermeld, dat ik hun aantal — op grond van het aantal uitgereikte ventvergunningen — meen te moeten schatten op 350 in 1938. Voor een schatting van het aantal kleine zelfstandigen zonder winkel was ik aangewezen op de gegevens van de Volkstelling 1930, die gelukkig zeer uitvoerig weergegeven zijn in de Bijlagen van het Rapport Vestigingsfactoren. Uit deze gegevens heb ik verzameld de éénmansbedrijven in de volgende branches: kleermakers en naaisters, meubelmakers, schoorsteenvegers, glazenwassers, paraplu-reparateurs, mandenmakers, schilders, mattenmakers, lompensorteerders en breisters. Ik kwam op 165 in 1930. Rekening houdende met de gevolgen van de economische crisis, die deze groep van de bevolking vermoedelijk onevenredig sterk zal hebben vergroot, schat ik het aantal kleine zelfstandigen zonder winkel op 1 Mei 1939 op 280.

De laatste hier te bespreken groep van bedrijven is die, welke de Bedrijfstelling samenvat onder de rubriek „Verkeer”. Hieronder

vallen de vervoer- en expeditie bedrijven. Hun aantal is blijkens de gegevens van het meergenoemde Rapport Vestigingsfactoren:

Expeditiebedrijven	10
Scheepvaartbedrijven	2
Ned. Spoorwegen	1
	<hr/>
	13

Hierbij komen 10 taxi-ondernemingen (incl. touringcar-centrales e.d.). Maar bovendien vallen onder deze groep nog alle hotels, café's en restaurants. Daar mag aangenomen worden, dat al deze instellingen een Drankwetvergunning hebben, is hun aantal gemakkelijk te bepalen: Het aantal Drankwetvergunningen beliep op 1 Mei 1941: 250, waaronder 24 slijtvergunningen. Het aantal verloven A was 95 ¹⁾. Het aantal café's zal dus ongeveer 320 zijn geweest. Hierbij komen zeker nog 25 pensions en logementen, die als bedrijf gedreven worden. In totaal zal dus het aantal bedrijven, dat onder deze rubriek valt, ongeveer 370 zijn.

Ongerekend de banken en verzekeringsinstellingen, die voor mijn doel van geen belang zijn, krijg ik dus voor omstreeks 1938 de volgende aantallen bedrijven van iedere rubriek:

Industriële bedrijven ²⁾	160
Handelsbedrijven ²⁾	2400
Landbouwbedrijven	270
Verkeersbedrijven	370
Totaal	<hr/>
	3200 bedrijven.

Het bovenstaande overzicht geeft naar mijn mening een recenter en daardoor wellicht zuiverder beeld van de economische verhoudingen in Eindhoven dan de bedrijfstelling van 1930, wier uitkomsten als verouderd moeten worden beschouwd. Even verouderd zijn daarnaast de uitkomsten van de Beroepstelling 1930. Ik heb echter op het punt van de beroepsindeling van de Eindhovense bevolking geen gegevens, die deze cijfers zouden kunnen vervangen.

Het totaal aantal beroepsbeoefenaren bedroeg op 31 Dec. 1930: 40.773. Rekening houdende met de bevolkingsvermeerdering zou dit neerkomen op 47.246 op 1 Jan. 1939. Op indirecte wijze kan men nu benaderen of dit cijfer nog juist kan zijn:

¹⁾ Meegedeeld door het Hoofdbureau van Politie.

²⁾ De grenzen tussen deze beide groepen zijn niet scherp getrokken.

Er waren op 1 Mei 1939:		Totaal inwoners: 111.500
waarvan onder 14 jaar, 30.7%:	34.200	
Geh. vrouwen geen gezinshoofd:	21.200	(23000 gezinnen — 1800 onvolledige
Invaliden, enz. in gestichten	1.000	
	<hr/>	56.400
Mogelijke beroepsbeoefenaars (incl. werklozen, schoolgaanden en renteniers)		<hr/>
		55.100

Uit andere, later te bespreken, gegevens, heb ik het aantal renteniers en het aantal schoolgaande kinderen boven 14 jaar, ongeveer kunnen bepalen. Ik kwam op de volgende aantallen:

Aantal renteniers en gepensioneerden: 3.800 ¹⁾
Aantal schoolgaanden boven 14 jaar: 3.500 ²⁾
Samen 7.300

Dit aantal moet men aftrekken van het totaal aantal mogelijke beroepsbeoefenaars. De werklozen zijn ook in de cijfers van 1930 begrepen. Ik krijg dus als eindsom:

55.100
<hr/>
7.300
<hr/>
47.800 voor het geschatte aantal beroepsbeoefenaars in 1939.

De beroepsstructuur van de bevolking zou dus in de tussenliggende negen jaar geen ingrijpende wijziging hebben ondergaan.

b. De arbeidsverhoudingen

Behalve de boven weergegeven economische feiten lijken mij voor de kennis van de sociale structuur van de gemeente Eindhoven nog van belang de verhouding van *mannen- en vrouwenarbeid*, die tussen *jeugdige en volwassen* arbeiders en de cijfers van de *werkloosheid*.

De laatste mij bekende cijfers van de *vrouwenarbeid* zijn die uit het Centraal Verslag van de Arbeidsinspectie over 1938. Zij vermelden:

Aantal arbeiders, mannen	16.089
vrouwen	<hr/>
	6.622
Totaal	<hr/>
	26.188 ³⁾

¹⁾ Zie de berekening in het achtste hoofdstuk.

²⁾ Zie p. 37.

³⁾ Dit cijfer is veel lager dan het boven gevondene. Ofschoon alle industrieën, de meeste handelsbedrijven en tegenwoordig ook de café's en restaurants onder de Arbeidswet vallen, heeft het blijkbaar slechts betrekking op de grotere bedrijven, die regelmatig opgave aan de Arbeidsinspectie doen.

Aantal geldige arbeidskaarten op 31 Dec. 1938:

jongens	2.305
meisjes	2.441
geh. vrouwen	30

Men ziet hieruit, dat in de hier bestreken bedrijven het aandeel van de vrouwenarbeid ongeveer 25 % is. Van de N.V. Philips heb ik afzonderlijke cijfers, die een iets hoger percentage vrouwen vermelden:

TABEL VII
PERSONEEL N.V. PHILIPS GLOEILAMPENFABRIEKEN

Datum	mannen	vrouwen	perc. vt.	totaal
1 Jan. 1930	16351	6076	27.0	22427
1 Jan. 1931	14115	5082	26.4	19197
1 Jan. 1932	7563	3321	30.5	10884
1 Jan. 1933	7964	3693	31.6	11657
1 Jan. 1934	8967	4127	31.5	13094
1 Jan. 1935	10948	4110	27.0	15058
1 Jan. 1936	9315	3565	27.7	12880
1 Jan. 1937	9405	4042	30.0	13447
1 Jan. 1938	11050	4809	30.3	15859
1 Jan. 1939	10743	4879	31.2	15622
1 Jan. 1940	10728	4567	29.8	15295
1 Jan. 1941	11025	4601	29.4	15626

In deze vrouwenarbeid hebben de jeugdigen een belangrijk aandeel, zoals blijkt uit de cijfers van de uitgereikte arbeidskaarten (noodzakelijk bij arbeid onder de bepalingen van de Arbeidswet voor alle personen onder de 18 jaar). Dit komt overeen met de uitkomsten van de laatste beroepstelling, waarbij bleek, dat 52.9% van alle in een beroep werkzame vrouwen onder de 21 jaar was. ¹⁾ De arbeid van gehuwde vrouwen in fabrieken is in Eindhoven onbetekenend. Philips nam tot 1 Aug. '42 als regel geen gehuwde vrouwen aan en ontsloeg vrouwelijke werknemers bij huwelijk.

Omtrent de arbeid van *jeugdige* mannelijke *personen* te Eindhoven bestaan uitgebreide gegevens, doordat de tot voor kort bestaande gemeentelijke Jeugdregistratie hierover maandelijks uitvoerige overzichten publiceerde. Het overzicht van 31 Dec. 1940 gaf een indeling van 7801 jongens tussen de 14 en 22 jaar, in werkenden, werklozen en schoolgaanden, als volgt over de leeftijden verdeeld:

¹⁾ Meegedeeld in het bovengenoemde rapport Vestigingsfactoren.

TABEL VIII

	14	15	16	17	18	19	20	21 jaar totaal	
werkend:	321	505	649	778	843	800	817	655	5368
werkloos	77	55	47	61	70	84	81	38	513
schoolgaand	597	469	344	225	138	65	37	18	1893
	995	1029	1040	1064	1051	949	935	711	7774

Bij de werkenden waren 45 geestelijk onvolwaardig, bij de werklozen 33.

Daar het voor mijn doel nodig was het aantal werkende minderjarigen, dus kinderen tussen de 14 en 21 jaar te kennen, heb ik de jongens van 21 jaar afgetrokken. Bij het aldus gevonden aantal van 7063 moeten dan echter nog die jongens worden opgeteld, die buiten de Jeugdregistratie vielen, omdat zij in kostscholen e.d. verbleven of bij de Opbouwdienst waren ingelijfd. Aannemende, dat dit er omstreeks 300 waren, krijgen we voor 31 Dec. 1940 7400 jongens tussen 14 en 21 jaar, of 6,4% van 116.310.

Uit de leeftijdsopbouw is bekend welk percentage van de gehele bevolking tussen 14 en 21 jaar is (tabel I van dit hoofdstuk). Dit bleek 13.0% te zijn. Daarvan zijn dus 6.4% jongens en 6.6% meisjes.

Aangenomen, dat deze verhouding, die berekend werd naar cijfers van 1 Januari en 1 Juli 1941, twee jaar tevoren ongeveer dezelfde zal zijn geweest, krijgen we dan voor 1 Mei 1939: 7100 jongens en 7300 meisjes.

Van deze jongens is het percentage werkenden bekend. Dit waren er 5188 van 7400 of 70%. Op 1 Mei 1939 ongeveer 5000.

Het aantal werkende meisjes is onbekend. Alleen kan men uit het leerlingenaantal van de scholen voor Ulo, M.O. en Nijverheidsonderwijs opmaken, dat er minstens 1000 schoolgaande meisjes tussen de 14 en 21 jaar moeten zijn. Voorts weten wij uit de gegevens van de Arbeidsinspectie, dat er 23 arbeidskaarten aan jongens zijn uitgereikt tegen 24 aan meisjes. Indien er dus 5000 jongens werken in bedrijven, waarvoor arbeidskaarten vereist zijn, dan moeten er 5200 meisjes werken of gewerkt hebben in bedrijven, die onder de arbeidswet vallen. Een deel van deze meisjes is ongetwijfeld afwisselend in huishoudelijke dienst en op een fabriek werkzaam. Bovendien zal er dan nog een aantal dienstboden zijn. Ik schat het aantal dienstboden, dat bij de ouders in woont en tussen de 14 en 21 jaar is, op 500. Indien wij aannemen, dat er 600 meisjes zonder beroep zijn, die bij

moeder in de huishouding werken, dan kunnen wij de 7300 meisjes, die er op 1 Mei 1939 waren, waarschijnlijk aldus indelen:

werkend:	5700
schoolgaand:	1000
thuis:	600
	7300

Er zouden volgens deze schatting dus 5000 jongens en 5700 meisjes tussen de 14 en 21 jaar werkzaam zijn in een beroep. Tezamen 10.700 werkenden of 74.6% van het totaal aantal personen tussen 14 en 21 jaar.

Omtrent het verloop van de *werkloosheid* in deze gemeente bestaat een volledig stel gegevens, die jaarlijks gepubliceerd worden door de Gemeentelijke Dienst voor Sociaal Economische Zaken. Uit deze gegevens zal ik ook hier weer slechts datgene weergeven, dat in verband staat tot mijn onderzoek. Een aantal kanten van het vraagstuk van de werkloosheid — zoals de beroepsindeling van de werkloze arbeiders — blijft hierdoor onbesproken.

Van belang voor het onderzoek naar de lage inkomens is allereerst de omvang van de werkloosheid. Deze kan men het best weergeven in verhouding tot het aantal inwoners, of, zoals in onderstaande tabellen eveneens geschied is, in verhouding tot een bepaald gemiddelde.

TABEL IX

ONTWIKKELING VAN DE WERKLOOSHEID VAN 1930 TOT 1940 ¹⁾

100 = gemiddeld aantal werklozen
1930/1940

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
1 Januari	4.9	30.4	121.6	137.9	115.9	92.2	127.9	132.2	115.6	120.8
1 April	8.9	61.7	132.9	146.1	104.7	97.7	135.2	123.9	117.9	113.3
1 Juli	8.9	65.1	142.8	139.2	85.5	92.0	133.9	108.6	113.3	92.8
1 Oktober	17.8	82.2	142.5	115.2	80.4	100.7	137.3	107.5	103.4	89.5

100 = gemiddeld aantal werklozen
per 1000 inwoners:

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
1 Januari	5.4	31.9	130.8	146.1	119.7	92.0	124.2	126.4	106.8	108.7
1 April	9.6	65.1	142.3	153.7	107.6	97.0	130.7	117.5	108.2	101.8
1 Juli	9.4	69.4	152.9	145.7	87.0	90.7	129.0	102.1	103.1	83.1
1 Oktober	18.8	88.4	152.1	120.0	80.9	98.3	131.7	100.1	93.6	79.6

¹⁾ Zie het Verslag van de Dienst over 1939.

Vervolgens is ook het absolute aantal werklozen van belang. Deze vindt men in tabel X.

TABEL X

AANTAL INGESCHREVEN GEHEEL OF GEDEELTELIJK WERKLOZEN

1938 en 1939	geheel werkloos		gedeeltelijk werkloos		
	1938	1939	1938	1939	
1 Januari	4155	4331	102	101	
1 Februari	4417	4394	433	224	
1 Maart	4430	4314	543	168	
1 April	4248	4063	669	67	
1 Mei	4155	3854	361	58	
1 Juni	4081	3610	77	63	
1 Juli	4089	3336 ¹⁾	67	55	
1 Augustus	3884	3359	89	78	
1 September	3845	3191	87	82	
1 Oktober	3705	3250	65	37	
1 November	3875	3347	57	24	
1 December	3958	3390	47	35	
1 Januari	4331	3595	101	43	1940

Het betreft hier uitsluitend die werklozen, die ingeschreven stonden bij de Arbeidsbeurs. Algemeen wordt aangenomen, dat er naast deze ingeschreven werklozen nog een aantal personen werkloos rond loopt, dat niet ingeschreven is, ook geen steun ontvangt, doch dat in tijden van hoogconjunctuur wel voor de arbeidsmarkt beschikbaar komt. De omvang van deze „onzichtbare werkloosheid” is moeilijk te schatten maar zal te Eindhoven als gevolg van de volledige jeugdregistratie niet groot geweest zijn.

Wel moet men zich er voor hoeden het aantal werklozen gelijk te stellen met het aantal steuntrekkers. Grote groepen van werklozen genieten geen steun, hetzij omdat zij zelf andere inkomsten hebben, hetzij omdat zij inwonen in het gezin van hun ouders, waar voldoende inkomsten zijn. Bijgaand staatje geeft weer welke aantallen werkloze

¹⁾ Men moet hierbij in aanmerking nemen, dat per 1 Juli 1939 de *werkverschaffing* werd gereorganiseerd en dat de tewerkgestelden in de daaruit voortgekomen *werkverruiming* niet meer als werkloos, wel als werkzoekend worden geregistreerd.

arbeiders steun, respectievelijk werkverruimingsloon ontvingen in de jaren 1938 en 1939.

TABEL XI
AANTAL WERKLOZEN IN STEUN EN IN WERKVERSCHAFFING ¹⁾

	1938		1939		
	steun	werkverschaffing	steun	werkverruiming	
15 Januari ²⁾	2289	585	1859	1015	21 Januari ²⁾
5 Februari	2345	623	1683	1011	4 Februari
5 Maart	2430	567	1566	1080	4 Maart
2 April	2240	654	1494	1108	1 April
7 Mei	2097	738	1275	1138	6 Mei
4 Juni	2041	757	1118	1175	3 Juni
2 Juli	1860	890	993	1186	1 Juli
6 Augustus	1836	802	886	1411	5 Augustus
3 September	1766	824	801	1277	2 September
1 Oktober	1617	890	802	1241	7 Oktober
5 November	1588	893	868	1311	4 November
3 December	1570	895	833	1349	2 December

Men moet in aanmerking nemen, dat onder de hier boven bedoelde steuntrekkers niet gerekend zijn degenen, die hun steun ontvangen van de Gemeentelijke Instelling voor Maatschappelijke Steun. Onder deze instelling vallen zij, die niet in aanmerking komen voor de krisisteun van rijkswege. In het algemeen zijn dit invaliden, dus ouden van dagen en zieken, maar ook komen de z.g.n. kleine zelfstandigen, die niet in loonarbeid, maar voor eigen rekening hebben gewerkt, onder de gesteunden van Maatschappelijk Steun voor. Van deze valide arbeiders vindt men een aantal regelmatig in de werkverschaffing, resp. werkverruiming. Zij komen, zoals vanzelf spreekt, ook in de categorie werkzoekenden van de Arbeidsbeurs voor, zijn dus begrepen onder het aantal werklozen van de tabellen IX en X.

Behalve het aantal werklozen is ook de *duur van de werkloosheid* een belangrijk sociaal gegeven.

Tenslotte mogen daarom hier de resultaten vermeld worden van

¹⁾ Zie de noot op p. 39.

²⁾ Teldatum is de eerste Zaterdag van iedere maand, waarop gewerkt wordt.

een onderzoek naar de duur van de werkloosheid, dat aan het jaarverslag van 1938 ontleend is:

TABEL XII
DUUR VAN DE WERKLOOSHEID IN 1938

Minder dan $\frac{1}{2}$ maand	ingeschreven	90
Gedurende 1 maand	"	226
" 2 maanden	"	183
" 3 "	"	183
" 4 "	"	159
" 5 "	"	138
" 6 "	"	152
" 7 "	"	158
" 8 "	"	172
" 9 "	"	198
" 10 "	"	225
" 11 "	"	292
" 12 "	"	2099
		<hr/> 4275

In het jaarverslag van 1939 vindt men gegevens omtrent degenen, die op 31 December 1939 langer dan 1 jaar werkloos waren (alle beroepsgroepen tezamen):

TOTALE DUUR VAN DE WERKLOOSHEID

1 tot 2 jaar:	414
2 " 3 "	287
3 " 4 "	223
4 " 5 "	285
5 " 6 "	161
6 " 7 "	102
7 " 8 "	173
8 " 9 "	224
9 " 10 "	43
langer dan 10 jaar	8

1920

Uit het bovenstaande blijkt wel, dat er in de gemeente een vrij grote groep van „vaste” werklozen bestond, voor wie de kansen om normaal werk op de arbeidsmarkt te vinden, vrijwel hopeloos leken.

Men schatte dit aantal destijds op ongeveer 1900. Voor een goed begrip van de sociale verhoudingen moet men echter in aanmerking nemen, dat het grootste deel van deze vaste werklozen (n.l. 1105) gedurende 1939 in werkverruiming werkzaam is geweest. Met de vervaging van de grenzen tussen werkverruiming en vrij werk, die reeds voor de oorlog principieel werd ingezet, is dus voor een deel van deze mensen de toestand enigszins gestabiliseerd.

c. De huisvesting

Voor een juist inzicht in het sociale peil van de bevolking is behalve de vraag hoe zij in haar levensonderhoud voorziet, van belang de vraag hoe zij woont. Ik wil daarom in dit overzicht enkele gegevens invoegen betreffende aantal en indeling van de beschikbare woningen en van het gebruik, dat de aanwezige gezinnen en alleenstaanden van deze woningen maken.

15 Mei 1941	t.e.m.	Aantal woonhuizen zonder winkels	daarvan leegstaand
	f 175.—	784	20 ¹⁾
f 176.—	" f 200.—	1208	7
f 201.—	" f 225.—	2997	5
f 226.—	" f 250.—	2593	4
f 251.—	" f 300.—	4704	16
f 301.—	" f 400.—	5031	24
f 401.—	" f 500.—	2097	26
f 501.—	" f 600.—	973	48
f 601.—	" f 700.—	348	17
f 701.—	" f 800.—	366	9
f 801.—	" f 900.—	164	5
f 901.—	" f 1000.—	128	7
f 1001.—	en hoger	320	10
		<u>totaal</u>	<u>21713</u>
			<u>198</u>

Uit deze gegevens van de woningvoorraad blijkt, dat het aantal woningen, dat beschikbaar was, reeds in normale tijden te gering was om alle gezinnen te huisvesten. Eindhoven beschikt weliswaar over duizenden betrekkelijk nieuwe en betrekkelijk goede arbeiderswoningen, maar de bevolking is in een zodanig tempo toegenomen,

¹⁾ Waaronder 6 gemeentelijke overgangswoningen.

dat de bouw van gemeentelijke, fabrieks- en verenigingswoningen daarmee geen gelijke tred heeft kunnen houden. Leegstaande woningen treft men vrijwel uitsluitend in de hogere huurklassen aan: Het voorgaande staatje, ontleend aan het driemaandelijks overzicht van de woningvoorraad der gemeente, geeft hiervan een indruk.

Dit aantal woonhuizen, vermeerderd met het aantal bewoonbare winkelpanden (1442) is niet voldoende om aan alle gezinnen, met woonbehoefte, ¹⁾ een eigen woning te verschaffen. Op welke wijze de gezinnen over de woningen zijn verdeeld, leert het volgende staatje, dat aan hetzelfde overzicht is ontleend:

TABEL XIII

Huurklassen	Aantal woningen bew. door 1 gezin	Dubbel- bew. door woningen ²⁾	Samen- woningen ²⁾	Alleenw. ²⁾
t.e.m. f 175.—	687	25	24	64
f 176.— " f 200.—	1144	34	17	18
f 201.— " f 225.—	2872	72	27	33
f 226.— " f 250.—	2482	105	29	25
f 251.— " f 300.—	4726	240	61	46
f 301.— " f 400.—	5076	422	89	63
f 401.— " f 500.—	2037	256	63	31
f 501.— " f 600.—	941	100	36	18
f 601.— " f 700.—	409	20	18	7
f 701.— " f 800.—	387	26	24	4
f 801.— " f 900.—	183	11	7	3
f 901.— " f 1000.—	135	2	5	1
f 1001.— en hoger	473	29	26	7
	<u>totaal</u>	<u>21552</u>	<u>1342</u>	<u>426</u>
			<u>320</u>	

¹⁾ Hieronder verstaat men de gezinnen, die een afzonderlijke woning bewonen of een afzonderlijk huis zouden willen gaan bewonen, indien er een beschikbaar was. Dit laatste geldt niet voor alle bij anderen inwonende gezinnen: men denke b.v. aan ouders, die bij een getrouwd kind inwonen, enz.

²⁾ Onder *dubbelbewoning* wordt verstaan het wonen van meer dan één gezin per woning, *samenwoning* is het samen bewonen van een huis door personen buiten gezinsverband (ook broeders en zusters). *Alleenwonenden* zijn alleenstaanden met eigen huishouding, *kostgangers* zijn alle alleenstaanden, die bij een gezin inwonen, onverschillig of zij de maaltijden met het gezin gebruiken of niet.

Reeds vroeger is getracht verband te leggen tussen inkomenshoogte en woonbehoefte in de gemeente Eindhoven: in Februari 1936 is hier een „woning- en gezinstelling”¹⁾ gehouden, die ten doel had na te gaan hoeveel woningen er in de onderscheiden huurklassen zouden moeten zijn, indien ieder gezin een woning zou willen vinden in overeenstemming met zijn inkomen. Men heeft daarbij, naar mijn mening terecht, het inkomen van het gezinshoofd als basis genomen, niet het gehele gezinsinkomen. Immers, die gezinsinkomens, die voor een belangrijk deel uit de inkomsten van verdienende kinderen bestaan, hebben de neiging sterk te fluctueren. Zij geven weliswaar een beeld van het welvaartspeil van het gezin op een bepaald moment, maar zij beïnvloeden niet bedragen, zoals huishuur, die voor lange termijn worden vastgelegd. Een huis huurt men niet alleen met het oog op het gezin, dat men heeft, maar ook met het oog op het gezin, dat er in de toekomst zal blijven wonen. Bijna altijd houdt men dan rekening met de kans, dat oudere verdienende kinderen binnen korter of langer tijd toch het huishouden van de ouders zullen verlaten.

Vergelijking van de verdeling der bevolking over inkomensklassen en huurklassen bleek ook vroeger slechts mogelijk binnen zeer ruime grenzen. Toch leek het mij aardig om deze vergelijking hier met de nieuwste cijfers te herhalen, omdat zij voor de later te geven berekening van het gezinsinkomen goed materiaal verschaft. Voor de verdeling in inkomensgroepen gebruikte ik de in een later hoofdstuk opgenomen schaal van de *gehuwden*. Aangenomen werd, dat alle gezinnen, waarvan het gezinshoofd minder verdient dan f 1400.— zullen zoeken naar een woning in de huurklassen I, II, III en IV (tot f 300.— per jaar), de gezinshoofden, wier inkomen ligt tussen f 1400.— en f 2000.— zullen een huis bewonen uit de huurklassen V en VI, de inkomensgroepen tussen f 2000.— en f 6000.— in de huurklassen VII en VIII en de groepen boven f 6000.— in de huurklassen boven f 600.— per jaar. Grondslag voor de verdeling der huurklassen waren de kolommen 1 en 2 van tabel XII, waarbij de gezinnen, die een huis dubbel bewoonden in een lagere groep werden geplaatst. Men ziet, dat op deze wijze de indelingen vrij goed kloppen, maar dat er nog een deel van de gezinnen in de lagere inkomensgroepen te duur, want boven de f 6.— per week, moet wonen. Vergelijking van de beide hoogste groepen is niet goed mogelijk omdat zich in de hoogste huurklassen zoveel winkels bevinden.

¹⁾ Rapport „Woning- en Gezinstelling” in de Gemeente Eindhoven. Febr. 1936.

TABEL XIV
VERBAND TUSSEN INKOMEN EN HUUR

1 Mei 1939	beneden		f 1400.— tot		f 2000.— tot		boven	
	f 1400.—		f 2000.—		f 6000.—		f 6000.—	
inkomensgroepen								
aantal per ink. kl.	14.688		4.190		3.589		553	
aantal per huurkl.	13.707		5.388		3.218		1.284	
huurklassen	beneden		f 301.— tot		f 401.— tot		boven	
	f 300.—		f 400.—		f 600.—		f 600.—	

Naast het verband tussen *inkomen* en verschuldigde *huur*, kan verband worden gelegd tussen verschuldigde *huur* en *gezinsgrootte*. Het door mij verrichte, reeds in dit hoofdstuk vermelde, onderzoek, dat het woningregister der gemeente tot grondslag had, heeft n.l. betrouwbaar materiaal opgeleverd om deze verhouding te kunnen bekijken. Van alle 9395 gezinnen is behalve het aantal kinderen ook nagegaan in welke huurgroep zij behoorden. Het resultaat is ondergebracht in de hier volgende tabel:

TABEL XV
AANTAL KINDEREN PER HUURKLASSE

Omstreeks 1 Jan. 1941	beneden		f 251.— tot		f 351.— tot		f 501.— tot		boven	
	f 250.—		f 350.—		f 500.—		f 750.—		f 750.—	
Aantal kinderen	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
0 kinderen	419	14.2	552	16.5	405	23.2	88	22.3	30	17.3
1 kind	634	21.5	766	22.9	446	25.5	90	22.8	30	17.3
2 kinderen	672	22.7	677	20.2	381	21.8	83	21.1	43	24.8
3 „	486	16.4	471	14.1	181	10.4	53	13.5	28	16.2
4 „	310	10.5	315	9.4	125	7.2	38	9.6	19	11.0
5 „	193	6.5	210	6.3	66	3.8	20	5.1	10	5.8
6 „	94	3.2	134	4.0	56	3.2	7	1.8	4	2.3
7 „	56	1.9	82	2.5	40	2.3	8	2.0	4	2.3
8 „	45	1.5	61	1.8	20	1.1	5	1.3	1	0.6
9 „	27	0.9	39	1.2	13	0.7	2	0.5	2	1.2
10 „	12	0.4	20	0.6	8	0.5	—	—	2	1.2
11 „	3	0.1	12	0.4	3	0.2	—	—	—	—
12 en meer k.	5	0.2	9	0.1	2	0.1	—	—	—	—
	2956		3348		1746		394		173	

Het hieruit bekende gemiddeld aantal kinderen per gezin per huurklasse, waarbij een afzonderlijke rubriek is gemaakt omvattende 778 winkels en bedrijven, die moeilijk bij de huurklassen kunnen worden ingedeeld, ziet men in het volgende staatje:

t. e. m. f 250.-	2.51
f 251.- — f 350.-	2.54
f 351.- — f 500.-	2.07
f 501.- — f 750.-	2.08
boven f 751.-	2.45
winkels en bedr.	2.78

Uit deze cijfers en misschien nog beter uit de hierbij behorende grafiek I ziet men, dat in de hogere huurklassen een duidelijk positief verband bestaat tussen hoogte van de huur en grootte van het gezin: in de middelste huurklassen wonen de jonge gezinnen met nog weinig kinderen. Naarmate het gezin zich uitbreidt wordt een duurdere, meestal natuurlijk grotere woning betrokken. In de lagere huurklassen is dit verband er niet. Integendeel men vindt daar soms het omgekeerde verschijnsel: een groot gezin bewoont een huis met lagere huur dan een klein gezin, dat hetzelfde inkomen geniet. Ik kon dit konstateren bij het bewerken van het later te bespreken materiaal betreffende de gezinsinkomens en levensstandaard van de werkloze bevolking van Eindhoven. Ik vond daar, dat de kleine gezinnen (0, 1 en 2 kinderen) een gemiddelde wekelijkse huur betaalden van f 4.12, terwijl dit bedrag voor de grote gezinnen (meer dan 7 kinderen) bedroeg: f 4.02.

De bovenstaande gegevens geven een vrij volledig beeld van de huisvesting van de gezinnen in Eindhoven. Rest nog de vraag hoe de vele *alleenstaanden* hier zijn onder gebracht.

In het overzicht van de woningvoorraad vonden we reeds de rubrieken „alleenwonenden” en „samenwoning”. Beide groepen worden door personen, die leven buiten gezinsverband, gevormd. Vervolgens vormen de gestichtsbewoners ¹⁾ een groot contingent. De overigen zijn als kostgangers inwonend bij een gezin.

¹⁾ Het begrip „gesticht” wordt hier vrij ruim genomen. Er wordt toe gerekend: Het Rijks Krankzinnigen Gesticht. Twee nazorginrichtingen voor zwakzinnigen en geesteszieken. Drie kostscholen. Zeventien kloosters, ten dele tevens inrichtingen voor hulpbehoevenden, kinderen en ouden van dagen. Twee marechaussee-kazernes. Drie ziekenhuizen. Zeven tehuizen voor jongemannen en jongemeisjes (z.g.n. Gezellenhuizen).

Op grond van de gegevens van de afdeling Bevolking en uit het Woningregister kan men de volgende indeling maken:

Alleenwonenden	320	
Samenwonend	1.000	(426 woningen)
Gestichtsbewoners	3.470	
Kostgangers	6.100	
Buiten gezinsverband	10.890	(omstreeks 1 Jan. 1941)

Indien men de gezinnen, waar kostgangers in huis zijn, naar huurklassen indeelt, krijgt men het volgende beeld:

	per 100 gezinnen
t. e. m. f 250.-	16.5
f 251.- — f 350.-	17.7
f 351.- — f 500.-	28.4
f 501.- — f 750.-	37.4
f 751.- en hoger	34.4
winkels en bedrijven	55.7
totaal per 100 gezinnen	23.7 kostgangers.

Tenslotte mag bij dit onderdeel nog wel even aandacht worden besteed aan het verschijnsel van de „Pendler”, de arbeiders, die buiten Eindhoven wonen, maar hier werkzaam zijn en degenen, die, omgekeerd, hier wonen, maar hun werkzaamheden hebben in één der omliggende gemeenten. Het staat wel vast, dat het aantal van deze heen en weer trekkende arbeiders nog steeds vrij groot is, ofschoon zeker beduidend minder dan omstreeks 1929. In die tijd werden de arbeiders, met name voor Philips per trein, tram en autobus zelfs vanuit België aangevoerd. ¹⁾ Een omstandigheid, die met de eigenlijke economische structuur van Eindhoven niet in verband staat, n.l. de vergroting van het vliegveld, die aan het begin van de Duitse bezetting werd uitgevoerd, heeft deze toestanden gedurende korte tijd weer terug gebracht. In het normale economische leven van Eindhoven speelt de pendlerarbeid echter lang niet meer zo'n grote rol.

¹⁾ Zie BAKKER SCHUT, t.a.p. p. 85 e.v.

In 1939 had men bij Philips naar schatting nog 2000 arbeiders van buiten de stad ¹⁾, bij de sigaren- en textiel fabrieken waarschijnlijk een kleiner aantal. Omgekeerd is een vrij belangrijk percentage van de arbeiders der schoenenfabriek Bat'a te Best woonachtig te Eindhoven, terwijl er hier ook sigarenmakers wonen, die elders werkzaam zijn. Een telling van deze arbeiders is nooit gehouden, zou echter, vooral wanneer een reeks van jaren vergeleken zou kunnen worden, tot interessante konklusies kunnen leiden. Dat er verband is tussen het aantal „Pendler” en de algemene economische conjunctuur is intussen wel aan te nemen, omdat men als regel de voorkeur geeft aan arbeiders uit de plaats zelf.

d. De invloed van de Philips-bedrijven

Het blijkt wel uit het voorafgaande cijfermateriaal, dat de bevolking van Eindhoven in economisch opzicht tamelijk homogeen is: de grote meerderheid leeft van de industrie; de handel en de landbouw nemen slechts een zeer ondergeschikte plaats in. Temidden van de industriële bedrijven overheerst in hoge mate de gloeilampen- en radio-industrie: de N.V. Philips Gloeilampenbedrijven. In 1939 had dit bedrijf, zoals o.a. uit tabel VII blijkt, gemiddeld ruim 15.500 arbeiders, hetgeen er op neer komt, dat bijna de helft van de bevolking direkt van „Philips” afhankelijk is.

De aanwezigheid van dit snel gegroeide reuzenbedrijf heeft tot gevolg gehad, dat de genoemde economische homogeniteit zich niet geheel op sociaal en geestelijk gebied heeft voortgezet. Immers in de eerste plaats heeft de groei van het bedrijf geleid tot immigratie van arbeiders uit andere delen van het land en in de tweede plaats is de samenstelling van het personeel van dit bedrijf anders dan bij andere ondernemingen het geval is. De onderdelen van het wereldconcern Philips, die te Eindhoven gevestigd zijn, omvatten n.l. niet alleen fabrieken, maar bevatten ook het administratieve en het wetenschappelijke centrum.

Deze beide omstandigheden hadden aanvankelijk tot gevolg, dat zich binnen de gemeente Eindhoven een betrekkelijk op zich zelf staande „Philipsgemeenschap” ging ontwikkelen, een gemeenschap,

¹⁾ Er woonden 1700 leden van het personeelsziekenfonds buiten Eindhoven en naar schatting nog 300 leden van het hogere personeel, die buiten het fonds vallen.

die met de oorspronkelijke Brabantse bevolking zeer weinig contact onderhield. Bovendien lag binnen deze Philipsgemeenschap het accent niet in die mate op de fabrieksarbeiders, als dat in andere industriële bedrijven het geval is, maar ook op de goed vertegenwoordigde groepen van kantoor- en laboratoriumpersoneel. Een en ander is nog versterkt door het feit, dat de N.V. Philips door eigen scholen, eigen woningbouw en uitgebreide sociale maatregelen voor eigen personeel bijna iedere band met de autochtone bevolking overbodig maakte.

Ik zal op de vraagstukken, die deze verhoudingen veroorzaakt hebben, en die BRAND ¹⁾ uitvoerig bespreekt, niet ingaan, omdat zij ten aanzien van de inkomensvorming en de inkomensverdeling verder van geen belang zijn. Van belang is echter wel het feit van de afwijkende personeels-opbouw op zich zelf, omdat men als gevolg daarvan mag verwachten, dat ook de inkomensverdeling te Eindhoven een andere is dan die in andere industriële gemeenten.

Gegevens betreffende de positie, die de verschillende medewerkende personen innemen in de industriële bedrijven, zouden in dit hoofdstuk op hun plaats zijn geweest. Zoals men weet worden dergelijke gegevens (de indeling van de beroepsbeoefenaars in categorieën A, B, C en D) bij de tienjaarlijkse Volkstellingen verzameld. Ik heb echter van afgezien deze cijfers voor Eindhoven weer te geven, ten eerste omdat de jongste cijfers al weer van 1930 zijn en dus als even verouderd moeten worden beschouwd als die van de beroepsindeling; en ten tweede omdat zij, speciaal van een bedrijf als Philips, toch geen duidelijk beeld geven.

Wel kunnen in dit verband van belang zijn de hier volgende gegevens, die mij door de N.V. Philips werden verstrekt en die weergeven de verhouding van het aantal weeklonen en maandsalarissen, die in de laatste tien jaren zijn betaald ²⁾. (Zie tabel XVI.)

Men ziet hieruit een vrij sterke schommeling in de sociale verhoudingen binnen het bedrijf, die veroorzaakt wordt door het feit, dat men als regel de maandloners minder spoedig ontslaat dan de weekloners, waaronder zich een vrij groot aantal jeugdige mannelijke en vrouwelijke arbeidskrachten bevindt. In deze verhouding tekent zich daardoor het conjunctuurverloop vrij zuiver af.

¹⁾ T.a.p. p. 91 e.v.

²⁾ De onderscheiding tussen weekloon en maandsalaris is ten dele een financiële, ten dele een sociale. In het algemeen ligt de grens tussen beide categorieën om en bij de f 45.— per week.

TABEL XVI
 PERSONEEL N.V. PHILIPS GLOEILAMPENFABRIEKEN

Datum	Maandoners		Weekloners		totaal
	aantal	%	aantal	%	
1 Jan. 1930	3481	15.5	18946	84.5	22427
1 Jan. 1931	3412	17.8	15785	82.2	19197
1 Jan. 1932	2413	22.2	8471	77.8	10884
1 Jan. 1933	2225	19.2	9432	80.9	11657
1 Jan. 1934	2292	17.6	10802	82.4	13092
1 Jan. 1935	2667	17.8	12391	82.2	15058
1 Jan. 1936	2854	22.1	10026	77.9	12880
1 Jan. 1937	2764	20.3	10683	79.7	13447
1 Jan. 1938	3311	19.9	12548	80.1	15859
1 Jan. 1939	3483	22.3	12139	77.7	15622
1 Jan. 1940	3376	22.1	11919	77.9	15295
1 Jan. 1941	3460	22.3	12166	77.7	15626

In het begin van dit hoofdstuk heb ik reeds in het kort gesproken over de immigratie-politiek, die door de N.V. Philips in de jaren van hoogconjunctuur gevoerd werd, ten einde in het gebrek speciaal aan jeugdige vrouwelijke arbeidskrachten te voorzien. Speciaal het experiment van de verplaatsing van 554 grote gezinnen uit Drente naar Eindhoven, heeft destijds sterk de aandacht getrokken. Zelfs heeft het — omdat men nadelige gevolgen meende te kunnen voorzien — reeds toen niet ontbroken aan waarschuwingen tegen importatie van deze gezinnen op grote schaal. In de meer genoemde dissertatie van BAKKER SCHUT worden deze bezwaren besproken ¹⁾. Zij zijn van drieërlei aard. In de eerste plaats kan men *ekonomische* nadelen verwachten, doordat in tijden van slapte de mannelijke leden van de geïmporteerde families de reeds ter plaatse bestaande werkloosheid zullen vergroten. In de tweede plaats vertoont zich na verloop van tijd een *demografisch* nadeel, doordat de dochters van de geïmporteerde gezinnen na enige tijd trouwen (met de vele jonge vrijgezellen) en dan gezinnen vormen met een aanvankelijk klein kindertal, waardoor de gunstige leeftijdsopbouw omslaat in een die voor de samenstelling van de industriebevolking ongunstig is. In de derde plaats is er nog een moeilijkheid op het gebied van de *huisvesting*, omdat de grote gezinnen, die men binnenhaalt, grote woningen zullen vragen,

¹⁾ T.a.p. p. 209 e.v.

maar na betrekkelijk korte tijd zullen de kinderen getrouwd zijn, het huis zal voor de ouders te groot worden en leeg komen te staan.

Ik heb hier geen gelegenheid in den brede na te gaan in hoeverre al deze voorspellingen nu, na ruim twaalf jaar, bewaarheid zijn. Voor zover ik met de mij ter beschikking staande gegevens, het probleem kan overzien, is de invloed van de immigratie op de werkloosheid meegevallen, mede natuurlijk doordat in de eerste jaren van de crisis zeer veel buitenlanders en jonge ongehuwden ontslagen zijn, die naar hun woonplaatsen zijn teruggekeerd. De vrees, dat er grotere woningen zouden komen leeg te staan, is op den duur ongegrond gebleken: er zijn weliswaar tijdens de crisis grote complexen woningen leeg geweest, maar de voornaamste oorzaak van dat verschijnsel was hun ligging: tegen de grens van de gemeente Eindhoven in gemeenten met hogere tarieven en een slechtere werkloosheidsregeling.

De demografische veranderingen, die men verwachtte, blijken inderdaad te zijn ingetreden, ofschoon zij gedeeltelijk worden gekompenseerd door andere factoren, met name door de grote geboortevershotten, die Eindhoven, zoals elke Katholieke streek, aanwijst.

Toch zijn, zoals in dit hoofdstuk reeds meermalen bleek, zowel de leeftijdsopbouw als de gezinssamenstelling sinds 1930 niet onaanzienlijk veranderd. En voor de toekomst mag men vermoedelijk nog een verdere daling van het gezinsgemiddelde en een verschuiving van de jongere naar de oudere leeftijdsgroepen verwachten. Immers, nog steeds is Eindhoven een stad met een jonge industrie en met jonge mensen.

Wanneer binnenkort — b.v. indien men na de oorlog nog een Volkstelling houdt — alle noodzakelijke gegevens voor Eindhoven bekend zijn, zou het de moeite van een uitvoerig onderzoek lonen om na te gaan welke gevolgen de aanwezigheid van Philips nu eigenlijk op de ekonomische en sociale structuur van Eindhoven heeft en gehad heeft en in het bijzonder wat daarbij de invloed is geweest van de importatie van grote gezinnen en andere werkkrachten uit andere delen van het land.

DERDE HOOFDSTUK

DE INKOMENSSTRUCTUUR VAN DE GEMEENTE EINDHOVEN

a. Het bekende deel van de inkomenslijn.

De inkomensstructuur van de gemeente Eindhoven weerspiegelt de sociale samenstelling van haar bevolking: er is een grote arbeidersbevolking met betrekkelijk geringe werkloosheid, er zijn weinig oude mensen en in het geheel geen jeugdige renteniers. In de verdelingschaal der inkomens overwegen derhalve de groepen, die een middelmatig arbeidersloon verdienen, het aantal lage inkomens is beperkt, evenals het aantal zeer hoge inkomens.

Dit alles blijkt reeds duidelijk uit de aanwezige gegevens van de Rijks Inkomsten Belasting, zoals deze jaarlijks worden gepubliceerd, omtrent de verdeling der inkomens. Deze is over een reeks van jaren vrij konstant gebleven; men krijgt van de laatste elf bekende ¹⁾ jaren het volgende beeld:

TABEL I

VERDELING VAN HET AANTAL AANGESLAGENEN NAAR DE HOEGROOTHEID VAN DE ZUIVERE INKOMENS IN PERCENTEN VAN HET TOTAAL						
Eindhoven	f 800.—	f 1400.—	f 2000.—	f 5000.—	f 10000.—	f 20000.—
Belasting- jaar:	tot f 1400.—	tot f 2000.—	tot f 5000.—	tot f 10000.—	tot f 20000.—	tot en hoger
1929/'30	43.34	30.51	21.29	2.73	0.71	0.42
1930/'31	42.41	32.67	20.87	2.84	0.77	0.44
1931/'32	40.65	32.13	22.67	3.15	0.91	0.49
1932/'33	41.71	29.69	23.76	3.52	0.89	0.43
1933/'34	43.72	29.37	22.51	3.12	0.88	0.40
1934/'35	47.78	27.98	20.14	2.94	0.82	0.34
1935/'36	47.07	28.77	20.06	2.92	0.86	0.32
1936/'37	46.62	27.89	21.22	3.02	0.94	0.31
1937/'38	48.44	27.14	20.28	2.93	0.87	0.34
1938/'39	47.96	27.54	20.20	3.00	0.96	0.34
1939/'40	48.26	26.72	20.79	2.94	0.92	0.37

¹⁾ Ontleend aan de Statistieken van Inkomens en Vermogens van de betreffende belastingjaren.

Van de verschuivingen tussen de lage en middelgroepen krijgt men een verklaring indien men deze tabel vergelijkt met tabel XVI van het tweede hoofdstuk. Daarin ziet men, dat in dezelfde jaren een verschuiving tussen het aantal weeklonen en maandsalarissen bij de N.V. Philips heeft plaats gehad. Gedeeltelijk worden de verschuivingen voorts verklaard door loonsverlagingen, die in diezelfde jaren blijkbaar op grote schaal werden toegepast.

Ik neem nu als uitgangspunt voor mijn verdere berekeningen de gegevens van de belastingen van het laatste jaar, waarvan zij gepubliceerd zijn: die van het belastingjaar 1939/1940. Deze getallen geven weer de inkomens, die verdiend werden in het kalenderjaar 1938, voorzover zij betreffen aangeslagenen krachtens art. 13 van de Wet R.I.B., en geschatte inkomsten over 1939 voor hen, die krachtens art. 14 werden aangeslagen ¹⁾. Ten aanzien van de gezinsomstandigheden is de toestand op 1 Mei 1939 bepalend geweest. Met het oog hierop heb ik in het vorige hoofdstuk de aantallen gezinnen, ongetrouwen, inwonende kinderen, enz. berekend op die datum.

Aan de officiële cijfers van de Inspectie der Rijks Belastingen, die hieronder volgen, heb ik een kolom (6) toegevoegd voor het aantal gehuwde aangeslagenen. Deze is dus verkregen door de getallen van kolom 5 af te trekken van die van kolom 2. (Zie tabel II.)

Deze tabel heeft betrekking op de individuele inkomens van de bevolking.

Vergelijking van het materiële peil van de verschillende inkomensgroepen is echter alleen dan vruchtbaar indien men niet van de individuele inkomens uitgaat, maar van de gezinsinkomens. Wij zagen immers reeds in het vorige hoofdstuk, dat het overgrote deel van de bij de ouders inwonende kinderen voor zo ver zij boven de 14 jaar waren, zelf werkten en dus inkomsten hadden. Een deel van deze kinderen is aangeslagen in de belasting, een veel groter deel niet omdat deze inkomens betrekkelijk laag zijn. Toch maakt dit inkomen, vooral wanneer er verscheidene verdienende kinderen zijn, vaak een belangrijk deel uit van het gezinsbudget en dus zou het onjuist zijn hier alleen de inkomsten van gezinshoofden te beschouwen. In het volgende hoofdstuk zal dus een indeling naar inkomensgroepen van de gezinsinkomens worden gemaakt.

¹⁾ Zie Dr M. J. H. SMĒERS, Inkomens en Vermogens en hun beteekenis voor de Welvaart. Amsterdam 1932, p. 117.

TABEL II
SPECIFICATIE VAN GEGEVENS INZAKE DE INKOMSTENBELASTING
VOLGENS INKOMENSGROEPEN

Eindhoven (1939/40)

Hoogrootheid v.h. zuiver inkomen (vóór kinderaftrek)	Aantal aange-slagenen	Vastgesteld zuiver inkomen (vóór kinderaftrek)	Aantal kinderen v. aftrek	Aantal ongehuwde aangesl.	Aantal gehuwde aangesl.
1	2	3	4	5	6
f 800— 1.000	2.555	f 2.273.958	206	1.952	603
- 1.000— 1.200	3.463	- 3.794.280	2.647	1.285	2.178
- 1.200— 1.400	3.096	- 3.977.650	3.896	807	2.289
- 1.400— 1.600	2.333	- 3.477.005	3.101	546	1.787
- 1.600— 1.800	1.596	- 2.688.051	2.384	306	1.290
- 1.800— 2.000	1.117	- 2.095.304	1.700	214	903
- 2.000— 2.300	1.155	- 2.439.159	1.762	203	952
- 2.300— 2.600	831	- 2.020.826	1.336	145	686
- 2.600— 3.000	616	- 1.705.041	1.004	112	504
- 3.000— 3.500	520	- 1.655.291	990	69	451
- 3.500— 4.000	361	- 1.335.142	654	42	319
- 4.000— 4.500	261	- 1.086.241	551	30	231
- 4.500— 5.000	182	- 857.289	397	20	162
- 5.000— 6.000	215	- 1.175.629	486	18	197
- 6.000— 7.000	150	- 970.417	377	8	142
- 7.000— 8.000	83	- 616.538	188	9	74
- 8.000— 9.000	65	- 549.861	158	3	62
- 9.000—10.000	42	- 369.831	86	2	40
-10.000—15.000	121	- 1.458.505	266	5	116
-15.000—20.000	52	- 901.545	113	3	49
-20.000—30.000	49	- 1.163.285	145		49
-30.000—40.000	12	- 452.766	28		12
boven 40.000	9	- 997.023	8		9
Totaal	18.884	f 38.087.637	22.483	5.779	13.105

Uitgangspunt van deze indeling moet zijn de inkomstenverdeling van de gehuwde belastingbetalers, zoals deze in kolom 6 van tabel II zijn vermeld. Gemakshalve heb ik aangenomen, dat alle gehuwde belastingbetalers tevens gezinshoofd waren. In enkele gevallen zal dit anders zijn: het kan voorkomen, dat een gehuwde man of vrouw niet officieel gescheiden is, maar afzonderlijk leeft. Deze staat dus niet als „gezinshoofd” in de bevolkingsstatistiek vermeld, maar hij betaalt wel als „gehuwd” belasting. Aan de andere kant zijn er gezinshoofden, die bij de belasting tot de „ongehuwden” worden gerekend, n.l.

weduwen of weduwnaars, die samenwonen met meerderjarige kinderen, die niet meer te hunnen laste zijn. Vermoedelijk zullen deze beide groepen elkander compenseren. De 22 „gezinnen”, die in ge-stichten woonden en die — zoals we zagen — vermoedelijk allen vermogend en dus belastingbetalend zijn, heb ik verder ook buiten beschouwing gelaten.

Wij nemen dus aan, dat er 13.105 belasting betalende gezinshoofden zijn. Daar er op 1 Mei 1939 23000 gezinnen waren, zien wij, dat de belastingadministratie over 43% van de gezinshoofden geen directe gegevens kan verstrekken ten aanzien van de inkomensverdeling. Dit percentage kan evenwel enigszins verlaagd worden door 't aan-brengen van de correctie voor de kinderaftrek, die ik in de volgende paragraaf zal bespreken.

b. De correctie voor de kinderaftrek.

Het inkomen, waarvoor gehuwde belastingplichtigen aangeslagen zijn, ligt over het algemeen lager dan het werkelijk genoten inkomen, dank zij het feit, dat bepaalde bedragen worden afgetrokken van het inkomen, voordat de aanslag berekend wordt. De belangrijkste reden voor aftrek is bij de Rijks Inkomsten Belasting de kinderaftrek: onder de oude regeling werd voor ieder minderjarig kind een bedrag afgetrokken, dat lag tussen de f 100.— en f 200.—, terwijl voor het vijfde enz. kind dit bedrag 2½ maal zo groot werd.

Daar berekening van het werkelijk genoten inkomen bij publikatie van de zuivere inkomens op te grote moeilijkheden zou stuiten, publi-ceert de statistiek bij alle aangeslagenen het bedrag van zijn inkomen, vóór de kinderaftrek. Bij de aangeslagenen hoeft dus geen correctie voor kinderaftrek te worden toegepast. Dit moet men echter wel doen voor die personen, die meer dan f 800.— verdienen, maar die na de kinderaftrek onder die grens vallen. Immers deze ontvangen dankzij hun kinderaftrek geen aanslagbiljet meer, zij worden dus onder de niet-aangeslagenen geteld en komen in de statistiek niet voor. Hun inkomen ligt echter boven de grens en hun aantal zal de laagste groepen van de statistiek, — zoals zal blijken aanzienlijk — beïnvloeden.

In de reeds meermalen genoemde publikatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek: Enkele berekeningen over het nationale inkomen van Nederland ¹⁾ heeft DERKSEN een methode uitgewerkt

¹⁾ l.c. p. 15 e.v.

om voor deze groep een correctie te berekenen. De schattingen, waarop deze berustte, waren gebaseerd op de gegevens van de gezinssamenstelling bij de laatste Volkstelling. Deze methode kon voor Eindhoven gebruikt worden met de nieuwere gegevens betreffende de gezinssamenstelling, die bij mijn onderzoek gevonden waren. De cijfers, waarop de correctie werd toegepast, zijn die van tabel II van dit hoofdstuk.

Dr. DERKSEN was zo vriendelijk de berekeningen voor deze correctie voor mij te laten maken op het Centraal Bureau voor de Statistiek. De veronderstellingen, waarop zij berust, waren dezelfde als die, welke ten grondslag liggen aan zijn berekening voor het gehele land, die men in genoemde publikatie vindt.

In de eerste plaats werd daar verondersteld, dat de grootte van het gezin geen verband houdt met de hoogte van het inkomen van het gezinshoofd. Deze veronderstelling bleek weliswaar voor Eindhoven niet geheel juist te zijn, (de hogere huurklassen, waar dus waarschijnlijk ook de hogere inkomens voorkomen, hadden over het algemeen kleinere gezinnen dan de lagere huurklassen) maar op de uitkomsten van de berekening zal deze omstandigheid weinig invloed hebben omdat de correctie, zoals zal blijken, uitsluitend de inkomensgroepen onder de f 3000.— betreft.

De tweede veronderstelling was, dat de inkomens binnen de inkomensklassen gelijkmatig verdeeld waren, zodat b.v. het gemiddelde inkomen van hen, die tussen f 800.— en f 1000.— vallen, juist f 900.— bedraagt.

De resultaten van deze berekening vindt men in tabel III.

De berekening komt hierop neer, dat men van iedere inkomensklasse het aantal minderjarige kinderen berekent en dan overwegende, dat in de laagste inkomensgroep de aangeslagen gehuwden slechts gezinnen kunnen hebben met 0, 1 of 2 kinderen, beredeneert welk deel van deze kinderen wel en welke niet voor aftrek in aanmerking gekomen zijn. Kent men dit laatste aantal dan is tevens uit te rekenen uit hoeveel gezinnen zij afkomstig zijn.

Daar het aantal kinderen, waarvoor wel aftrek verleend is, bij de opgave van de belastingcijfers wordt vermeld (zie kolom 4 van tabel II) heeft men een controle voor de uitkomsten van de berekening. In tabel III zijn de berekende cijfers voor het aantal minderjarige kinderen, waarvoor aftrek verleend is, geplaatst naast de officiële cijfers (kolommen 4 en 5). Men ziet, dat de verschillen niet van grote betekenis zijn.

TABEL III
BEREKENING VAN DE KORREKTIE WEGENS KINDERAFTREK

Inkomens- groepen	aantal aangeslagenen		aantal kinderen waarvoor aftrek berekend officieel		aantal minderj. kinderen	Gehuw- den niet aangesi.
	totaal	gehuwd	4	5	6	7
f 800—1000	2.555	603	206	206	3.545	1.277
-1000—1200	3.463	2.178	2.536	2.647	5.624	755
-1200—1400	3.096	2.289	3.600	3.896	4.883	262
-1400—1600	2.333	1.787	3.008	3.101	3.719	142
-1600—1800	1.596	1.290	2.393	2.384	2.528	40
-1800—2000	1.117	903	1.677	1.700	1.808	28
-2000—2300	1.155	952	1.770	1.762	1.905	29
-2300—2600	831	686	1.278	1.336	1.373	21
-2600—3000	616	504	964	1.004	1.026	11
-3000—3500	520	451	874	990	887	6
Totaal						2.571

De kolommen 3 en 7 van deze tabel III geven nu, opgeteld, weer het aantal gehuwden, dat een inkomen geniet tussen de f 800.— en f 3500.—. Het aantal gezinshoofden, dat meer verdient dan f 3500.— kan men uit tabel II, kolom 6, optellen. Het aantal gezinshoofden, dat minder verdient dan f 800.— krijgt men, door het aantal gehuwde inkomensstrekkers boven de belastinggrens: 13.105 plus 2.571 = 15.676 af te trekken van het totaal aantal gezinshoofden, dat wij vonden voor 1 Mei 1939: 23.000. Men krijgt dan een rest van 7.324 gezinnen, die nog onder de inkomensgrens blijken te staan.

Tabel IV geeft weer de aldus gevonden verdeling van de individuele inkomens der gezinshoofden in Eindhoven.

Ook na het aanbrengen van deze belangrijke correctie blijft er dus nog een groot aantal gezinnen (bijna een derde van het totaal), waarover de belastingadministratie geen nadere gegevens kan verschaffen.

De verkregen inkomensverdeling van gehuwde aangeslagenen heb ik weergegeven in grafiek II. In deze figuur is de ordinaat van elke inkomensklasse zodanig gekozen, dat de oppervlakken juist evenredig zijn aan het aantal gezinshoofden in die klasse. De hoogte van elke kolom geeft dan de „inkomensdichtheid” in elke inkomensgroep aan.

Het valt gemakkelijk de aldus verkregen getrapte lijn glad te strijken tot een continue functie, de *inkomenslijn* voor gehuwden, die als grondslag voor de verdere berekening van het gezinsinkomen zal worden gebruikt.

Het is belangwekkend op te merken, dat de beschouwde aantallen in elke groep tussen f 1000.— en f 3500.— blijkbaar groot genoeg zijn om grilligheden uit te schakelen, zodat een volkomen continue kromme wordt gevonden. In hoeverre de groep van f 800.— tot f 1000.— in deze inkomenslijn past, kan pas later onderzocht worden. De plotselinge afname van het aantal inkomensstrekkers in deze groep in verhouding tot het grote aantal, dat nog onder de f 800.— moet vallen, doet vermoeden, dat een zeer groot percentage van hen, die tussen de f 800.— en f 1000.— verdienen, aan de mazen van het net van de fiscus ontsnapt.

TABEL IV
INKOMENSVERDELING VAN GEHUWDEN IN DE GEMEENTE EINDHOVEN

1939/'40	Beneden f 800	7.324
	f 800—1000	1.880
	-1000—1200	2.933
	-1200—1400	2.551
	-1400—1600	1.929
	-1600—1800	1.330
	-1800—2000	931
	-2000—2300	981
	-2300—2600	717
	-2600—3000	515
	-3000—3500	457
	boven f 3500 ¹⁾	1.462
	Totaal	23.000

c. De inkomens van de ongehuwden.

Op dezelfde wijze als hierboven voor de gezinshoofden gebeurd is, kan men een indeling maken voor de ongehuwden. In navolging van BONGER, die deze methode op alle belastingbetalers toepastte ²⁾, heb ik daartoe het aantal ongehuwde belastingbetalers vergeleken

¹⁾ Verdere specificatie bleef achterwege omdat voor mijn doel in de eerste plaats de lage inkomens van belang zijn.

²⁾ Zie o.a. Prof. Mr W. A. BONGER; Vermogen en Inkomen in Nederland gedurende den oorlogstijd. (1913—1920) Amsterdam 1923, pp. 45 en 46.

met het aantal beroepsbeoefenaars, dat geen gezinshoofd was. Daarbij heb ik, evenals op p. 35 van het tweede hoofdstuk, aangenomen, dat ieder gezin een gezinshoofd heeft, dat te rangschikken is onder de groepen „beroepsbeoefenaar” of rentenier, enz. Daar de werklozen en de steuntrekkers bij deze groep inbegrepen zijn, zal deze veronderstelling niet ver van de waarheid zijn.

Van het totaal aantal „mogelijke belastingbetalers”, dat we in het tweede hoofdstuk vonden ($47.800 + 3.800 = 51.600$) moeten dus 23.000 gezinshoofden worden afgetrokken.

Het verschil van 28.600 geeft dan het aantal ongehuwde mogelijke belastingbetalers weer. Wij vonden in de cijfers van de belastingen (tabel II) 5.779 ongehuwde belastingbetalers. Ongehuwden buiten de belasting zijn er dus 22.821.

TABEL V
INKOMENSVERDELING VAN ONGEHUWDEN

Eindhoven 1939/'40	Beneden f 800	22.821
	f 800—1000	1.952
	-1000—1200	1.285
	-1200—1400	807
	-1400—1600	546
	-1600—1800	306
	-1800—2000	214
	-2000—2300	203
	-2300—2600	145
	-2600—3000	112
	-3000—3500	69
	boven f 3500	140
	Totaal	28.600

In grafiek III is de inkomenslijn voor de ongehuwden op dezelfde wijze gekonstrueerd als die voor de gezinshoofden in grafiek II. Deze lijn blijkt een geheel andere vorm te hebben dan de eerste: de overgrote meerderheid van de ongehuwden verdient minder dan f 800.—. Dit was ook van te voren te verwachten, omdat immers al uit de cijfers van het aantal jeugdige arbeiders blijkt, dat er onder de ongehuwden een groot aantal jonge, nog bij hun ouders wonende, kinderen voorkomen, die over het algemeen natuurlijk niet veel verdienen.

Het is, zoals reeds vroeger werd gezegd, mijn bedoeling een berekening te maken van het gezinsinkomen. Nodig daarvoor is het nu, dat de ongehuwde beroepsbeoefenaars, al of niet belastingplichtigen, worden gesplitst in alleenstaanden en gezinsleden. Onder „gezinsleden” wordt uitsluitend inwonende kinderen verstaan. De inkomens van kostgangers en die van eventuele inwonende familieleden, die eigen verdiensten hebben, zijn n.l. meestal niet in het gezinsinkomen begrepen. We kunnen aannemen, dat deze personen een vast kostgeld betalen, dat alleen voor zover het niet weer ten behoeve van de kostganger wordt uitgegeven, bij de inkomsten van het gezinshoofd behoort te worden gerekend (en waarvoor deze dan ook wordt aangegagen in de belastingen). Het is echter in Brabant — ook bij de geïmporteerde gezinnen — algemeen gebruikelijk, dat de verdienende kinderen hun volle loon afgeven en alleen een zakgeld ontvangen, ook als zij reeds lang volwassen zijn. Hun inkomsten mogen dus geheel bij die van het gezinshoofd worden opgeteld.

Wij kennen uit de bevolkingsstatistiek het aantal alleenstaanden en we hebben het aantal inwonende meerderjarige kinderen berekend. Het aantal minderjarige verdienende kinderen kennen wij ook, maar hiervan moet eerst een percentage worden afgetrokken voor degenen, die niet tot een gezin behoren. Met behulp van de cijfers van De WOLFF kan men dit schatten op 6%. Van de 10.700 verdienende kinderen tussen 14 en 21 jaar wonen er dus ongeveer 700 zelfstandig en 10.000 in gezinnen.

Meerderjarige kinderen, levend in gezinsverband vonden wij op 1 Mei 1939: 10.000. Ik neem voorlopig aan, dat deze volwassen kinderen allen reeds een beroep hebben en een inkomen trekken. Dit inkomen kan echter stellig in bepaalde gevallen naderen tot 0, werklozen zijn n.l. nog in dit aantal begrepen.

Voorts vonden wij 3.300 alleenstaanden in gestichten en 7.700 alleenstaanden daarbuiten. Samen 11.000. Van dit aantal is echter een gedeelte onder de 14 jaar: naar wij mogen aannemen woont 3.5% van alle kinderen onder de 14 jaar ook te Eindhoven niet in gezinsverband. Dit betekent, dat er 1000 kinderen buiten gezinsverband zijn. Voorts woont er in de gestichten, met name in de kostscholen een schoolbevolking van personen boven 14 jaar, die geen inkomen hebben: naar schatting 500 en een aantal gehuwde vrouwen. Bovendien is een gedeelte van de gestichtsbevolking volkomen invalide: alleen al het Rijks Krankzinnigen Gesticht telt over de 1000 patienten.

Aannemende, dat een deel van deze patienten toch nog enig inkomen (ouderdomsrente) trekt, kom ik op een totaal van 2600 alleenstaanden, die in geen geval eigen inkomsten zullen hebben. Blijft over 8.400 mogelijke beroepsbeoefenaars onder de alleenstaanden.

In totaal vinden we: 10.000 meerderjarige inwonende kinderen.
10.000 minderjarige verdienende kinderen
8.400 alleenstaande beroepsbeoefenaars.

28.400 ongehuwde beroepsbeoefenaars.

Uit de belastingcijfers vinden we 28.600. Dit laatste getal zal vermoedelijk het beste de werkelijkheid benaderen.

Om een berekening van de gezinsinkomens te maken moeten we nu van beide groepen (inwonenden en zelfstandigen) een inkomensverdeling maken. Deze verdeling zal echter noodzakelijk zeer hypothetisch blijven, omdat wij juist bij deze groepen de werkelijke inkomens niet kennen.

Onder de alleenstaanden is een deel zeker belastingbetaler: van de gestichtsbewoners, naar wij mogen aannemen, de helft: het verplegend personeel van alle inrichtingen, de marechaussee, de bewoners van de z.g.n. gezellenhuizen en de kloosterlingen-onderwijzers. Samen naar schatting 1500. Voorts zijn er natuurlijk belastingbetalers onder de alleenwonenden en samenwonenden. Nemen wij aan, dat allen, die alleen of gezamenlijk een woning bewonen van meer dan f 6.— huur per week, wel genoeg zullen verdienen om onder de belasting te vallen dan vinden wij er 380. Er waren voorts 6000 kostgangers, waaronder dan nog de inwonende dienstmeisjes vallen. Van deze groep was echter een deel, zoals wij zagen, nog minderjarig, zal dus weinig verdienen. We nemen aan, dat er 3000 kostgangers zijn, die belasting betalen. Totaal belasting betalende alleenstaanden: 4880.

totaal alleenstaande beroepsbeoefenaars:	9.600
geen inkomen	1.000
belastingbet.	4.880
	<hr/> 5.880
tussen f 0 en f 800.—	3.720 personen

Er waren in totaal 5.780 ongehuwde belastingbetalers. Daarvan vinden we nu 4.880 alleenstaanden terug. Volgens deze schatting

zouden er dus 900 belastingbetalers onder de inwonende kinderen moeten zijn.

Van de inkomens van deze inwonende kinderen weten we ook enkele andere dingen: er zijn er ook daaronder, die niets of bijna niets verdienen. In Hoofdzaak zullen dit werkloze jongens zijn: wij vonden er 500 tussen 14 en 21 en mogen rekenen op een even groot aantal meerderjarigen (10% van alle mannen van de groep). Deze werklozen genieten geen steun, wanneer zij in het gezin van hun ouders inwonen. Alleen krijgen de volwassen werkloze kinderen van vaders, die zelf ook werkloos zijn, een toelage, variërende tussen de f 2.— en f 4.— per week en wordt aan de jongens, die het werklozen-onderwijs volgen, een klein zakgeld gegeven.

Voorts hebben wij nog een gegeven in het aantal aangeslagenen in de Gemeentefondsbelasting. In deze belasting kan men reeds aangeslagen zijn bij een inkomen van f 450.— per jaar, n.l. wanneer men met andere aangeslagenen samenwoont.

Er waren in het laatste belastingjaar 8.815 personen aangeslagen in de Gemeentefondsbelasting en niet in de Rijks Inkomsten belasting. Deze hadden dus allen een inkomen tussen f 450.— en f 800.— per jaar. Ik neem nu aan, dat de grote meerderheid van deze aangeslagenen in de Gemeentefondsbelasting, n.l. 6000, gezinsleden waren. We krijgen dan de volgende ruwe indeling:

TABEL VI

INKOMENSVERDELING VAN INWONENDE KINDEREN TE EINDHOVEN

1 Mei 1939

nihil	1.000	gemiddeld -	0.—
tot f 150	1.100	„	- 100.—
f 150—450	11.000	„	- 300.—
f 450—800	6.000	„	- 550.—
boven f 800	900	„	- 1150.—

20.000 werkende kinderen,
waarvan 19.000 verdienend.

Er zouden dus te Eindhoven 19.000 meeverdienende kinderen zijn of 34% van het totaal aantal inwonende kinderen (56.200). Dit percentage is hoog. Dr. DERKSEN vond in een ongepubliceerde berekening van het gezinsinkomen, waarvan later nog sprake zal zijn, voor het hele land 22.5% meeverdienende inwonende kinderen. In

verband met het grote aantal jeugdige arbeiders te Eindhoven, is mijn percentage echter niet onverwacht groot.

De gemiddelde inkomens, die naar schatting door de inwonende gezinsleden in de verschillende groepen worden verdiend, heb ik mede in tabel VIII opgenomen. Ik schatte deze gemiddelden op grond van enkele gegevens betreffende het loonpeil voor jeugdige personen en op grond van de verdiensten van de inwonende kinderen van een aantal gezinnen van werklozen (verzameld in het eerste kwartaal van 1940). Daarbij werd gevonden, dat 676 kinderen beneden 21 jaar gemiddeld f 6.13 per kind verdienden en 123 kinderen boven 21 jaar gemiddeld f 10.— per kind.

Aannemende, dat de groep van f 450.— tot f 800.— dus grotendeels door de meerderjarigen zal worden gevormd, kwam ik tot de bovenstaande gemiddelden. In het volgende hoofdstuk zal worden berekend hoe nu deze bij-inkomsten over de gezinnen uit de verschillende inkomensklassen kunnen worden verdeeld.

d. De correctie wegens fraude en aftrek

Sinds BONGER ¹⁾ zijn eerste artikelen schreef over de berekening van het nationale inkomen is het gebruikelijk op de cijfers van de belastingen een correctie aan te brengen voor „fraude en aftrek”. Immers het is bekend, dat het inkomen, dat op het aanslagbiljet tot uiting komt, ook na de kinderaftrek lager is dan het werkelijk verdiende inkomen. En wel door twee oorzaken. In de eerste plaats geven de meeste belastingplichtigen niet alle inkomsten op. In de tweede plaats mochten van het werkelijk verdiende inkomen zekere posten worden afgetrokken. De voornaamste van deze posten waren kosten tot instandhouding van het beroep; alimentatieverplichtingen, vakverenigingskontributie en premies van levensverzekeringen, de laatste tot een maximum van f 100.— per jaar.

Het is duidelijk, dat — wil men een volledig beeld geven van het werkelijk verdiende inkomen in de lagere inkomensklassen — met deze feiten rekening moet worden gehouden. BONGER deed dit door alle uit de belastinggegevens verkregen getallen met 10% te verhogen. Latere schrijvers ²⁾ meenden dat dit percentage voor de lage inkomens

¹⁾ „Vermogen en Inkomen in Nederland”, De Nieuwe Tijd XV (1910) en XX (1915).

²⁾ Ir H. Vos in een niet gepubliceerde berekening (Financieel Rapport van het Wetenschappelijk bureau van de S.D.A.P.).

te veel, voor de hogere daarentegen te weinig aangaf en kozen een bedrag, dat toenam met het oplopen van het inkomen.

Hoewel ik deze korrektie noodzakelijk acht, heb ik haar in dit hoofdstuk nog niet aangebracht. Immers het is mijn bedoeling door combinatie van de thans bekende gegevens met de resultaten van mijn onderzoek naar de verdiende lage lonen en werklozen-uitkeringen, de inkomenslijn naar beneden toe te voltooien. De uitkomsten, die ik daarbij krijg, zijn, evenals de opgaven van de belastingadministratie minima: Een werkloos gezin heeft wel eens in werkelijkheid *meer* inkomsten dan het opgeeft aan de krisisdienst, maar zelden of nooit *minder*. De cijfers, die ik verkregen heb, zullen dus eveneens een korrektie voor „fraude” behoeven. Het leek mij nu praktischer de korrekties van deze aard pas aan te brengen op de gehele inkomenslijn. Verhoging van de bedragen met een bepaald, al dan niet oplopend percentage wordt dan een betrekkelijk eenvoudige kwestie, terwijl tevens de groep tussen f 800.— en f 1000.—, waarin naar wij moeten aannemen nog een aantal personen thuis hoort, die aan de aandacht van de belastingambtenaren zijn ontsnapt (men noemt dit gevallen van fraude wegens „non-reporting”) in de voltooide lijn minder fouten veroorzaakt. Ik bereken dus de gezinsinkomsten voorlopig naar de ongekorrigeerde verdeling van de inkomsten van gezinshoofden.

VIERDE HOOFDSTUK

DE VERDELING VAN HET GEZINSINKOMEN

a. Berekening der gezinsinkomens.

Ik heb in het vorige hoofdstuk een inkomensverdeling gemaakt voor gehuwden (tabel IV) en een voor inwonende kinderen (tabel VI). Deze beide krommen moeten nu gekombineerd worden: tezamen geven zij weer de verdeling der gezinsinkomens, voor zo ver wij die uit de belastingcijfers kunnen opmaken.

Het is geen eenvoudige zaak deze gezinsinkomens uit de ons ter beschikking staande gegevens te berekenen, omdat immers niet bekend is in welke inkomensklasse de kinderen vallen, indien men de inkomensklasse van den vader kent. Het zou b.v. geheel fout zijn aan te nemen, dat alle vaders met lage inkomens ook weinig-verdienende kinderen hebben. Ik heb dus vrij ingewikkelde berekeningen moeten maken.

De methode, die ik toepaste, is niet origineel: er zijn n.l. reeds eerder, voorzover mij bekend twee maal, berekeningen van de verdeling der gezinsinkomsten gemaakt. De eerste poging daartoe deed H. Vos in een niet gepubliceerd „Financieel Rapport”, uitgebracht door het Wetenschappelijk Bureau der S.D.A.P. Een tweede berekening van de hand van DERKSEN, is nog slechts in manuscript aanwezig.

Beide berekeningen hebben als grondslag cijfers, die niet geheel met de mijne te vergelijken zijn, n.l. die van de gezinssamenstelling bij de volkstelling 1930. Bij deze telling werd een categorie „andere inwonenden” genoemd, die in het woningregister van de gemeente Eindhoven en dus ook in mijn statistieken, onder „kostgangers”, of „alleenstaanden” vielen. De categorie „gezinnen met ongehuwd gezinshoofd”, waarmee Vos rekening houdt, komt bij mij evenmin voor. Bovendien had ir. Vos, toen hij zijn berekening maakte, nog niet de beschikking over de gegevens van DE WOLFF ¹⁾, zodat hij een schatting van het percentage meerderjarigen onder de inwonende kinderen moest maken. Hij schatte dit aantal op 10%, op grond van

¹⁾ Zie p. 29.

gegevens uit het „Inventaris-onderzoek” van de S.D.A.P. 1). Dit percentage is, zoals thans blijkt, te laag geschat.

Dr. DERKSEN maakt bij zijn berekening gebruik van de kansrekening, ir. VOS geeft hief niet uitvoerig de door hem gebruikte methode weer.

Mijn cijfers waren recenter dan die, waarop de beide genoemde berekeningen berustten en konden, door het kleinere gebied, waarop zij betrekking hadden, uitvoeriger zijn. De door mij gebruikte methode is echter in principe dezelfde geweest.

TABEL I
GEZINSGROOTTEN NAAR INKOMENSKLASSEN

1 Mei 1939	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12 en meer	
													kinderen	
beneden 800	1268	1654	1552	1032	702	438	257	163	118	72	36	16	16	7324
f 800—1000	326	424	398	264	180	112	67	42	31	18	9	5	4	1880
-1000—1200	508	662	621	412	280	175	104	67	48	28	15	7	6	2933
-1200—1400	442	575	540	359	244	152	90	58	42	25	13	6	5	2551
-1400—1600	335	435	408	271	184	116	68	43	32	18	10	5	4	1929
-1600—1800	231	299	282	187	128	79	48	30	22	13	7	2	2	1330
-1800—2000	162	210	197	131	89	55	33	21	15	9	5	2	2	931
-2000—2300	171	221	208	137	94	58	34	22	16	10	5	3	2	981
-2300—2600	123	159	150	99	68	42	25	17	11	7	4	1	1	707
-2600—3000	90	115	109	72	49	31	18	12	8	5	4	1	1	515
-3000—3500	80	102	96	65	44	27	16	11	7	5	2	1	1	457
boven 3500	254	330	310	205	139	87	52	33	24	15	7	3	3	1462
	3990	5186	4871	3234	2201	1372	812	519	374	225	117	52	47	23000

Ik ben voor de berekening van het gezinsinkomen uitgegaan van de verdeling der inkomens van gehuwden, die we in tabel IV van het derde hoofdstuk vonden. Het feit, dat ik de gezinssamenstelling van de bevolking naar de welstandsklassen kende, stelde mij in staat van iedere inkomensklasse aan te geven hoeveel gezinnen met 0, 1, 2 enz. kinderen er in die klasse moesten zijn. Ik heb daartoe aangenomen, dat gezinnen met een inkomen onder f 2000.— een woning zullen bewonen van minder dan f 350.— per jaar (f 7.— per week). Van de gezinnen

1) Inventaris-Onderzoek, Resultaten van een onderzoek naar kleding, dekking en schoeisel in de gezinnen van werklozen en werkenden anno 1936; ingesteld door het Wetenschappelijk Bureau van de S.D.A.P. in samenwerking met de Bond van Sociaal Democratische Vrouwenclubs. Amsterdam 1937.

onder deze grens nam ik aan, dat de verdeling der gezinsgrootten van de kolommen 2 en 3 van grafiek I (tweede hoofdstuk) op hen van toepassing was; van de gezinnen boven deze grens berekende ik de grootteverdeling naar de kolommen 4 en 5 1). Het resultaat vindt men in tabel I.

Vervolgens leek het gewenst, de ongeveer 20.000 verdienende kinderen op eenigszins andere wijze te groeperen dan in tabel VI van het derde hoofdstuk gebeurd is, opdat een betere aansluiting zou worden verkregen bij de inkomensklassen van de gezinshoofden. Tabel VI wordt dus vervangen door de volgende vereenvoudigde verdeling:

inkomen	gemiddeld inkomen	aantal kinderen	fractie v. h. totaal
100—300	200	6000	0.3
300—500	400	8000	0.4
500—700	600	4000	0.2
700—900	800	2000	0.1

Deze vervanging is ongetwijfeld enigszins willekeurig. De gegevens van tabel VI berusten echter grotendeels op ruwe schattingen en ook de hier volgende berekening van het gezinsinkomen bevat nog zoveel onzekere elementen, dat een sterke vereenvoudiging alleszins gewettigd is en met het oog op de vrij ingewikkelde berekeningen, zeer voor de hand liggend. Aangenomen is, dat het gemiddeld inkomen van de laagste groep f 200.— was en dat binnen de inkomensgroepen de inkomens gelijkmatig verdeeld zijn. De kleine groep wier inkomen hoger ligt dan f 900.— is verwaarloosd, omdat zij vermoedelijk wel tot de hier niet beschouwde hogere inkomensklassen zullen behoren en anders over zoveel klassen verdeeld zouden moeten worden, dat zij nauwelijks de verdeling kunnen beïnvloeden. Het gemiddelde inkomen is dus: $0.3 \times f 200.— + 0.4 \times f 400.— + 0.2 \times f 600.— + 0.1 \times f 800.— = f 420.—$

Over de vraag hoe deze inkomens over de verschillende inkomensklassen van de gezinshoofden verdeeld moeten worden, bestaan, zoals we zagen, geen gegevens. We moeten daarom aannemen, dat deze verdeling volkomen door de kansrekening wordt beheerst. Ik heb volgens deze methode de berekening gemaakt. Daarbij heb ik verondersteld, dat de laagste inkomensklasse naar beneden begrensd

1) Zie ook tabel XV van het tweede hoofdstuk.

werd door f 600.— Als voorbeeld geef ik de berekeningswijze van deze laagste inkomensklasse iets uitvoeriger weer:

Volgens tabel I van dit hoofdstuk omvat deze inkomensklasse 1654 gezinnen met 1 kind. Ronder wij de fraktie van het totaal aantal inwonende kinderen, dat verdient, af tot $1/3$ dan moet dus aangenomen worden, dat van deze 1654 kinderen $2/3$ gedeelte, dñs 1103 niet verdienen, terwijl in $1/3$ van dit aantal gezinnen (dus in 551) het kind verdient.

TABEL II

AANTAL VERDIENENDE KINDEREN IN INKOMENSKLASSE 600—800

gezinnen met	0	1	2	3	4	5	6	verdienende kinderen	totaal
1 kind	1103	551							1654
2 kinderen	690	690	172						1552
3 "	306	459	229	38					1032
4 "	139	277	208	69	9				702
5 "	58	144	144	72	18	2			438
6 "	23	68	85	56	21	4			257
7 "	10	33	50	42	21	6	1		163
8 "	5	19	32	32	20	8	2		118
9 "	2	8	17	20	15	7	3		72
10 "	1	3	7	8	8	5	3		36
11 "		1	3	4	4	2	2		16
12 "		1	2	3	4	3	3		16
totaal	2337	2254	949	345	120	37	14		6056

Op gelijke wijze gaat de berekening voor de 1552 gezinnen met 2 inwonende kinderen. De kans, dat het eerste kind verdient is $1/3$. De kans, dat dan het tweede kind ook verdient is $1/3$, zodat de kans op twee verdienende kinderen is: $1/3 \times 1/3 = 1/9$. De kans, dat het eerste kind wèl, het tweede niet verdient is $1/3 \times 2/3 = 2/9$, de kans, dat het omgekeerd is: $2/3 \times 1/3 = 2/9$, de kans op

x) Juist in een gezin van zo kleine afmetingen voelt men, dat deze kansrekening gewaagd is, daar hieronder ongetwijfeld veel jonge gezinnen vallen, met één zeer jong kind, terwijl onbekend is in hoeverre dit gekompenseerd wordt door de omstandigheid, dat er natuurlijk ook gezinnen zijn, waarin nog slechts één, dan meestal verdienend, volwassen kind in het ouderlijk huis woont. Het is mogelijk een korrektie aan te brengen door een zeker percentage van deze gezinnen uit te schakelen. Ik heb deze korrektie achterwege gelaten omdat men tenslotte met evenveel recht kan betogen, dat voor gezinnen met twee en zelfs drie kinderen hetzelfde geldt. Aanbrengen van de bovenbedoelde korrektie is daarbij echter onmogelijk. DERKSEN is bij zijn berekeningen van dezelfde veronderstellingen uitgegaan.

1 verdienend kind is dus $2 \times 1/3 \times 2/3 = 4/9$. De kans tenslotte, dat beide kinderen niet verdienen is $2/3 \times 2/3 = 4/9$.

We zien gemakkelijk, dat de gezochte kansverdeling bij gezinnen met n inwonende kinderen op 0, 1, 2, n verdienende kinderen gevonden wordt uit de $n + 1$ termen van het „merkwaardig produkt“: $(2/3 + 1/3)^n$.

De kans voor een gezin van 4 kinderen op 2 verdienende kinderen is volgens deze formule (de z.g.n. binominale wet van Newton) dus: $6 (2/3)^2 \times (1/3)^2$, waarbij de factor 6 een gevolg is van het feit, dat de verdienende kinderen het eerste en het tweede, het eerste en het derde, enz. in totaal zes mogelijkheden, kunnen zijn. Voor een gezin van 6 kinderen is evenzo de kans op 4 verdienende kinderen: $15 (2/3)^2 \times (1/3)^4$, enz. Door vermenigvuldiging met het aantal gezinnen, vinden we de getallen van tabel II, gevende in de onderste rij van de totalen het aantal gezinnen met 0, 1, 2, enz. verdienende kinderen, allen in de inkomensklasse van f 600.— tot f 800.—.

Op gelijke wijze kunnen nu ook de aantallen verdienende kinderen in de andere inkomensklassen worden berekend.

Ook voor de berekening van de inkomensverdeling moet bij gebrek aan gegevens de kansrekening worden toegepast. Dus voor de gezinnen met 1 inwonend en verdienend kind moeten we aannemen, dat de kans op een inkomen van f 200.— bedraagt 0.3, evenzo de kans op een inkomen van f 400.— 0.4; van f 600.— 0.2 en van f 800.— 0.1 (zie tabel I).

Voor 2 verdienende kinderen leert de kansrekening de volgende mogelijkheden en kansen vinden: Dat beide kinderen f 200.— verdienen, dus tezamen f 400.—, heeft een kans 0.3^2 . Dat ze tezamen f 600.— verdienen (de een f 200.— en de ander f 400.—), heeft een kans $2 \times 0.4 \times 0.3$, daar er hier weer twee mogelijkheden zijn. Bij een gezamenlijk inkomen van f 800.— zijn er drie mogelijkheden, waarvan twee met onderling gelijke kans, n.l. f 400.— + f 400.—; f 600.— + f 200.— en f 200.— + f 600.—. De totale kans is dus: $0.4^2 + 2 \times 0.3 \times 0.2 = 0.28$. We krijgen dus de volgende kansverdeling:

TABEL III

KANSVERDELING DER INKOMSTEN VAN TWEE VERDIENENDE KINDEREN

(berekend)

totaal inkomen	kansverdeling
f 400.—	0.09
- 600.—	0.24
- 800.—	0.28
- 1000.—	0.22
- 1200.—	0.12
- 1400.—	0.04
- 1600.—	0.01
	1.00

Voor drie verdienende kinderen is het aantal mogelijkheden reeds zo groot, dat de berekening ondoenlijk is. We kunnen hier echter gebruik maken van het feit,

dat een dergelijke multinominale verdeling voor hoge aantallen snel tot de verdelingswet van GAUSS nadert. Men kan dit reeds zien aan de kansen bij twee kinderen, welke een top rondom de f 800.— vertonen; bij precies gelden van de verdelingswet van GAUSS zou deze top bij f 840.— gevonden worden, daar dit het gemiddelde inkomen is van twee verdienende kinderen ($2 \times f$ 420.—). Bij drie kinderen is de benadering a fortiori zeer goed. Dat dit reeds voor deze kleine aantallen het geval is, hangt natuurlijk samen met de omstandigheid, dat de inkomensverdeling van de inwonende kinderen in de in tabel I gebruikte vereenvoudigde gedaante zelf reeds sterk op een verdeling volgens GAUSS lijkt.

We kunnen dan de kansen op een totaal inkomen bij n verdienende kinderen tussen bepaalde inkomensgrenzen (voor de groep van totaal gemiddeld f 1000.— zijn deze grenzen f 900.— en f 1100.—, voor die van f 1200.— zijn de grenzen f 1100.— en f 1300.—, enz.) aan een tabel ontlelen, waarbij dan de top van de kromme gelegd moet worden bij n maal f 420.—, terwijl de z.g.n. standaard afwijking, die de breedte van de kromme bepaalt, gevonden wordt door de afwijkingen van de top, rekening houdend met hun frequentie, quadratische middelen. Deze standaard-afwijking bedraagt dus σ/\sqrt{n} , waarbij σ gevonden wordt uit:

$$\sigma^2 = 0.3 (420-200)^2 + 0.4 (420-400)^2 + 0.2 (420-600)^2 + 0.1 (420-800)^2$$

of $\sigma = 189$.

Met deze gegevens kan dan de kans op een gezinsinkomen, dat mede door verdienende kinderen wordt verkregen, voor de verschillende groepen met behulp van de tabellen voor de verdeling van GAUSS gevonden worden.

TABEL IV

KANSVERDELING VOOR DE INKOMENS VAN TWEE VERDIENENDE KINDEREN
VOLGENS GAUSS

grens	afwijking	id.: $\sigma/\sqrt{2}$	omsloten opp.	kansverdeling		
				volgens Gauss	volgens tabel III	
				2.2	—	—
f 300	540	2.02	47.8 %	8.0	9.0	f 400
f 500	340	1.27	39.8 %	19.9	24.0	f 600
f 700	140	0.52	19.9 %	28.8	28.0	f 800
f 900	60	0.225	8.9 %	24.5	22.0	f 1000
f 1100	260	0.97	33.4 %	12.3	12.0	f 1200
f 1300	460	1.72	45.7 %	3.6	4.0	f 1400
f 1500	660	2.47	49.3 %	0.7	1.0	f 1600
				100.0	100.0	

Ter illustratie geef ik hier de berekening voor twee kinderen, waar de standaard-afwijking dus $\sigma/\sqrt{2} = 267$ bedraagt. f 300.— wijkt dan b.v. 540 af van f 840.—. We moeten dus voor f 300.— de waarde opzoeken behorend bij $540 : 267 = 2.02$. We vinden dan, dat 47.8% van het door de kromme en de abscis omsloten oppervlak tussen de top en deze afwijking valt. We berekenen dus voor minder dan f 300.— gezamenlijk een kans van 2.2 %. Op dezelfde wijze berekent men deze kans voor de overige inkomensgroepen. Het resultaat is neergelegd in tabel IV, waarin ter vergelijking de berekende kansverdeling van tabel III in de zesde en zevende kolom zijn opgenomen.

Men kan op deze wijze voor de inkomensklasse van f 600.— tot f 800.— de verdelingskrommen volgens GAUSS maken voor 1 verdienend kind, voor 2 verdienende kinderen, enz. Zo krijgt men dan tenslotte de totale inkomensverdeling voor de 3719 gezinnen met verdienende kinderen. Men vindt dan voor deze inkomensklasse:

TABEL V

INKOMENSVERDELING DER INWONENDE KINDEREN VAN ALLE GEZINNEN
IN DE INKOMENSKLASSE VAN f 600.— TOT f 800.—

Eindhoven 1938

beneden f 300	611
f 300— 500	987
- 500— 700	814
- 700— 900	453
- 900—1100	327
- 1100—1300	224
- 1300—1500	138
- 1500—1700	80
- 1700—1900	40
- 1900—2100	20
- 2100—2300	11
- 2300—2500	6
- 2500—2700	4
- 2700—2900	2
- 2900—3100	1
- 3100—3300	1
	3719

Deze inkomens moeten nu met die van het gezinshoofd worden samengevoegd. Ik heb daartoe aangenomen, dat de 611 gezinnen, waarvan de kinderen tussen f 1.— en f 300.— verdienen, het gezin één klasse hoger brengen (gemiddeld inkomen f 200.—), de 987 van de volgende groep brengen het gezin twee klassen hoger, enz. Terwijl dus de laagste inkomensklasse van tabel IV (derde hoofdstuk) met 3719 wordt verminderd, moeten bij de hogere inkomensklassen de getallen van tabel V worden opgeteld.

De bovenstaande werkwijze moet men toepassen voor alle inkomensklassen. Het resultaat van deze rekening is samengevat in tabel VI:

TABEL VI
VERDELING DER GEZINSINKOMENS

Eindhoven 1938

Inkomens- klasse	Aantal gezinshoofden met dit individuele inkomen	Aantal gezinnen met een gezinsinkomen in deze klasse
beneden f 800	7.324	3.605
f 800—1000	1.880	1.535
- 1000—1200	2.933	2.584
- 1200—1400	2.551	2.564
- 1400—1600	1.929	2.213
- 1600—1800	1.330	1.927
- 1800—2000	931	1.602
- 2000—2300	981	1.826
- 2300—2600	717	1.329
- 2600—3000	515	1.120
- 3000—3500	457	776
boven f 3500	1.462	1.919
	23.000	23.000

Zoals men in grafiek IV ziet, heeft de lijn, die de gezinsinkomsten weergeeft, een veel plattere vorm dan die van de individuele inkomens der gezinshoofden (grafiek II).

Men moet bij het beschouwen van deze grafiek wel in het oog houden, dat de groep tussen f 800.— en f 1000.— te groot zal zijn genomen. Immers, bij de berekening werd aangenomen, dat alle personen, die minder verdienden dan f 800.—, een inkomen hadden tussen f 600.— en f 800.—, zodat allen, die één kind hadden, dat f 200.— verdiende, in de hogere klasse vielen. Deze veronderstelling is stellig onjuist, maar in dit stadium ontbreken mij nog de gegevens om aan te tonen hoe groot de gemaakte fout zal zijn. Zij wordt bovendien gekompenseerd door een andere fout, die ik reeds in het derde hoofdstuk signaleerde: door het niet opgeven of niet achterhalen van talrijke inkomens, die even boven de belastinggrens liggen (non-reporting) wordt het aantal bekende inkomens tussen f 800.— en f 1000.— te klein.

b. De toetsing aan de feiten

De berekeningen, die in dit hoofdstuk zijn verwerkt, berusten meer op schattingen en veronderstellingen dan op werkelijke feiten, en waren dus uit een statistisch oogpunt onbevredigend. Ik heb daarom gezocht naar controle-materiaal, dat mijn uitkomsten zou kunnen bevestigen of logenstraffen.

Het bleek niet gemakkelijk dergelijk materiaal te vinden. Het beste zou zijn geweest als ik van een behoorlijk aantal gezinnen te Eindhoven de inkomsten van den vader met die van de gezinsleden had kunnen vergelijken. Gegevens omtrent gezinsinkomsten had ik echter alleen van bepaalde groepen en deze waren voor dit speciale doel ongeschikt. Bij alle gezinnen, die van steun leven, immers, wordt de hoogte van het steunbedrag mede bepaald door het inkomen der gezinsleden: het inkomen van den vader is daar geen onafhankelijke faktor. Slechts de gegevens omtrent gezinsinkomens van venters en kleine middenstanders, die ik in het tiende hoofdstuk verwerkt heb, zouden ter controle dienst kunnen doen, ware het niet, dat hun aantal te klein en de omstandigheden, waarin deze mensen verkeren, te uiteenlopend waren om bruikbare cijfers op te leveren.

Tenslotte heb ik echter van de Soc. Economische Afdeling van de N.V. Philips een aantal gegevens ontvangen, die aan alle eisen voldoen: het bleek, dat deze afdeling van een aantal werknemers van de N.V. de gezinsomstandigheden en de gezinsinkomsten zo volledig had geregistreerd, dat ik van een groep van gezinnen kon nagaan welke invloed het inkomen der kinderen uitoefende op het gezinsinkomen. Dit materiaal is in een hier volgend klein controle-onderzoek verwerkt:

Ik nam uit het ter beschikking staande materiaal uitsluitend die gezinnen, waar verdienende kinderen waren in de jaren 1938 tot 1942. Dit was het geval bij 256 gezinnen, allen gezinnen, waarvan of het gezinshoofd, of een der kinderen employé met weekloon was van de N.V. Deze gezinnen waren als volgt naar het kindertal in te delen (steeds op één tijdstip):

TABEL VII
INDELING DER 256 GEZINNEN NAAR DE GEZINSGROOTTE

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	16	kinderen	totaal
gez.	8	22	36	35	37	35	30	12	20	9	6	2	3	1		256
kind.	8	44	108	140	185	210	210	96	180	90	66	24	39	16		1416
werkend	8	32	61	70	95	84	74	34	53	37	20	9	8	7		592

Hieruit blijkt, dat de 256 gezinnen tezamen 1416 kinderen hadden, dus gemiddeld 5.5: een veel hoger gezinsgemiddelde dan normaal is te Eindhoven. Van deze kinderen werkten er 592, d.i. 41.8%. Dat dit percentage hoger ligt dan het gevonden percentage van 34% (zie p. 62 in het derde hoofdstuk) was te verwachten, omdat immers hier uitsluitend gezinnen met een of meer werkende kinderen worden beschouwd.

De leeftijd van de kinderen is eveneens bekend. Ik vond tusschen 14 en 21 jaar: 439 kinderen, waarvan er 336 werkten. Boven de 21 jaar waren er 238, die bijna allen werkten en verdienden. (van een klein aantal gezinnen was de leeftijd der kinderen niet bekend, hen liet ik hier dus buiten beschouwing). Eén mijner uitkomsten in het derde hoofdstuk was, dat er ongeveer evenveel inwonende meerderjarige kinderen waren als verdienende inwonende minderjarigen (zie p. 60). Dit wordt door dit materiaal niet bevestigd, maar het is zeer wel mogelijk, dat bij deze Philipsarbeiders de jeugd van de gezinnen nog een grote rol speelt. Wel wordt zeer fraai bevestigd mijn andere uitkomst, n.l. dat van de kinderen tusschen 14 en 21 jaar ongeveer 75% in een beroep werkzaam is: hier waren het er 336 van de 439 of 76.5%, in het tweede hoofdstuk vond ik een percentage van 74.3. De sociale positie van de hier besproken groep verklaart, dat het percentage iets hoger ligt. Opvallend is het grote aantal 14 tot 21 jarigen, dat nog op school gaat in deze arbeidersgezinnen: veelal bezoeken zij de Philipsbedrijfsschool, maar ook Mulo- en Kweekschool komen voor, evenals een enkele maal Middelbaar Onderwijs.

Tenslotte heb ik uit het mij ter beschikking gestelde materiaal de inkomensbedragen van den vader vergeleken met die van de gezinsleden. Op grond daarvan stelde ik de hier volgende tabel VIII op, waarin de eerste kolom aangeeft de bedragen waarmede het gezinsinkomen wordt verhoogd door de verdiensten der kinderen, evenals dat in tabel V gebeurde. De derde kolom geeft de percentages van iedere groep weer bij dit (het controle)-onderzoek, de vierde kolom die welke ik uit de cijfers van tabel V berekende: De inkomens zijn hier per week berekend.

Uit deze tabel valt te konkluderen in hoeverre ik met mijn veronderstellingen bezijden de waarheid ben geweest: in twee opzichten wijken de gevonden verhoudingsgetallen af van die welke op schattingen berusten.

Het blijkt, dat een groter aantal kinderen dan ik had aangenomen,

betrekkelijk lage inkomsten heeft (20% blijft onder de f 6.— per week). en daarnaast blijkt het, dat veel hogere inkomsten ook nog regelmatig voorkomen. Het laatste verschijnsel kan in verband staan met het feit, dat de onderzochte groep gemiddeld een zo groot kindertal had, het eerste lijkt mij een aanwijzing, dat op dit punt mijn berekeningen een te hoge uitkomst vertonen. Daar een correctie echter moeilijk aan te brengen viel en de algemene tendenz van de verhoudingsgetallen dezer inkomens wel ongeveer dezelfde is, heb ik toch de cijfers van tabel VI voor mijn verdere berekeningen aangehouden, daarbij overwegende, dat juist bij deze lage gezinsinkomens het element fraude niet mag worden uitgeschakeld.

TABEL VIII
INKOMENSVERDELING VAN INWONENDE KINDEREN IN 256 GEZINNEN
VAN. PHILIPS PERSONEEL

		%	% tabel V.
beneden f 2	1		
f 2— 6	52	20.8	16.4
- 6—10	29	11.3	26.5
- 10—14	27	10.7	21.9
- 14—18	16	6.2	12.1
- 18—22	25	9.8	8.8
- 22—26	20	7.8	6.0
- 26—30	10	3.9	7.7
- 30—34	13	5.1	2.2
- 34—38	11	4.4	1.1
- 38—42	10	3.9	
- 42—46	3	3.1	
- 46—50	10	3.9	
- 50—54	3	1.2	
- 54—58	5	2.0	
- 58—62	4	1.5	
- 62—66	3	1.2	
- 66—70	2		
- 70—74	2	3.2	1.3
- 74—78	2		
- 78—82	1		
boven f 100	1		
	255	100.0	100.0
onbekend	1		
	256		

VIJFDE HOOFDSTUK

DE SOCIALE GROEPEN MET LAGE INKOMENS

Een konstruktie van verdelingslijnen van inkomens hetzij van individuele inkomensstrekkers, hetzij van gezinnen, zoals men die in het vierde hoofdstuk vindt, is in principe mogelijk voor iedere willekeurige gemeente en voor het Rijk op grond van de officiële gegevens van de Volkstelling en de statistiek der Rijksbelastingen. De verdeling der inkomens, die ik tot dusver heb berekend, was dan ook niet origineel: anderen hebben dezelfde methode gebruikt om te komen tot een schatting van het nationale inkomen en dus voor het Rijk gekonstrueerd wat ik voor de gemeente Eindhoven ondernam. Slechts waren deze berekeningen, die grotere aantallen tot grondslag hadden, minder gedetailleerd en bovendien zijn toevallig — zoals reeds eerder bleek — de twee mij bekende berekeningen van het gezinsinkomen in Nederland niet gepubliceerd. ¹⁾ De uitkomsten van DERKSEN en van Vos, die beide in hoofdzaak volgens de zelfde methode als de mijne verkregen zijn, geven m.i. een goede basis voor berekeningen van de inkomensverdeling in het Rijk. Voor de gemeente Eindhoven zullen mijn uitkomsten juist zijn.

Het was echter niet mijn bedoeling alleen een zo goed mogelijke konstruktie te geven van het „bekende deel” van de inkomenslijn: hoofddoel van mijn onderzoek is geweest gegevens te verzamelen over het „onbekende deel”, dat de „lage” inkomens omvat: de inkomens van hen, die geen belasting betalen en die dus aan de officiële statistiek geen materiaal verschaffen. Op dit terrein lieten mij alle voorbeelden in de steek: niet alleen de oudere schrijvers over het nationale inkomen, ook DERKSEN en Vos hebben zich hier tot schattingen bepaald.

Dat het niet onmogelijk zou zijn meer precieze gegevens omtrent de lage inkomens te verzamelen, stond van te voren vast. Immers

¹⁾ De resultaten van de berekening van Vos zijn opgenomen in zijn Praeadvies voor de vereniging voor Staathuishoudkunde en Statistiek: Welke betekenis dient te worden toegekend aan de in de jaren 1933—1939 in de Verenigde Staten van Amerika getroffen overheidsmaatregelen op economisch en sociaal gebied?

met enige kennis van het sociale leven van Nederland kan men ongeveer nagaan welke groepen uit de bevolking een groot contingent „lage inkomens” zullen opleveren. Dit moeten gezinnen zijn met een jaarlijks inkomen onder de f 800.— of — laten wij aannemen — onder de f 1000.—. Dat wil dus zeggen met een weekinkomen van minder dan f 20.— per gezin. Dergelijke lage inkomens komen voor, maar men vindt hen in de regel niet onder de normaal werkende en gezonde fabrieksarbeidersbevolking: het loonpeil in Eindhoven b.v. is wel zodanig, dat daar het loon van een valide volwassen fabrieksarbeider de f 20.— overschrijdt.

Niettemin zijn er — blijkens het vierde hoofdstuk — in Eindhoven nog 3.605 gezinnen, wier totale gezinsinkomen de f 800.— per jaar, dus f 15.— per week niet haalt en blijven bovendien nog 1.535 gezinnen beneden de f 20.— grens. Het ligt dan voor de hand, dat deze gezinnen vooral moeten gezocht worden onder het niet-werkende deel van de bevolking: de werklozen, de ouden van dagen en onder hen, die zonder regelmatige inkomsten, „van de hand in de tand” leven.

Omtrent deze groepen van de bevolking is in een stad als Eindhoven vrij veel bekend als gevolg van de veelvuldige gemeenschapszorg, die aan hen wordt besteed. Dat wil zeggen: men heeft van een groot aantal individuele gevallen uitgebreide gegevens, zodat een goed inzicht te krijgen is van gemiddelde inkomens en budgets van normale typen gezinnen van werklozen, armlastigen, enz. ¹⁾

Deze gegevens heb ik natuurlijk gebruikt. Daar het mij echter niet zozeer ging om gemiddelden en „typen” als wel om de hele groep en om de spreiding der inkomens binnen die groep, heb ik daar naast zeer veel materiaal uitsluitend voor mijn doel moeten verzamelen en ongeveer alles opnieuw moeten groeperen. Van de hulp der ambtelijke en partikuliere organen van gemeenschapszorg heb ik daarbij veelvuldig gebruik gemaakt. Aan hun — voor het merendeel zeer goede en volledige — dossiers is het te danken, dat mijn onderzoek kon worden uitgevoerd.

Dit onderzoek ging dus uit van de veronderstelling, dat de lage inkomens moeten worden gezocht in bepaalde bevolkingsgroepen en hiervoor komen in aanmerking:

¹⁾ In het bijzonder heeft men aandacht besteed aan de huishoudrekeningen van steuntrekkende gezinnen. Men zie de reeds genoemde publikaties van in het Rijk en in de Gemeente Amsterdam ingestelde onderzoeken.

- a. De *werklozen*, die crisissteun ontvangen.
- b. De *armlastigen*, die gesteund worden door de Gemeentelijke Instelling voor Maatschappelijke Steun of door een partikuliere instelling van weldadigheid.
- c. Degenen, die *pensioen* genieten of een *rente* trekken van één der sociale verzekeringen.
- d. De kleine *boeren*, wier inkomen, blijkens verschillende gegevens, in de jaren tussen 1930 en 1940 zeer laag is geweest.
- e. De groep, die men onder de verzamelnaam „*kleine zelfstandigen*” pleegt aan te duiden, waartoe een aantal kleine winkeliers, maar ook venters en marktkooplieden en verder de z.g.n. „scharrelaars” behoren.

Onder al deze groepen vindt men zowel gezinshoofden als alleenstaanden. Naast hen zijn er nog enkele categorieën aan te wijzen, die niet onder de hier boven genoemde groepen te rangschikken zijn, maar bij wie men toch wel lage inkomens mag verwachten. Dit zijn in de eerste plaats de gezinnen, die *geen verdienend gezinshoofd* hebben, maar die moeten leven van de inkomsten van de kinderen. Het spreekt vanzelf, dat men die alleen in de rubriek „gezinnen” telt. Aan de andere kant zijn er vermoedelijk wel alleenstaanden, die *in loondienst* slechts een gering inkomen trekken: wij moeten hier denken aan jeugdige, alleen levende personen, en voorts zullen alle inwonende dienstmeisjes hier onder vallen.

Wij vinden dus zowel bij gezinnen als bij alleenstaanden zes verschillende sociale groepen, die allen een aantal „lage inkomens” zullen omvatten. Om nu na te gaan welke aantallen van iedere sociale groep gerekend kunnen worden tot deze „lage inkomens” te behoren, heb ik van alle vertegenwoordigers van elk dezer groepen de inkomensverdeling trachten vast te stellen. Ik moest daarvoor kennen de omvang van de groep, dus het aantal steuntrekkers, armlastigen, rentetrekkers, enz. en hun samenstelling (gehuwden en ongehuwden, kindertal) en tevens de verdeling van het inkomen, dat de leden van de groep hadden genoten in één bepaald jaar. Daar vergelijking met de uitkomsten van de belastingcijfers van het belastingjaar 1939/40 volgen moest, lag het voor de hand de inkomens van 1938 na te gaan. Immers de belastingcijfers van 1939/40 hebben in hoofdzaak betrekking op de inkomens in 1938 genoten. In hoofdzaak, maar niet geheel. Want degenen, die aangeslagen werden krachtens art. 14 van de Wet R.I.B., omdat de bron van hun inkomsten na 1 Jan. 1939 veranderd was, zijn

aangeslagen naar hun inkomsten over 1939. Dit kan van belang zijn b.v. in geval van werkloosheid: indien iemand in 1938 werkloos was, heeft hij in dat jaar een laag inkomen genoten. Heeft hij echter na 1 Jan. 1939 werk gevonden, dan wordt hij in het volgende belastingjaar aangeslagen naar zijn vermoedelijke loon over 1939. Om rekening te houden met deze omstandigheid heb ik in de hier volgende hoofdstukken de onderscheiding tussen aangeslagenen en niet-aangeslagenen laten vervallen. Ik heb dus niet nagegaan of de gezinnen van werklozen, enz., belasting hebben betaald, maar uitsluitend wat hun inkomen over 1938 is geweest en welke aantallen daarbij minder dan f 800.— en tussen f 800.— en f 1000.— hebben verdiend. Voor het overige heb ik verondersteld, dat bij de grote groepen, waarop dit onderzoek betrekking had en gezien de vrij stabiele economische verhoudingen van deze jaren, de mutaties elkander zullen hebben gecompanseerd. De lijn, die ik in het vierde hoofdstuk konstrueerde, geeft dus, volgens deze veronderstelling, een beeld van de inkomens, in 1938 genoten en uit de verschillende lijnen, die ik voor elke groep afzonderlijk in de hier volgende hoofdstukken konstrueren ga, wil ik nu trachten af te leiden hoe deze lijn naar beneden toe verder verloopt.

ZESDE HOOFDSTUK

DE STEUNTREKKENDE WERKLOZEN

a. Het aantal gezinnen, dat werkloosheid gekend heeft

In het tweede hoofdstuk nam ik een tabel op (tabel X), die weergeeft het aantal personen, dat op de eerste van iedere maand in 1938 en 1939 als werkloos ingeschreven stond. Dit aantal schommelde, zoals men ziet, in 1938 om de vier duizend. Dit wil nu echter niet zeggen, dat er in 1938 ongeveer vier duizend personen werkloos geweest zijn: het waren er meer, want er zijn natuurlijk mensen geweest, die in 1938 werk gevonden hebben en omgekeerd zijn arbeiders, die in het begin van dat jaar werkten, in de loop van 1938 werkloos geworden. Ook vindt men onder de ingeschreven werklozen steeds een zeker aantal personen, wier werkloosheid maar van korten duur is: uitgevroren grondwerkers en andere bouwvakarbeiders, in het algemeen allen, die seizoenarbeid verrichten.

Om nu te berekenen hoeveel personen gedurende 1938 korter of langer tijd werkloosheid gekend hebben, had ik enige houvast aan de gegevens omtrent de duur van de werkloosheid van de 4275 mannelijke werklozen van eind 1938, gegevens die men in tabel XII van het tweede hoofdstuk vindt. Daaruit blijkt n.l. allereerst, dat er in ieder geval 2100 personen zijn geweest, die gedurende het gehele jaar 1938 als werkloos ingeschreven stonden. Dit was juist ongeveer de helft. Van de andere helft is alleen bekend hoe lang hun perioden van werkloosheid in 1938 bij elkaar hebben geduurd. Niet wanneer die perioden vielen. En evenmin is er iets bekend omtrent degenen, die in 1938 wel werkloos zijn geweest, maar op 31 Dec. van dat jaar toevallig niet meer werkloos waren. Zij komen immers in dit overzicht van de duur van de werkloosheid niet voor.

Nu mag men echter wel aannemen, dat de meesten van hen, die in 1938 werk hebben gevonden, daarvoor niet zeer lange perioden van werkloosheid achter de rug hadden. Immers, men heeft meestal twee soorten van werklozen: de „hopeloos” werklozen (van wie men niet meer mag verwachten, dat zij nog werk zullen vinden) en zij, die

t oevallig enige tijd zonder werk zijn. Het aantal „hopeloos werklozen” werd destijds in Eindhoven geschat op 1900 ¹⁾. Dit ligt dus niet zo ver af van het aantal van 2100, dat het gehele jaar werkloos bleek te zijn geweest. Voor alle overigen geldt, dat zij niet steeds werkloos zijn, maar telkens met tussenpozen werk hebben gehad. Daar het aantal ingeschreven werklozen iedere maand ongeveer gelijk was, moeten elke maand ongeveer evenveel mensen werk hebben gevonden als er nieuw werden ingeschreven. Het totaal aantal nieuw ingeschrevenen gedurende 1938 kennen wij: dit was volgens tabel XII (tweede hoofdstuk): 2176. Het lijkt mij geoorloofd aan te nemen, dat het aantal afgevoerden dus ook omstreeks 2100 moet zijn geweest. Totaal dus korter dan een jaar werkloos: 4276, af te ronden op 4200.

Uit de cijfers van de duur van de werkloosheid blijkt bovendien nog een andere regelmaat: er zijn omstreeks 200 personen één maand werkloos, 200 twee maanden, enz. tot 12 maanden toe. Op grond van deze regelmaat kunnen wij de ruim 4200 personen, die in 1938 perioden van werkloosheid korter dan 1 jaar hebben gekend in 12 gelijke groepen delen, waarbij iedere groep vier weken werkloosheid meer heeft gekend dan de vorige.

We krijgen dus:	52 en meer weken werkloos:	2.100
	48	350
	44	350
	enz.	
	4	350

totaal 6.300 personen,
die werkloosheid hebben gekend in 1938.

b. Het aantal steuntrekkers

Het is in het tweede hoofdstuk al gebleken, dat niet alle personen, die als werkloos ingeschreven staan, tevens steun ontvangen krachtens de crisis-steunregeling. In de eerste plaats is er een groep van personen, die geen enkele vorm van steun ontvangen bij werkloosheid. Daartoe

¹⁾ In de periode van economische bedrijvigheid, die volgde op de Duitse bezetting, heeft een deel van deze mensen echter toch nog werk kunnen vinden en behouden.

behoren bijna alle vrouwen, tenzij zij hulpbehoevend zijn en alle gezinsleden uit gezinnen waar voldoende inkomsten zijn. In de tweede plaats zijn er de groepen, die wel steun ontvangen maar niet via de crisis-steunregeling. Dit zijn degenen, die een uitkering krijgen van de kas, waarbij zij tegen werkloosheid verzekerd zijn, en voorts degenen, die onder de hoede komen van de Gem. Instelling voor Maatschappelijke Steun.

In tabel XI van het tweede hoofdstuk, gaf ik een overzicht van het aantal gesteunden krachtens de crisissteunregeling en het aantal geplaatsten in werkverschaffing in 1938 en 1939. Deze getallen moet men samenvoegen, omdat de plaatsing in werkverschaffing meestal slechts enkele weken duurt en de betrokken personen de overige tijd in het algemeen onder de crisissteunregeling vallen. Vergelijking van deze getallen geeft het volgende beeld:

TABEL I

ONDERSTEUNDE EN NIET ONDERSTEUNDE WERKLOZEN

Eindhoven 1938

	Ingeschreven	totaal ondersteund	niet ondersteund
Januari	4266 ¹⁾	3309 ¹⁾	957
Februari	4423	3259	1164
Maart	4329	3119	1210
April	4201	3030	1171
Mei	4118	3026	1092
Juni	4165	2955	1110
Juli	3986	2920	1066
Augustus	3864	2878	986
September	3775	2782	993
Oktober	3790	2777	1013
November	3916	2735	1181
December	4144	3187	957

Men ziet, dat steeds ongeveer een vierde van het aantal ingeschreven werklozen geen steun ontvangt. Ik heb daarom aangenomen, dat van de 6300 personen, die in 1938 als werkloos ingeschreven zijn geweest, slechts drie kwart of 4725 tevens crisissteuntrekkers waren. Bij de overigen was allereerst een aantal personen, dat in 1938 slechts kasuitkering ontvangen heeft. Daar men deze uitkering ontvangt in

¹⁾ Gemiddeld aantal van elke maand.

de eerste weken van werkloosheid (na een wachtweek en gedurende een periode, die varieert voor de verschillende vakbonden en voor de duur van de voorafgaande periode van geregeld werk), ligt het voor de hand, dat men deze mensen vindt onder degenen, die slechts gedurende korte tijd werkloos zijn geweest. Vier tot acht weken werkloos waren in 1938 rond 700 man. Kasuitkering kregen daarvan alleen de georganiseerden, t.w. 74%. Ik schat op grond hiervan, dat er 500 werklozen in 1938 geen crisissteun hebben getrokken, maar alleen een uitkering van hun vakbond. De overige 825 waren ten dele jeugdigen, ten dele personen, die wel als werkloos waren ingeschreven, maar die hun steun ontvingen van Maatschappelijke Steun.

Het aantal werklozen, dat crisissteun ontving, was dus 4725. Hiervan is een deel gedurende het gehele jaar werkloos geweest: te schatten op 1725. De overige 3000 waren werkloos gedurende een kortere periode. In verband met het voorgaande neem ik aan, dat er bij deze 3000 geen personen meer zijn, die slechts een of twee maanden werkloos waren. We moeten dus deze 3000 verdelen over 10 maanden en zeggen, dat er 300 gedurende 44 weken werk hebben gehad, 300 40 weken enz.

TABEL II

VERHOUDING STEUN EN WERKVERSCHAFFING

Eindhoven 1938

	totaal	in 1938 niet in W.V. geweest	in 1938 in W.V. geweest	in W.V.
kostgangers	326	183	143	44%
2 personen	242	117	125	52%
3 „	361	148	213	59%
4 „	434	140	294	68%
5 „	324	123	201	62%
6 „	207	66	141	68%
7 „	145	64	81	56%
8 „	74	37	37	50%
9 „	51	18	33	64%
10 „	37	20	17	46%
11 „	22	11	11	50%
12 „	7	2	5	
13 „	3	2	1	66%
17 „	1		1	
	2234			

De personen, die steun hebben ontvangen, hebben in 1938 voor een deel ook in werkverschaffing gewerkt en dus gedurende een zekere tijd werkverschaffingsloon genoten. Het aantal steuntrekkers, dat in werkverschaffing geweest is, is uit nader te bespreken gegevens bekend. Ik vond voor de verschillende gezinsgrootten de nevenstaande aantallen (tabel II).

Men kan hieruit opmaken, dat de hoofden van gezinnen in meerderheid wel in de werkverschaffing hebben gewerkt. Gemiddeld was hun aantal 60%. De gemiddelde duur van de plaatsing was 11 weken. ¹⁾ Wij zullen dus in 60% van de gevallen bij de steunbedragen een bedrag tellen van 11 maal het verschil tussen de wekelijkse steun en het werkverschaffingsloon om het jaarinkomen van 1938 te krijgen.

c. Het weekinkomen van de ondersteunde werklozen

De ondersteuning, die krachtens de krisisteenregeling aan werklozen wordt uitgekeerd, wordt vastgesteld volgens officiële normen ²⁾. Het bedrag is afhankelijk van de klasse, waarin de gemeente, waar de werkloze woont, geplaatst is, maar ook van de grootte van het gezin. Voor Eindhoven was de norm voor een georganiseerde „dubbel-uitgetrokkene“: f 10.50 voor man en vrouw en f 1.35 per kind. De regeling betreffende de aftrek voor gezinsinkomsten en de huurtoeslag kan echter verschillen in het wekelijks uitgekeerde bedrag veroorzaken. Dit heeft ten gevolge, dat men voor de kennis van de inkomsten van ondersteunde werklozen niet genoeg heeft aan de normen, maar ook de daarvan afgeleide werkelijk ontvangen bedragen na moet gaan: Ik moest een overzicht hebben van de sommen, die in een bepaalde tijd aan de werklozen van Eindhoven waren uitbetaald.

Het spreekt vanzelf, dat de organen, die met de uitvoering van de krisisteenregeling zijn belast, i.c. het gemeentelijk krisisbureau te Eindhoven over deze gegevens beschikken. Bovendien bleek men daar nog een aantal andere en voor mijn doel even belangrijke gegevens te kunnen verzamelen: men had er van elk ondersteund gezin een opgave van het gezinsinkomen (noodzakelijk omdat krachtens de regeling

¹⁾ De duur van de plaatsing is afhankelijk van de hoogte van het gezinsinkomen.

²⁾ Een korte samenvatting van de steunregeling vindt men als bijlage in het Rapport *Voeding, Gezondheid en Financiële toestand van 700 werkloze gezinnen*, 's-Gravenhage 1940. Volledig: *Steunregeling Werklozen*, IJmuiden 1939 (zevende druk).

twee derden van dit gezinsinkomen op de steun wordt gekort) en men beschikte over opgaven van de wekelijkse huur, die door het gezin moest worden betaald.

Van het gemeentelijk krisisbureau ontving ik dan ook een hoeveelheid materiaal betreffende de werkloze bevolking van Eindhoven, die èn door het grote aantal personen, dat het bestrijkt, èn door de volledigheid van de opgaven, voor mijn doel uitermate geschikt was en die mij in staat stelde zonder veel moeite een volledige indruk te krijgen van het inkomenspeil van deze bevolkingsgroep.

Ik ontving n.l. lijsten, ingedeeld naar de gezinsgrootte, waarop was aangegeven wat het steunbedrag en wat het gezinsinkomen was geweest in de week van 27 November tot 3 December 1938, van een groot aantal werklozen, die in die week krisisteen hadden ontvangen. Bovendien werd daarbij vermeld of het gezinshoofd in de loop van 1938 al dan niet in Werkverschaffing had gewerkt, en het wekelijks huurbedrag, dat het gezin betaalde.

Ik kreeg deze gegevens van 267 alleenstaanden en 1.192 gezinshoofden, die in deze week steun trokken en bovendien van 53 alleenstaanden en 813 gezinshoofden, die die week in werkverschaffing waren geplaatst. Tezamen dus van 2.325 personen. Dezelfde gegevens ontving ik van 873 gesteunden van de Gem. Instelling voor Maatschappelijke Steun.

De bevolkingsgroep, die door de gezinnen van werklozen wordt gevormd, bleek een demografische samenstelling te hebben, die niet sterk afweek van die van de totale bevolking van Eindhoven, zoals deze uit de steekproef uit het Woningregister te voorschijn is gekomen (zie tabel III van het derde hoofdstuk).

De gezinsindeling van deze drie groepen tezamen vindt men in tabel III.

Ik geef hier de gezinssamenstelling van alle ondersteunden, inclusief degenen, die hun steun ontvangen van Maatschappelijke Steun, ofschoon ik de verdere gegevens over deze groep zal samenvatten in een volgend hoofdstuk. Vergelijking van de gezinssamenstelling van alleen de krisisteen trekkers met die van de gehele bevolking zou n.l. onzuiver zijn, omdat in de groep van krisisteen trekkers de hogere leeftijden grotendeels ontbreken: indien oudere mensen steun behoeven, zijn zij op Maatschappelijke Steun aangewezen.

Men ziet, dat de werklozen over het algemeen dezelfde gezinssamenstelling hebben als de gehele bevolking. Een uitzondering vormen

TABEL III

GEZINSSAMENSTELLING VAN DE WERKLOZE BEVOLKING

eind 1938	aantal	%	zonder ongetrouwen	in totale bevolking
ongetrouwen	547	17.4		
2 personen	458	14.3	17.3	17.3
3 "	522	16.3	19.7	22.6
4 "	540	16.5	20.4	21.2
5 "	412	12.8	15.5	14.1
6 "	261	8.1	9.8	9.6
7 "	187	5.8	7.1	6.0
8 "	100	3.1	3.8	3.5
9 "	68	2.1	2.5	2.2
10 "	47	1.5	1.9	1.6
11 "	28			
12 "	19			
13 "	5			
14 "	2	2.1	2.0	1.9
15 "	1			
17 "	1			
	3198	100.0	100.0	100.0

Gem. gezinssterkte: 4.57.

alleen de gezinnen met één kind (drie personen). Bij de steuntrekkers is deze groep minder vertegenwoordigd dan in de totale bevolking. Vermoedelijk wordt deze afwijking veroorzaakt door het feit, dat er onder de werklozen, die immers niet in staat zijn geweest de economische basis voor gezinsvorming te leggen, minder jonge gezinnen zijn dan in de gehele bevolking.

Van alle ondersteunde personen bleek 17.4% alleenstaand te zijn. Deze groep wordt in de terminologie van de krisisdienst „kostganger” genoemd, waarmee meteen wordt aangeduid, dat het maar een bepaald percentage is van alle ongetrouwe werklozen: Zoals wij al zagen worden de ongetrouwe werklozen, die gezinslid zijn, niet afzonderlijk ondersteund.

Door deze omstandigheid is het onmogelijk dit percentage van 17.4 te vergelijken met een overeenkomstig getal in de Eindhovense bevolking. Vermoedelijk is het aandeel, dat de ongetrouwen in deze groepen innemen, relatief hoog. Maar dit wordt ook wel ten dele veroorzaakt door de omstandigheid, dat ik de gesteunden van Maatschappelijke Steun meegeteld heb. Bij deze groep bevinden zich, zoals wij zien zullen, n.l. zeer veel alleenstaanden. Berekenen wij het

percentage ongetrouwen van de krisisseuntrekkers afzonderlijk, dan komen wij op 13.7%. Dit percentage wordt in dit hoofdstuk gebruikt, omdat het nu allereerst gaat om berekening van het gezinsinkomen van de *getrouwe krisisseuntrekkers*.

De weekinkomsten van personen, die steun en werkverschaffingsloon ontvingen in de betreffende week, heb ik nu op twee wijzen samengevoegd: ik berekende eerst het gemiddelde van iedere groep naar de grootte van het gezin, en vervolgens heb ik een indeling gemaakt van de inkomens op de wijze, zoals dat in het derde en vierde hoofdstuk is gebeurd.

De gemiddelden geef ik voor de beide categorieën, omdat hierbij vergelijking dadelijk mogelijk is.

TABEL IV

GEMIDDELDE GEZINSINKOMSTEN VAN PERSONEN IN STEUN
EN IN WERKVERSCHAFFING

27-11-1938 tot 3-12-1938

	steun	werkverschaffingsloon
kostgangers	f 7.—	f 16.66
2 personen	-11.80	-19.10
3 "	-14.45	-19.16
4 "	-16.10	-20.—
5 "	-18.20	-20.99
6 "	-19.80	-22.20
7 "	-21.60	-23.49
8 "	-24.50	-24.17
9 "	-24.60	-26.—
10 "	-25.50	-27.51
11 "	-30.50	-29.56
12 "	-35.15	-30.29
13 "	-34.80	-40.33
14 "	(1 geval)	-42.80
15 "	(1 geval)	-34.17

Het betreft hier, zoals gezegd, gezinsinkomens, waarin dus de verdiensten van eventuele meeverdienende kinderen zijn verdisconteerd. Zoals men ziet maakt het bij de lagere steunbedragen, dus in de kleinere gezinnen, veel verschil of de vader al of niet in werkverschaffing werkzaam is. Bij de grotere gezinnen naderen de bedragen elkaar steeds meer. Men moet daarbij echter natuurlijk wel in het oog houden, dat het hier gemiddelden betreft, dus dat de individuele steun- en loon-

bedragen wèl sterk uiteen kunnen lopen — en in feite ook sterk uiteen lopen — en ook, dat zeer grote gezinnen slechts sporadisch voorkomen, zodat vergelijking van de hogere bedragen eigenlijk niet geoorloofd is.

Hoe sterk de verkregen gezinsinkomsten ook bij deze toch tamelijk homogene groepen uiteenlopen, ziet men, zodra nu de indeling van de gezinsinkomens wordt gemaakt:

TABEL V

GEZINSINKOMSTEN VAN GEHUWDE STEUNTREKKERS

27-11-1938 tot 3-12-1938

bedrag (per week)	aantal	%
f 8—9	2	0.2
- 9—10	1	0.1
-10—11	7	0.6
-11—12	62	5.2
-12—13	122	10.2
-13—14	131	11.0
-14—15	140	11.8
-15—16	137	11.6
-16—17	121	10.2
-17—18	83	6.9
-18—19	80	6.8
-19—20	49	4.1
-20—21	49	4.1
-21—22	35	2.9
-22—23	33	2.7
-23—24	24	2.0
-24—25	24	2.0
-25—26	20	1.6
-26—27	11	1.1
-27—28	13	1.2
-28—29	5	
-29—30	9	
-30—31	7	
-31—32	2	
-32—33	6	
-33—34	5	
-34—35	3	
-35—36	3	2.8
-36—37	4	
-37—38	2	
-39—40	1	
-50—51	1	
	<hr/> 1192	<hr/> 100.0

De gezinsinkomsten van hen, die in werkverschaffing te werk zijn gesteld, tonen hetzelfde verloop: de kromme loopt snel op naar een betrekkelijk vlakke top en daalt dan zeer langzaam, zodat in individuele gevallen vrij hoge inkomens genoten worden, terwijl het gemiddelde laag blijft. Ik geef hier de indeling voor degenen, die in deze week werkverschaffingsloon ontvingen volledigheidshalve. Daar iedere werkloze maar voor korte tijd in werkverschaffing wordt geplaatst (wij zagen, gemiddeld voor elf weken per jaar), had deze indeling verder voor mijn berekening van het jaar-inkomen geen nut.

TABEL VI

GEZINSINKOMSTEN VAN TEWERKGESTELDEN IN WERKVERSCHAFFING

27-11-1938 tot 3-12-1938

bedrag (per week)	aantal	bedrag (per week)	aantal
f11—12	1		
-12—13	1		
-13—14	—	f30—31	12
-14—15	2	-31—32	6
-15—16	1	-32—33	4
-16—17	14	-33—34	6
-17—18	42	-34—35	4
-18—19	128	-35—36	1
-19—20	220	-36—37	1
-20—21	151	-37—38	2
-21—22	63	-38—39	1
-22—23	37	-39—40	2
-23—24	31	-40—41	4
-24—25	21	-41—42	1
-25—26	15	-42—43	—
-26—27	7	-43—44	2
-27—28	11	-44—45	2
-28—29	8		
-29—30	11	-48—49	1
	<hr/>		<hr/>
	Transporteeren 764		813

Het materiaal, dat ik aldus had verkregen en zoals boven weer-gegeven heb geordend, omvatte de meeste steuntrekkers en geplaatsten in werkverschaffing, die in de genoemde week in de gemeente Eindhoven hun uitkeringen ontvingen. De groep was, naar mijn mening, omvangrijk genoeg om te dienen tot sample van alle werklozen, die

in 1938 uitkeringen hebben gehad, te meer, daar er in de loop van dat jaar geen wijzigingen van beteekenis in de steunregeling zijn gebracht.

Ik neem dus nu aan, dat de gezinssamenstelling van alle werklozen overeen komt met die van tabel III en voorts, dat de inkomensverdeling van tabel V representatief is voor de weekinkomens van alle werklozen.

Dit aantal werd berekend op 4725 steuntrekkers. Hiervan is dus 13.7% ongehuwd (zie tabel III). 86.3% of 4078 steuntrekkers waren gehuwd. Afgerond op 4090.

Deze kunnen wij als volgt onderverdelen:

Het gehele jaar werkloos: totaal	1725,	gehuwden:	1490
Daarvan in werkverschaffing: 60%			894
Niet in werkverschaffing geweest: 40%			596
Steuntrekkers, die niet het gehele jaar werkloos waren:			3000.
Daarvan 3 maand steun	300	hiervan gehuwd:	260
4 „ „	300	„ „	260
12 „ „	300	„ „	260.

Ook hiervan is weer 60% wel en 40% niet in werkverschaffing geweest, zodat wij tenslotte voor alle werkloze gezinshoofden de volgende indeling kunnen maken:

TABEL VII

AANTAL WERKLOZE GEZINNEN NAAR DE BRONNEN VAN INKOMSTEN
VAN HET GEZINSHOOFD

Eindhoven 1938

alleen steun	596
steun plus werkverschaffingsloon	894
steun plus loon	1040
steun plus loon plus w.v.l.	1560
	4090

d. De bijkomende steunbedragen

De voornaamste inkomsten van een werkloos gezin in 1938 worden gevormd door de wekelijkse steun in geld. Er wordt echter aan werklozen nog op andere wijzen steun verleend en de bedragen, die hiermee gemoeid zijn, belopen tezamen een som, die bij berekening van het jaarinkomen niet verwaarloosd kan worden.

In de eerste plaats ontvangen de werklozen wekelijks een hoeveelheid vet en margarine tegen een prijs, die veel lager ligt dan de normale

verkoopprijs: gezinnen van twee ontvangen 1 pakje margarine, gezinnen van drie en vier personen, 1 pakje margarine en 1 pakje bak- en braadvet (beide van een half pond), gezinnen van vijf personen twee pakjes van elk, enz. De prijs van deze beide soorten vet is 11 cent per half pond, dat is dus ongeveer 14 cent lager dan de toenmalige winkelprijs. Daarnaast ontvangen kostwinners van gezinnen vlees in blik en wel tot en met vier personen 1 blik van een kg en daarboven 2 blikken. De prijs is 37½ cent, dus ongeveer 62½ cent minder dan van een kg van het goedkoopste vlees in de normale handel.

Bovendien kunnen deze kostwinners verse groente kopen tegen 1½ cent per pond en inmaakgroente tegen 3 cent per pond en hebben zij recht op groente in blik, tomatensoep in blik en wekelijks twee à vier kilo vis.

Het is niet zo gemakkelijk te berekenen hoe groot het voordeel bij deze goedkope levensmiddelen in geld uitgedrukt is geweest, omdat wel vast staat, dat lang niet alle gezinnen steeds van de hun toekomstige hoeveelheden gebruik hebben gemaakt. Men kan dit n.l. opmaken uit de jaarlijkse omzetten van de distributie-dienst van het Gem. Crisisbureau ¹⁾ en wij weten het bovendien uit de enquêtes naar de levensstandaard van de werkloze bevolking ²⁾.

Om deze reden ben ik bij de berekening van de bijkomende steunbedragen aan de lage kant gebleven: aangenomen werd, dat een gezin van 2 tot 4 personen 80 cent per week voordeel had van de goedkope levensmiddelendistributie, gezinnen van 4, 5 en 6 personen 85 cent en gezinnen boven de 6 personen f 1.65, omdat hier het extra kilo vlees, dat de meeste gezinnen blijkbaar regelmatig genomen hebben, plotseling veel verschil gaat maken.

Terwijl deze bedragen bij de wekelijkse steun moeten worden opgeteld, moet een ander bedrag van het gevonden steunbedrag afgetrokken: in de week van 27 November tot 3 December hebben alle

¹⁾ Volgens het Gemeenteverslag van 1938 distribueerde het Gem. Crisisbureau in dat jaar: 87.088 kg margarine, 47.097 kg vet, 61.507 kg vlees, 96.284 kg gehakt, 53.590 literblikken tomatensoep, 59.054 literblikken groente, 19.128 kg vis, 377.720 kg verse groenten. Wanneer men rekent, dat deze hoeveelheden betrokken kunnen zijn door omstreeks 4000 gezinnen (steuntrekkers en armlastigen), dan komt men tot de konklusie, dat er van tomatensoep, groente en vis veel minder gebruik is gemaakt dan mogelijk zou zijn geweest.

²⁾ Zie b.v. het Rapport *Inkomsten, Uitgaven, Verbruik en Physiologische waarde van de voeding*, Amsterdam 1941.

ondersteunde gezinnen kolentoeslag ontvangen, omdat deze week in de winterperiode viel. Deze kolentoeslag wordt echter slechts van November tot April betaald. Ze bedraagt f 1.— tot f 1.30 ¹⁾ per gezin. Ongeveer de helft van het jaar is de wekelijkse steun dus een gulden lager dan het bedrag, dat in de betreffende week werd uitgekeerd. Om het jaarincome te krijgen heb ik dus al deze weekbedragen met 50 cent moeten verminderen.

Naast de wekelijkse inkomsten heeft de werkloze steuntrekker nog enkele malen per jaar een extra steun: hij ontvangt een Kerstgave, die als regel een kwart van het wekelijks steunbedrag bedraagt, hij krijgt voor zich en zijn gezin B steun, in de vorm van kleding, dekking en schoeisel, een steun, die placht te worden aangevuld met het aller-noodzakelijkste door de plaatselijke Crisiscomité's en tenslotte was er het z.g.n. „kwartje van Romme", dat door de regering voor gezinnen tot vier kinderen verdubbeld werd en waar zij voor grotere gezinnen 40 cent per week bijlegde. Deze vorm van steun omvatte alle gezinnen behalve die zonder kinderen of met één kind, omdat alleen zij, die meer dan twee kinderen hadden, in de spaarregeling werden opgenomen.

Deze jaarlijkse steunbedragen heb ik zo goed mogelijk in een bedrag per week omgerekend, ook hierbij aan de lage kant blijvende. Ik maakte hierbij gebruik van de normen voor de verlening van B. steun, die bij het Gem. Crisisbureau golden. ²⁾

Het volgende staatje geeft weer welke bedragen wij dus bij het wekelijkse steunbedrag moeten optellen, resp. aftrekken, voordat dit met 52 vermenigvuldigd kan worden.

¹⁾ De brandstoffen toeslag bedraagt f 1.— in voor -en najaar en f 1.30 in de wintermaanden.

²⁾ Door de plaatselijke commissie werden de volgende normen voor de B-steun gesteld:

voor personen tot en met 5 jaar	f 1.10
„ „ van 6 tot 11 „	f 1.85
„ „ van 12 tot 17 „	f 2.60
„ „ van 18 jaar en ouder	f 3.35

Voor personen uit gezinnen met 2 en 3 gezinsleden en voor kostgangers worden deze normen met 50% verhoogd, terwijl twee derde van de weekinkomsten buiten de steun in mindering wordt gebracht.

	+	+	—	+	+	+	
	vet	groente	kolen- toeslag	B- steun	kwartje	Kerstg.	totaal
tussen f 8.— en f 9.—	75	5	—50	20		10	60
„ - 9.— „ -10.—	75	5	—50	20		10	60
„ -10.— „ -11.—	75	5	—50	20		10	60
„ -11.— „ -12.—	75	5	—50	25		12	67
„ -12.— „ -13.—	75	5	—50	25		12	67
„ -13.— „ -14.—	75	5	—50	30		15	75
„ -14.— „ -15.—	75	5	—50	30		15	75
„ -15.— „ -16.—	75	10	—50	35	25	17	112
„ -16.— „ -17.—	75	10	—50	35	25	17	112
„ -17.— „ -18.—	75	10	—50	40	25	20	120
„ -18.— „ -19.—	75	10	—50	40	25	20	120
„ -19.— „ -20.—	150	15	—50	50	40	25	230
„ -20.— „ -21.—	150	15	—50	50	40	25	230
„ -21.— „ -22.—	150	15	—50	50	40	25	230
„ -22.— „ -23.—	150	15	—50	50	40	25	230
„ -23.— „ -24.—	150	15	—50	50	40	25	230
„ -24.— „ -25.—	150	15	—50	60	40	25	240
„ -25.— „ -26.—	150	15	—50	60	40	25	240
„ -26.— „ -27.—	150	15	—50	60	40	25	240
„ -27.— „ -28.—	150	15	—50	80	40	25	260

en zo voort.

Alle bedragen zijn uitgedrukt in centen en zij geven, zoals na het voorgaande nu wel duidelijk zal zijn, *laag geschatte gemiddelden* weer. Dit heeft het voordeel, dat de jaarincomes, die ik nu ga afleiden, minima zijn: wij kunnen zeggen, dat het inkomen van de werklozen zeker niet lager ligt dan de lijn, die wij zullen vinden. In hoeverre het doorsnee-inkomen hoger ligt dan deze lijn, zal wel blijken bij de later te maken correctie voor „fraude en aftrek”.

e. Het jaarincome van de werklozen

Uit de vooraangaande gegevens is het wekelijks gemiddelde steunbedrag, dat de steuntrekkende werkloze in Eindhoven ontving, te berekenen. Voor een deel van hen, n.l. voor degenen, die over het gehele jaar 1938 niets anders ontvingen dan deze steun, is nu hieruit onmiddellijk het jaarincome af te leiden. Het aantal personen, dat in deze omstandigheid verkeerde, bleek te zijn 596. De inkomensverdeling van deze groep heb ik nu als volgt berekend:

Aangenomen werd, dat het gemiddelde weekinkomen van hen, die

tussen de f 8.— en f 9.— verdienden, was f 8.50, tussen f 9.— en f 10.—, f 9.50, enz. De percentages, die ik bij de verdeling der week-inkomens vond, heb ik vervolgens overgebracht op het aantal 596. Zij geven de volgende verdeling der gemiddelde jaarinkomens te zien:

TABEL VIII

JAARINKOMENS VAN GEHUWDE STEUNTREKKERS
ZONDER ANDERE INKOMSTEN

Eindhoven 1938

Gem. weekinkomen	%	aantal	Gem. jaarinkomen
f 9.10	0.2	1	f 473.20
- 10.10	0.1	1	- 525.20
- 11.10	0.6	4	- 577.20
- 12.10	5.2	31	- 629.20
- 13.17	10.2	61	- 684.84
- 14.17	11.0	66	- 736.84
- 15.25	11.8	70	- 793.—
- 16.25	11.6	69	- 845.—
- 17.62	10.2	61	- 916.24
- 18.62	6.9	41	- 968.24
- 19.70	6.8	41	- 1024.40
- 21.70	4.1	24	- 1076.40
- 22.80	4.1	24	- 1185.40
- 23.80	2.9	17	- 1237.60
- 24.80	2.7	16	- 1289.60
- 25.80	2.0	12	- 1341.60
- 26.80	2.0	12	- 1383.60
- 27.90	1.6	10	- 1450.80
- 28.90	0.9	5	- 1502.80
- 29.90	1.1	6	- 1554.80
daarboven	4.0	24	meer dan f 1600.—
	100.0	596	

Om het jaarinkomen te krijgen van hen, die een deel van het jaar in werkverschaffing hebben gewerkt, heb ik dezelfde procentuele indeling van de groep behouden. Immers, degenen, die in werkverschaffing geplaatst zijn, onderscheiden zich in niets van andere werklozen: zij ontvangen in de weken, waarin zij niet in werkverschaffing werken, normaal steun ¹⁾. Het jaarinkomen van deze groep

¹⁾ Bij de gehuwden vindt als regel geen verrekening van werkverschaffingsloon met de steun plaats.

ligt echter hoger dan dat van de vorige, omdat voor hen, zoals we zagen, gemiddeld 11 weken werkverschaffingsloon in rekening moet worden gebracht.

TABEL IX

JAARINKOMENS VAN GEHUWDE STEUNTREKKERS,
DIE IN WERKVERSCHAFFING ZIJN GEWEEST

Eindhoven 1938

%	aantal	Gemiddeld Jaarinkomen
0.2	2	f 543.20
0.1	1	- 595.20
0.6	5	- 647.20
5.2	46	- 689.20
10.2	91	- 724.20
11.0	98	- 796.84
11.8	105	- 853.—
11.6	104	- 885.—
10.2	91	- 956.24
6.9	62	- 1008.24
6.8	61	- 1064.40
4.1	37	- 1116.40
4.1	37	- 1225.40
2.9	26	- 1277.60
2.7	24	- 1329.60
2.0	18	- 1381.60
2.0	18	- 1423.60
1.6	14	- 1490.80
0.9	8	- 1542.80
1.1	10	- 1594.80
4	36	meer dan f 1600.—
100.0	894	

Afgaande op de gemiddelden, die ik in de tabellen V en VI weergaf, heb ik aangenomen, dat bij degenen, die de laagste steun genieten, het verschil tussen steun en werkverschaffingsloon wekelijks ongeveer f 6.— was. Bij degenen, wier wekelijkse steun lag tussen f 12.— en f 16.— schatte ik het verschil op f 5.— per week en bij degenen, die hogere steun genoten, op f 4.— per week. Deze bedragen met 11 vermenigvuldigd en afgerond op tientallen guldens geven uitkomsten van f 70.—, f 60.— en f 40.— Dit zal men op moeten tellen bij de jaarinkomens van hen, die enkel steun genoten, om de jaarinkomens te krijgen van de groep van werklozen, die gedurende 1938 regelmatig

in werkverschaffing hebben gewerkt. Ook deze bedragen zijn aan de lage kant, want de plaatsingsduur van elf weken is een gemiddelde: er zijn er, vooral bij de langdurig werklozen, velen, die veel langer dan elf weken in werkverschaffing zijn geweest. Daar echter bij dit werk veel regenverlet en andere voor de arbeid ongunstige omstandigheden plegen op te treden, die de inkomsten drukken, acht ik de hier geschatte bedragen verantwoord.

Het resultaat van de berekening van de inkomensverdeling van deze groep van werklozen vindt men in tabel IX.

Tenslotte moest ik nu nog het jaarinkomen berekenen van hen, die slechts een gedeelte van het jaar steun en eventueel werkverschaffingsloon hadden ontvangen, maar de rest van het jaar gewerkt hebben en dus over die tijd loon hebben verdiend. Feitelijk valt deze categorie nog weer in twee groepen uiteen: in hen, die wel en hen, die geen kas-uitkering van hun vakbond hebben ontvangen. Deze kas-uitkering ligt n.l. in den regel hoger dan de crisissteun. Ze bedraagt weliswaar slechts ongeveer 80% van het loon, een bedrag, dat ook door de crisissteun kan worden benaderd, maar het grote verschil is, dat op deze kas-uitkering de inkomsten van verdienende kinderen niet worden gekort. Voor grote gezinnen is de kas-uitkering dus veel voordeliger dan de crisissteun.

Men zou om een zeer preciese berekening te maken, dus moeten weten hoe lang elk van de betreffende personen de kas-uitkering ontvangen heeft. Dit is onmogelijk, omdat de duur van deze uitkering ook weer variabel is. Bovendien zou men dan feitelijk nog rekening moeten houden met de wachtweek, die elke verzekerde door moet maken vóór hij recht op uitkering heeft en met de omstandigheid, dat ook de crisissteun het eerste jaar nadat de betrokkene „uitgetrokken” is bij zijn verzekeringskas, een hogere uitkering aan de georganiseerde arbeiders toekent.

Ik heb getracht al deze omstandigheden in een eenvoudige formule samen te vatten en aldus geredeneerd:

Een gehuwde zonder kinderen, die in 1938 drie maanden werkloos is geweest, heeft ontvangen:

loon over 40 weken, te schatten op f 22.— per week:	f 880.—
kas-uitkering 8 weken — 1 wachtweek, 80%	- 120.—
steun 4 weken	- 50.—
	<hr/>
	f 1050.—

Indien hij gedurende het gehele jaar 1938 steun had gehad, zou zijn inkomen bedragen: 52 maal (gemiddeld) f 13.— of f 676.—. Het verschil is voor deze man f 384.—. Of voor iedere week, waarin gewerkt werd, ruim f 9.—.

Het verschil van inkomen tussen iemand, die het gehele jaar werkloos is geweest en iemand, die een deel van het jaar gewerkt heeft, zal geringer zijn naarmate het gezinsinkomen een grotere rol speelt. Ik veronderstelde dus, dat de weekinkomens tot f 14.— voor de weken, waarin de kostwinner gewerkt had, met f 9.— moesten worden verhoogd, die tussen f 14.— en f 16.— met f 8.—, tussen f 16.— en f 20.— met f 7.—, tussen f 20.— en f 24.— met f 6.— en daarboven met f 4.—. Vervolgens heb ik twee indelingen gemaakt: één voor de 1200 personen, die gedurende een zekere tijd hadden gewerkt, maar die tijdens hun werkloosheid niet in werkverschaffing waren geweest, en één voor de 1800, voor wie dit wel het geval was. In de eerste groep waren er 104, die vier weken crisissteun hadden genoten, en 40 weken hadden gewerkt, 104 hadden 36 weken gewerkt, 104 32 weken, enz.

In de tweede groep vond ik er 156, die 40 weken gewerkt hadden, 156, met 36 werkweken en opnieuw zo voort tot 4 weken toe.

De inkomens van al deze groepjes van 104 en 156 mensen heb ik verkregen door bij de steunbedragen van de tabellen VIII en IX de verschillende bedragen voor het aantal weken, waarin zij gewerkt hebben, op te tellen. Van elk van deze 20 groepjes kan men, op de grondslag van de procentuele verdeling van die tabellen, dan een inkomensverdeling benaderen.

Ik zal deze verdelingen, die 20 maal 20 termen omvat, hier niet overnemen. Het resultaat was, dat ik een groot aantal kleine groepjes kreeg, waarvan een gemiddeld jaarinkomen bekend was. Uit al deze groepjes en uit de tabellen VIII en IX heb ik daarop de bedragen bijeen gezocht, die tussen de f 600.— en f 800.—, tussen de f 800.— en f 1000.— lagen, enz. Eigenlijk had ik — omdat de cijfers van deze tabellen gemiddelden zijn — hierbij nog rekening moeten houden met de spreiding, die 50 cent per week of f 25.— per jaar bedroeg. Ik heb dit echter niet gedaan omdat het aantal groepjes zo groot was, dat ik meen te mogen aannemen, dat bedragen, die rondom de grenzen liggen, elkaar wel compenseren.

De indeling, die ik tenslotte kreeg en die dus weergeeft de verdeling van de gezinsinkomens van werkloze crisissteuntrekkers, heb ik in de volgende tabel weergegeven:

TABEL X

VERDELING DER GEZINSINKOMENS VAN GEHUWDE
KRISISSTEUNTREKKERS

Eindhoven 1938

minder dan f 600.—	8
f 600.— tot - 800.—	558
- 800.— tot - 1000.—	1133
- 1000.— tot - 1200.—	1255
- 1200.— tot - 1400.—	606
- 1400.— tot - 1600.—	308
boven - 1600.—	222
	<hr/>
	4090

f. Het jaarinkomen van de ongehuwde steuntrekkers

Het leek mij praktisch de inkomens van ongehuwde steuntrekkers, die wij op precies dezelfde wijze kunnen berekenen, mede in dit hoofdstuk op te nemen. Hun aantal hebben wij vroeger reeds gevonden: het gehele jaar werkloos waren 215 ongehuwde steuntrekkers. Daarvan had volgens tabel II 44% in werkverschaffing gewerkt, dus 95.

Daarnaast was er een aantal, dat een gedeelte van het jaar gewerkt had. We vonden hiervoor: 13.7% van 262 of 36 voor elke vier weken, dus totaal 12 maal 36 = 432. Totaal in 1938: 647.

De weekinkomens van deze ongehuwde werklozen waren mij uit de opgave van het Crisisbureau bekend. Zij zijn weergegeven in tabel XI.

TABEL XI

WEEKINKOMENS VAN ONGEHUWDE STEUNTREKKERS

27-11-1938 tot 3-12-1938

	aantal	%
f 3.— tot f 4.—	1	0.4
- 4.— tot - 5.—	5	1.9
- 5.— tot - 6.—	12	4.5
- 6.— tot - 7.—	72	27.0
- 7.— tot - 8.—	156	58.3
- 8.— tot - 9.—	17	6.4
- 9.— tot - 10.—	3	1.1
- 13.— tot - 14.—	1	0.4
	<hr/>	<hr/>
	267	100.0

98

Berekening van het jaarinkomen van de werkloze ongehuwden was aanzienlijk gemakkelijker dan van dat van de gezinshoofden. Immers, in de eerste plaats ontvangen „kostgangers” geen goedkope levensmiddelen, zodat alleen met de B. steun en de Kerstgave rekening behoefde te worden gehouden. In de tweede plaats geldt voor kostgangers, die in werkverschaffing zijn geplaatst, de bepaling, dat zij een aantal wachtweken moeten doormaken, waarin zij geen steun ontvangen, zodat het aan werkverschaffingsloon ontvangene met de steun verrekend wordt. Daar het de ongehuwde steuntrekkers toch altijd nog wel eenig voordeel brengt om in werkverschaffing te werken, heb ik bij de bewuste 44% een bedrag van f 20.— bij 52 maal het weekloon geteld, terwijl ik rekende, dat de overigen (aan B steun) slechts een bedrag van f 10.— per jaar extra hadden ontvangen.

De indeling van 215 het gehele jaar werklozen wordt nu als volgt:

TABEL XII

JAARINKOMEN VAN ONGEHUWDE ALLEEN-STEUNTREKKENDEN

Eindhoven 1938

Gemiddeld weekloon	%	aantal zonder W.V.	aantal met W.V.	Gemiddeld jaarinkomen
f 3.50	0.4	1		f 192.—
- 4.50	1.9	2		- 244.—
			2	- 254.—
- 5.50	4.5	5		- 296.—
			5	- 306.—
- 6.50	27.0	29		- 348.—
			29	- 358.—
- 7.50	58.3	63		- 400.—
			62	- 410.—
- 8.50	6.4	7		- 452.—
			7	- 462.—
- 9.50	1.1	1		- 504.—
			1	- 514.—
- 13.50	0.4	1		- 712.—
			1	
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	100.0		215	

Op dezelfde wijze als dit voor de gehuwden gebeurd is, heb ik nu een indeling gemaakt voor de 36, die telkens vier, acht, twaalf, enz. weken hadden gewerkt. Het resultaat van deze berekening is dat de

99

12 maal 36 = 432 plus 215 = 647 ongehuwde steuntrekkers de volgende inkomensverdeling bleken te hebben:

TABEL XIII

INKOMENSVERDELING VAN ONGEHUWDE KRISISSTEUNTREKKERS

Eindhoven 1938

onder	f	200.—	1
f 200.— tot -		300.—	10
- 300.— tot -		400.—	79
- 400.— tot -		500.—	210
- 500.— tot -		600.—	86
- 600.— tot -		700.—	96
- 700.— tot -		800.—	84
- 800.— tot -		900.—	78
- 900.— tot -		1000.—	3
			647

g. Werklozen, die geen crisissteun ontvangen.

Er zijn enkele groepen van werklozen, die ondersteund worden, dus een inkomen genieten, maar dat inkomen niet ontvangen van de Crisisdienst. De vraag is nu of deze groepen onder de boven behandelde rubrieken vallen of wel er niet in voorkomen, zodat zij nog apart zouden moeten worden gerubriceerd.

De groepen, waarop ik hier doel, worden gevormd door: 1e. degenen, die pas werkloos geworden zijn en tegen werkloosheid verzekerd waren bij de kas van hun vakbond (of bij de z.g.n. Rijswijkse kas), en 2e. de werklozen, die vallen onder de zorg van Maatschappelijke Steun. Bovendien is er nog een groep, die hier tot dusver onbesproken bleef, n.l. de gedeeltelijk werklozen. Dit zijn degenen, wier werktijd door krisissomstandigheden zodanig is bekort, dat zij geen behoorlijk weekloon meer halen. Hun wordt dan een zeker bedrag als toeslag op het loon door de Crisisdienst uitbetaald.

Degenen, die in 1938 tijdens hun werkloosheid uitsluitend een uitkering van hun verzekeringskas hebben genoten en daarnaast geen crisissteun, heb ik bij de berekening uitgeschakeld. Ik acht het niet nodig hun inkomsten hier te verantwoorden omdat zij over het algemeen slechts korte perioden van werkloosheid zullen hebben gekend, zodat hun jaar-inkomen dat van een normaal werkende arbeider be-

nadert. Wel doet men goed rekening te houden met de omstandigheid, dat deze mensen indien zij werkloos zijn gebleven tot 1 Mei 1939, over het belastingjaar 1939/40 niet zullen zijn aangeslagen in de Rijks Inkomstenbelasting.

De gedeeltelijk werklozen heb ik evenmin bij mijn onderzoek betrokken. In de eerste plaats niet omdat hun aantal zeer verschillend was: het varieerde in 1938 tussen 669 op 1 April en 47 op 1 December. Daaruit blijkt reeds, dat de duur van de gedeeltelijke werkloosheid nooit zo heel groot is geweest. In de tweede plaats wordt bij een werktijd van 32 uur en een klein aanvullend steunbedrag in vele gevallen reeds een normaal laag loon benaderd. Ik heb — misschien ten onrechte — daarom aangenomen, dat allen, die in 1938 wegens gedeeltelijke werkloosheid een aanvullende steun genoten, niettemin voldoende hebben verdiend om een inkomen van om en bij de f 1000.— te halen.

De werklozen, die door de Gemeentelijke Instelling voor Maatschappelijke Steun werden gesteund, konden natuurlijk niet worden verwaarloosd. Over hen zal echter het volgende hoofdstuk handelen.

ZEVENDE HOOFDSTUK

DE ARMLASTIGEN

a. Het aantal gesteunden volgens de Armenwet

Armlastigen zijn al die gezinnen en alleenstaande personen, die ondersteund worden krachtens de Armenwet. In Eindhoven geschiedt de steunverlening aan deze groep hoofdzakelijk door de Gemeentelijke Instelling voor Maatschappelijke Steun, een semi-overheidslichaam met een gemengd bestuur.

Uit het jaarlijkse verslag van de Instelling valt dadelijk op te maken hoe groot de groep is van hen, die voor hun levensonderhoud geheel of ten dele op Maatschappelijke Steun aangewezen zijn. Het „Algemeen overzicht”, dat men in het jaarverslag van 1938 op p. 4 vindt, bevat n.l. gegevens omtrent alle gevallen, die in dat jaar ondersteund zijn geweest.

Ik neem dit overzicht hier in zijn geheel over omdat ik verschillende van de hierin verwerkte getallen naderhand nodig zal hebben.

Uit dit overzicht valt allereerst op te maken, dat er in totaal in 1938 steun is verleend aan 1122 gezinnen en 475 alleenstaande personen.

In het verslag worden deze ondersteunden verder nog onderverdeeld in „Armlastigen” en „Validen in Onderstand”. De eerste groep telde gemiddeld per week 553 gevallen, de tweede 369, de eerste omvatte dus 60 %, de tweede 40 % van het totaal.

Onder „validen in onderstand” worden diegenen verstaan, die nog tot werken in staat zijn. Feitelijk zijn dit werklozen, die om de een of andere reden niet vallen onder de krisissenregeling. De voornaamste categorieën, die, wanneer zij werkloos zijn, niet onder de krisissenregeling vallen, zijn: 1. personen, die niet in loondienst gewerkt hebben, maar zelfstandig waren. 2. personen, die wegens ziekte van de krisissensteun afgeschreven werden en 3. personen, die wegens fraude uitgesloten zijn. De categorie „dubbel-uitgetrokkenen”, die wegens langdurige werkloosheid geen recht meer had op krisissensteun, is de laatste jaren praktisch verdwenen, door dat de krisissensteun voor bijna alle groepen van werklozen werd verlengd.

ALGEMEEN OVERZICHT ¹⁾

Indeling	Hoofden van gezinnen		Alleenstaande personen	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
1. Naar de aard der ondersteuning				
a. gedurende 3 maanden of langer	629	143	206	47
b. korter dan 3 maanden	276	74	196	26
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	905	217	402	73
2. Naar de leeftijd				
a. beneden 21 jaar	3	—	2	—
b. van 21 jaar tot 50 jaar	682	163	262	34
c. van 50 jaar tot 65 jaar	126	36	75	24
d. van 65 jaar en ouder	94	18	63	15
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	905	217	402	73
3. Naar godsdienstige gezindte				
a. Rooms-Katholiek	818	199	372	71
b. Protestant	51	13	23	1
c. Israëliet	2	1	1	
d. Geen godsdienst	34	4	6	1
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	905	217	402	73
Aantal nieuwe gevallen, dat in 1938 in onderstand werd genomen en minstens 3 maanden in onderstand bleef, gesplitst naar aanleiding van de armlastigheid:				
a. dood of ontstentenis van de kostwinner		9		
b. vertrek van het gezinshoofd		43	4	1
c. ziekte of ongeval	18	55	9	
d. werkloosheid	117		31	5
e. zwangerschap of bevalling				2
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	135	107	44	8

Er bestaat, zoals uit het bovenstaande blijkt, een geregelde doorstroming van de krisissensteun naar Maatschappelijke Steun. Ook het omgekeerde is mogelijk: uit de groep „validen in onderstand” worden regelmatig werklozen overgeheveld naar de krisissensteun (het feit, dat

¹⁾ Verslag van de Gemeentelijke Instelling voor Maatschappelijke Steun der Gemeente Eindhoven over 1938. p. 4.

de crisissteun grotendeels van Rijkswegen bekostigd wordt en Maatschappelijke Steun door de gemeente, is hier niet vreemd aan). Meestal geschiedt deze overschrijving na plaatsing in de werkverschaffing waarvoor de gesteunden van Maatschappelijke Steun mede in aanmerking komen. Als een soort tussenstation fungeert de contra-prestatie, waar de „validen in onderstand” zoveel mogelijk worden te werk gesteld.

Uit het Algemeen Overzicht valt af te leiden, dat er in 1938 1122 gezinnen in onderstand zijn geweest. Daarvan waren 350 korter dan drie maanden in onderstand. Dit zijn over het algemeen gezinnen die in tijdelijke moeilijkheden verkeerden, geen gevallen, die duurzaam van Maatschappelijke Steun afhankelijk zouden blijven. ¹⁾

De veronderstelling ligt voor de hand, dat het hier gezinnen betreft, die wij in andere groepen met lage inkomens nog wel eens terug zullen vinden: het waren b.v. steuntrekkers, die ziek geworden zijn, maar na hun genezing weer in de crisissteunregeling werden opgenomen, kleine middenstanders en venters, die tijdelijk hulp behoefden, enz. Om dubbeltellingen te vermijden heb ik bij de berekening van de inkomens van armlastigen deze groep van tijdelijk gesteunden buiten beschouwing gelaten. Ik houd dus over 772 gezinnen, die langer dan drie maanden door M.S. werden ondersteund.

Bij dit aantal moet men een kleine groep van gezinnen tellen, die niet door M.S. worden gesteund, maar wel armlastig zijn in de zin van de Armenwet en die in sociaal opzicht weinig van de overige armlastigen zullen verschillen: het zijn degenen, die volledig door één der bestaande instellingen voor weldadigheid worden ondersteund. Veel komt dit niet voor: meestal verlenen deze instellingen aan de gezinnen, die bij hen in zorg zijn, een extra bijdrage boven het steunbedrag van M.S., maar bij bepaalde groepen uit de bevolking is het regel, dat men de armlastige leden zelf geheel verzorgt. Met name geldt dit principe bij het Gereformeerde en bij het Joodse volksdeel. Het was niet mogelijk uit de — op dit punt zeer onduidelijke — Armenzorg statistiek op te maken welke andere Instellingen van Weldadigheid eveneens het gehele onderhoud van bepaalde gezinnen op zich namen.

¹⁾ Het zou een groot verschil maken, indien zich onder deze „kortere tijd-gesteunden” ook alle personen bevonden, die zich reeds in 1937 en daarvoor in de registers bevonden en die om de een of andere reden in de eerste drie maanden van 1938 daaruit verdwenen zijn. Blijkens informatie bij M.S. rekent men echter dergelijke gevallen tot de „lang-gesteunden”.

Op grond van inlichtingen van de Gem. Instelling voor Maatschappelijke Steun nam ik tenslotte aan, dat de Parochiale Armbesturen tezamen in 75 gevallen geheel voor het gezin zorgden. Met 53 Gereformeerde en 2 Joodse armlastige gezinnen kwam ik tot een totaal van 130 gezinnen, die aan de bovengenoemde 772 moeten worden toegevoegd. In totaal waren er dus in 1938 rond 900 geheel armlastige gezinnen.

Deze 900 gezinnen zijn echter lang niet allen gedurende het gehele jaar 1938 armlastig geweest: van 242 gezinnen weten wij, dat zij in 1938 nieuw werden ingeschreven. Dat wil, blijkens informatie bij M.S., zeggen, dat in 1938 hun naam voor het eerst in de registers van M.S. werd opgenomen. Tegenover deze gezinnen staat een onbekend aantal wier naam in de loop van dat jaar uit de registers van M.S. verdwenen is (door overlijden, door verhuizing, doordat men vast werk kreeg, enz.). Bovendien is er nog de categorie van mensen, die geregeld, b.v. in de wintermaanden, door M.S. geholpen worden, maar die zich nog een deel van het jaar zelf kunnen redden. Zoals in het hoofdstuk over de venters zal blijken, behoort hiertoe een aantal personen, die met ijs en snoepgoed plagen te venten — maar dit aantal was minder groot, dan ik aanvankelijk had verwacht.

Met dit alles heb ik rekening gehouden toen ik schatte, dat van de 900 armlastigen te Eindhoven er slechts 300 het gehele jaar armlastig zijn geweest. 600 hebben dan over een deel van 1938 nog andere inkomsten gehad.

We mogen wel aannemen, dat van deze 300 40% behoorde tot de groep „validen in onderstand”, dus dat er ongeveer 120 in contra-prestatie hebben gewerkt. ¹⁾ Een deel van hen heeft bovendien nog in werkverschaffing gewerkt: blijkens gegevens van het Crisisbureau was dit 25% van de gehuwden van M.S. Dat wordt dus voor dit deel van de ondersteunden 75. Gemiddeld hebben zij weer 11 weken in werkverschaffing gewerkt. Alle armlastigen van Eindhoven kan men dus als volgt indelen:

I. Alleen steun (Invaliden)	180
II. Steun plus 10%	45
III. Steun plus 10% plus W.V.	75
IV. Steun plus andere inkomsten	600
	900

¹⁾ Ik heb hierbij aangenomen, dat men deze „validen” in gelijke mate vindt bij de kort- en lang-gesteunden en dat er in dit opzicht geen verschil is tussen gehuwden en ongehuwden.

b. Het weekinkomen van de armlastigen

Tegelijk met de gegevens van de crisissteuntrekkers ontving ik door bemiddeling van de Gem. Dienst voor Sociaal Economische Zaken de gegevens betreffende steun, gezinsinkomen, huur en plaatsing in werkverschaffing van de 646 gezinnen en 217 alleenstaanden, die in de week van 27^e Nov. tot 3 Dec. 1938 door de Gem. Instelling voor Maatschappelijke Steun werden ondersteund. Deze cijfers zijn wel als representatief te beschouwen, niet alleen voor alle gesteunden van M.S., maar ook voor de 130 andere armlastigen.

Allereerst heb ik van deze groep de gezinssamenstelling berekend en weergegeven op dezelfde wijze als dit voor alle werklozen en armlastigen tezamen reeds gebeurde. Ik geef ter vergelijking in de hier volgende tabel nog eens de verhoudingscijfers van alle ondersteunde gezinnen (kolom 2, tabel III van het zesde hoofdstuk), waarin dus de gesteunden van M.S. met de crisissteuntrekkers samen voorkomen.

TABEL II
GEZINSSAMENSTELLING VAN DE ARMLASTIGEN

eind 1938	aantal	%	% in totale groep
kostgangers	217	25.1	17.4
2 personen	208	24.1	14.3
3 „	137	15.9	16.3
4 „	90	10.5	16.5
5 „	75	8.7	12.8
6 „	47	5.5	8.1
7 „	33	3.8	5.8
8 „	24	2.7	3.1
9 „	11	1.3	2.1
10 „	9	1.0	1.5
11 „	5	0.6	
12 „	6	0.7	
13 „	1	0.1	2.1
	<u>863</u>	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>

Men ziet dadelijk hoezeer bij de armlastigen de alleenstaanden en de gezinnen van twee personen overwegen: er zijn veel oude mensen onder deze groep.

Van 646 gezinnen geef ik nu in tabel III de indeling naar het weekinkomen, dat zij in de betreffende week hadden ontvangen. Ook hier

zijn het gezinsinkomens, waarin dus zowel de steun van het gezinshoofd als eventuele inkomsten van inwonende gezinsleden verwerkt zijn. De normen van Maatschappelijke Steun liggen lager dan die van de Crisissteun: de onderstand bedroeg als regel f 10.— voor man en vrouw en f 1.— per kind.

In het hier volgende overzicht van de wekelijks uitgekeerde steun is ook het bedrag van 10% voor de contra-prestatie verwerkt.

TABEL III
GEZINSINKOMENS VAN GEHUWDE ARMLASTIGEN

27-11-1938 tot 3-12-1938

bedrag (per week)		aantal	%
f 3.— tot	f 4.—	1	0.1
- 4.— „	- 5.—	—	—
- 5.— „	- 6.—	—	—
- 6.— „	- 7.—	4	0.6
- 7.— „	- 8.—	5	0.8
- 8.— „	- 9.—	19	2.9
- 9.— „	- 10.—	42	6.5
- 10.— „	- 11.—	49	7.6
- 11.— „	- 12.—	90	13.9
- 12.— „	- 13.—	93	14.4
- 13.— „	- 14.—	78	12.0
- 14.— „	- 15.—	68	10.5
- 15.— „	- 16.—	68	10.5
- 16.— „	- 17.—	42	6.5
- 17.— „	- 18.—	31	4.8
- 18.— „	- 19.—	16	2.5
- 19.— „	- 20.—	12	1.9
- 20.— „	- 21.—	7	1.1
- 21.— „	- 22.—	4	0.6
- 22.— „	- 23.—	5	0.8
- 23.— „	- 24.—	3	0.5
- 24.— „	- 25.—	4	0.8
- 25.— „	- 26.—	2	0.3
- 26.— „	- 27.—	1	
- 27.— „	- 28.—	1	
			0.6
- 30.— „	- 31.—	1	
- 33.— „	- 34.—	1	
		<u>646</u>	<u>100.0</u>

c. *Het jaarinkomen van de armlastige gezinnen*

De bijkomende steunbedragen, die armlastige gezinnen genieten, zijn ongeveer dezelfde als die, welke de steuntrekkers ontvangen. Ook de armlastigen hebben recht op goedkope levensmiddelen en zij ontvangen B^s steun en een Kerstgave. Bovendien wordt voor vrijwel al deze gezinnen de ziekentfondskontributie geheel of gedeeltelijk door Maatschappelijke Steun betaald. Het „kwartje van Romme” ontbreekt echter. Ik heb nu bij de wekelijkse steun dezelfde bedragen opgeteld als bij de krisisssteuntrekkers, zonder dus rekening te houden met het feit, dat vele armlastigen ook nog gesteund worden door partikuliere instellingen van liefdadigheid. De bedragen, die zij van die zijde ontvangen zijn zeer uiteenlopend: het leek mij beter dit heele probleem later te behandelen en mij hier tot de vaste en vaststaande bedragen te bepalen.

In tabel IV zijn de jaarinkomens weergegeven, die ik berekend heb voor twee categorieën, n.l. degenen, die alleen steun hebben gehad (al of niet verhoogd met 10 % voor kontra-prestatie) en de geplaatsten in werkverschaffing. Het jaarinkomen van de eerste groep heb ik verkregen door het gekorrigeerde gemiddelde weekinkomen met 52 te vermenigvuldigen. Dat van de tweede groep door daar nog eens bij te tellen 11 maal het vermoedelijke verschil tussen steun en werkverschaffingsloon: tot f 11.— nam ik aan, dat dit f 70.— per jaar zou zijn, tussen f 11.— en f 15.— f 60.— per jaar en daarboven f 40.— per jaar.

De resultaten zijn ook hier weer gemiddelden, die aan de lage kant gehouden zijn.

Het valt niet moeilijk uit dit overzicht de vermoedelijke verdeling van inkomens af te leiden voor hen, die uitsluitend op Maatschappelijke Steun aangewezen waren. We hebben dan echter nog geen rekening gehouden met de 600 gezinnen, die slechts een deel van het jaar door M.S. werden ondersteund.

Het is heel moeilijk te zeggen welk inkomen deze gezinnen gedurende de rest van 1938 hebben gehad. Er zullen er bij zijn, waarvan het gezinshoofd in 1938 werk heeft gevonden: blijkens het Verslag vonden in dat jaar 108 kontra-prestanten werk in het vrije bedrijf. Er zullen er niet veel zijn, die in het jaar 1938 werkloos zijn geworden: meestal valt men dan eerst onder de krisissteunregeling. Men kan dan ook met vrij groote zekerheid zeggen, dat de 117 gevallen van werkloosheid,

TABEL IV

JAARINKOMENS VAN ARMLASTIGEN, DIE HET GEHELE JAAR IN ONDERSTAND WAREN
Eindhoven 1938

%	I		II	
	aantal	jaarinkomen	aantal	jaarinkomen
0.1	1	f 213.20	—	—
0.6	1	- 369.20	—	—
0.8	2	- 421.20	1	f 491.20
2.9	7	- 473.20	2	- 543.20
6.5	15	- 528.84	5	- 598.84
7.6	16	- 580.84	6	- 650.84
13.9	31	- 637.—	10	- 697.—
14.4	33	- 689.—	11	- 749.—
12.0	27	- 741.—	9	- 801.—
10.5	24	- 812.24	8	- 872.24
10.5	24	- 864.24	8	- 904.24
6.5	15	- 920.40	5	- 960.40
4.8	11	- 972.40	4	- 1012.40
2.5	6	- 1081.60	2	- 1121.60
1.9	4	- 1133.60	1	- 1173.60
1.1	3	- 1185.60	1	- 1225.60
0.6	1	- 1237.60	—	—
0.8	2	- 1289.60	1	- 1329.60
0.4	—	—	—	—
0.8	1	- 1398.80	1	- 1438.80
0.3	—	—	—	—
0.5	1	boven f 1400.—	—	—
	<u>100.0</u>	<u>125</u>	<u>75</u>	

I = alleen steun (eventueel met kontraprestatie)

II = kontraprestatie plus 11 weken werkverschaffing

die het Algemeen Overzicht voor de nieuw-ingeschrevenen vermeldt, overgekomen zijn uit de krisissteun. Van de kontra-prestanten gingen daartegenover 24 naar de krisissteun terug. Wij weten dus met zekerheid:

steun plus loon:	108
M. S. plus krisissteun	141
	<u>249</u>

Bij de overige 351 zijn vrij veel weduwen en verlaten vrouwen. Hun inkomsten zullen ook in de maanden, waarin zij geen steun

ontvingen, niet zeer ruim zijn geweest. Bovendien vallen onder deze categorie al die half gesteunde „kleine zelfstandigen”, die zeer zelden op ruime inkomsten kunnen bogen. Het leek mij daarom verantwoord deze 600 gezinnen in drie groepen van 200 te verdelen: 1. een groep, waarvan aan te nemen was, dat hun inkomsten in 1938 niet boven het inkomen van de totaal-armlastigen was uitgekomen. 2. Een groep, die behalve door M.S. ook door het krisisbureau gesteund is, wier inkomen dus een trap hoger lag (gemiddeld f 200.—); en 3. een groep, die behalve steun nog loon heeft genoten en wier inkomen dus belangrijk hoger kon zijn geweest. Ik nam aan gemiddeld f 400.—. Voor alle drie de groepen van 200 gezinnen hield ik de inkomensverdeling aan, die ik bij de weekinkomens gevonden heb. Aldus verkreeg ik als resultaat van tabel III en op grond van bovenstaande redenering:

	1	2	3	4	totaal
f 200.— tot f 400.—	2	1	—	—	3
- 400.— „ - 600.—	48	36	1	—	85
- 600.— „ - 800.—	118	79	36	1	234
- 800.— „ - 1000.—	104	69	79	36	288
- 1000.— „ - 1200.—	20	13	69	79	181
- 1200.— „ - 1400.—	6	2	13	69	90
- 1400.— „ - 1600.—	2	—	2	13	17
boven f 1600.—	—	—	—	2	2
	300	200	200	200	900

Dit wordt dus de inkomensverdeling van 900 gezinnen van arm-lastigen:

TABEL V

INKOMENSVERDELING VAN GEHUWDE ARMLASTIGEN

Eindhoven 1938

f 200.— tot f 400.—	3
- 400.— „ - 600.—	85
- 600.— „ - 800.—	234
- 800.— „ - 1000.—	288
- 1000.— „ - 1200.—	181
- 1200.— „ - 1400.—	90
- 1400.— „ - 1600.—	17
boven 1600.—	2
	900

Hierbij moet dus in het oog gehouden worden, dat er 372 gezinnen door M.S. tijdelijk zijn ondersteund, die in bovenstaande berekening niet voorkomen, omdat zij waarschijnlijk reeds in andere groepen begrepen zijn.

d. Het jaarinkomen van de ongehuwde armlastigen

Het „Algemeen Overzicht van de Gem. Instelling voor Maatschappelijke Steun” vermeldt 475 alleenstaande armlastigen. Daarvan werden er 253 langer dan drie maanden gesteund. De overige 222 schakel ik uit omdat zij vermoedelijk in andere groepen (krisissteuntrekkers en zelfstandigen) voorkomen.

Bij de 253 nieuw ingeschrevenen waren er 52 in 1938 nieuw ingeschreven, dus in ieder geval korter gesteund dan een jaar. Nemen wij aan, dat het aantal van hen, die in 1938 afgeschreven werden en van hen, die — hoewel langer dan drie maanden — tijdelijk werden gesteund, tezamen 51 was, dan houden we 150 personen over, wier armlastigheid het gehele jaar 1938 heeft geduurd. Van deze 150 heeft weer 40% gewerkt in kontra-prestatie, maar slechts 14% van de ongehuwde armlastigen heeft in werkverschaffing gewerkt. Dit waren er dus maar 20. Het werkverschaffingsloon wordt ook bij deze categorie van ongehuwden verrekend met de steun, zodat ik ook hier heb aangenomen, dat degenen, die in werkverschaffing hebben gewerkt daar f 10.— per jaar voordeel bij hadden.

Volgens de normen van Maatschappelijke Steun ontvangen kostgangers per week f 5.— en alleenstaande personen met eigen huis-houding f 7.50. Ik nam aan, dat de armlastigen in gestichten geen eigen inkomen hadden.

De verdeling der weekinkomens, die ik tot grondslag nam voor mijn berekening van het jaarinkomen, was die volgens tabel VI.

Ook hier heb ik weer aangenomen, dat het gemiddelde weekinkomen f 3.50, f 4.50, enz. was en dat daarbij f 10.— per jaar moest worden opgeteld voor B. steun en Kerstgave. Voor de beide groepen krijg ik nu de gemiddelde jaarinkomens van tabel VII.

Uit deze tabel valt onmiddellijk af te leiden hoe de inkomensverdeling is geweest van hen, die alleen steun, resp. werkverschaffingsloon ontvingen. Er bleken echter nog 103 alleenstaanden te zijn, die tussen de 3 en 12 maanden door M.S. zijn ondersteund. Hiervan heb

TABEL VI

WEEKINKOMENS VAN ALLEENSTAANDE ARMLASTIGEN

27-11-1938 tot 3-12-1938

	aantal	%
f 3.— tot f 4.—	16	7.5
- 4.— „ - 5.—	56	25.8
- 5.— „ - 6.—	78	35.9
- 6.— „ - 7.—	27	12.5
- 7.— „ - 8.—	19	8.7
- 8.— „ - 9.—	20	9.2
- 9.— „ - 10.—	1	0.4
	<u>217</u>	<u>100.0</u>

TABEL VII

JAARINKOMEN VAN ALLEENSTAANDEN,
DIE HET GEHELE JAAR IN ONDERSTAND WAREN

Eindhoven 1938

%	Steun		Steun plus W.V.	
	aantal	jaarinkomen	aantal	jaarinkomen
7.5	10	f 192.—	1	f 202.—
25.8	33	- 244.—	5	- 254.—
35.9	46	- 296.—	7	- 306.—
12.5	16	- 348.—	3	- 358.—
8.7	12	- 400.—	2	- 410.—
9.2	12	- 452.—	2	- 462.—
0.4	1	- 504.—		
	<u>130</u>		<u>20</u>	

ik er 13 uitgeschakeld, veronderstellende, dat zij met de 222, die minder dan drie maanden gesteund werden, wel in één der andere groepen terug te vinden zouden zijn.

De overige 90 heb ik weer in drie groepen verdeeld: 30, die hetzelfde inkomen hebben gehad als de gesteunden van M.S., 30, die gemiddeld f 200.— hoger hadden ontvangen en 30, die gemiddeld f 400.— meer moeten hebben verdiend. Het resultaat vindt men in het staatje op de volgende blz.

Zodat ik als resultaat van mijn berekeningen voor 240 alleenstaande armlastigen vindt: tabel VIII.

	1	2	3	4
f 100.— tot f 200.—	10	2		
- 200.— „ - 300.—	85	17	2	
- 300.— „ - 400.—	26	5	17	2
- 400.— „ - 500.—	28	6	5	17
- 500.— „ - 600.—	1	—	6	5
boven - 600.—				6
	<u>150</u>	<u>30</u>	<u>30</u>	<u>30</u>

TABEL VIII

INKOMENSVERDELING VAN ONGEHUWDE ARMLASTIGEN

Eindhoven 1938

f 100.— tot f 200.—	12
- 200.— „ - 300.—	104
- 300.— „ - 400.—	50
- 400.— „ - 500.—	56
- 500.— „ - 600.—	12
boven - 600.—	6
	<u>240</u>

e. Andere groepen zonder eigen inkomen

Degenen, die door de Gem. Instelling voor Maatschappelijke Steun ondersteund worden behoren tot de armste bevolkingsgroepen. Het zijn allen mensen zonder werk of andere middelen van bestaan en bijna steeds is er geen uitzicht meer op verbetering van hun omstandigheden. De vraag rijst nu of alle gezinnen, die in dergelijke behoeftige omstandigheden leven, terecht komen bij Maatschappelijke Steun. Hebben wij in deze categorie alle afhankelijken gevonden of moeten we nog rekening houden met andere categorieën, die op andere wijzen worden onderhouden?

Op deze vraag kan men met grote stelligheid antwoorden, dat er inderdaad nog behoeftigen moeten zijn, die niet in eigen onderhoud kunnen voorzien doch die niet voorkomen in de verslagen van Maatschappelijke Steun. Dit wordt veroorzaakt door de omstandigheid, dat deze Instelling verhaal toepast: indien er onder de gesteunden mensen voorkomen wier kinderen, ouders of kleinkinderen in staat zijn in de onderhoudskosten bij te dragen, dan wordt in ieder geval een deel van de ondersteuning op deze wettelijk aansprakelijke bloedverwanten verhaald.

Als gevolg hiervan worden vooral vele oude mensen, die anders bij Maatschappelijke Steun zouden hebben aangeklopt, nu door hun kinderen gesteund. Dit valt ook te bewijzen met de cijfers van het aantal rentetrekkingen krachtens de Invaliditeits Wet, die men in het volgende hoofdstuk vindt. Daaruit blijkt n.l., dat in Eindhoven ruim 2000 mensen officieel geen ander inkomen hebben dan de f 3.— ouderdomsrente per week. Van dat bedrag kan niemand leven, zeker een echtpaar niet. Toch vindt men maar een zeer gering aantal van hen, die voor Invaliditeitsrente in aanmerking komen (in hoofdzaak personen boven 65 jaar) in het overzicht van Maatschappelijke Steun terug. De verklaring is, dat over het algemeen de kinderen zoveel bijpassen dat deze oude mensen zonder steun leven kunnen.

Een zeer kleine groep van behoeftigen blijft eveneens buiten de verslagen van Maatschappelijke Steun, ofschoon aan deze groep wel eens bijstand wordt verleend. Dit zijn de beroepsbedelaars, orgeldraaiers, enz. Personen van wie bekend is, dat zij regelmatig bedelen, worden n.l. uitgesloten van de steun. Het zijn er in Eindhoven niet veel en deze zijn nog grotendeels afkomstig uit het woonwagenkamp. Met deze gezinnen heb ik in het tweede hoofdstuk geen rekening gehouden, zodat ik hen ook hier uitschakel.

De dikwijls nauwelijks van de bedelaars te onderscheiden venters, die wel in groten getale vertegenwoordigd zijn, komen in het tiende hoofdstuk aan de orde.

f. *Gezinnen, die uitsluitend van de inkomsten der kinderen leven*

Er is naast alle genoemde categorieën nog een kleine groep van gezinnen, die apart vermelding verdient. Onder de huidige steunregeling is het n.l. mogelijk, dat vaders van gezinnen met veel verdienende kinderen „uit de steun” raken. Dit is het geval wanneer het totale inkomen der kinderen hoger wordt dan drie tweede maal het steunbedrag, waar het gezin recht op zou hebben. Met behulp van de gegevens van het vierde hoofdstuk kunnen we een ruwe berekening maken van het aantal gezinnen, dat in deze omstandigheid verkeert. We nemen daarbij aan, dat de groep van gezinnen, die voor de een of andere vorm van steun in aanmerking komt rond 5000 bedraagt.

Het zal zelden voorkomen, dat twee verdienende kinderen reeds hun ouders kunnen onderhouden. Deze categorie zal dus meest

gezinnen omvatten met drie of meer kinderen. Als regel zullen het verder kinderen zijn, die gemiddeld minstens f 450.— per jaar verdienen.

Op 23.000 gezinnen verdienen 6900 kinderen meer dan f 450.— (zie tabel VI van het derde hoofdstuk.) Op 5.000 gezinnen dus 1500. Vijftienhonderd verdienende kinderen komen volgens tabel I van het vierde hoofdstuk uit 935 gezinnen. Daarvan heeft 14% drie of meer kinderen. Er kunnen dus op 5000 gezinnen 130 gezinnen zijn, die drie of meer verdienende kinderen hebben met een inkomen van gemiddeld f 450.— per jaar.

De inkomensverdeling van dergelijke gezinnen zal men moeten afleiden van die van de inwonende kinderen. Ik kom door interpolatie van tabel VI van het derde hoofdstuk tot het volgende resultaat:

TABEL IX
INKOMENSVERDELING VAN GEZINNEN MET UITSLUITEND
INKOMSTEN VAN KINDEREN

Eindhoven 1938

f 1200.— tot f 1400.—	32
- 1400.— „ - 1600.—	26
- 1600.— „ - 1800.—	21
- 1800.— „ - 2000.—	18
- 2000.— „ - 2300.—	16
boven - 2300.—	17

130

Tenslotte kan het nog een punt van overweging zijn of er niet weduwen in dezelfde omstandigheden verkeren. Immers reeds twee behoorlijk verdienende kinderen leveren vaak een gezinsinkomen dat drie tweede van het normale steunbedrag voor een gezin zonder vader benadert of overschrijdt. Ik heb echter deze categorie uitgeschakeld omdat ik in het achtste hoofdstuk een vrij groot aantal weduwen met partikulier pensioen, levensverzekering enz. heb geschat. Hieronder bevinden zich dus ook de weduwen, die geheel of grotendeels van de inkomsten hunner kinderen leven.

Het blijkt uit het voorgaande, dat deze categorie vermoedelijk geen gevallen van „lage inkomens” oplevert: er behoort een vrij hoog gezinsinkomen toe om de vader „uit de steun” te halen. Hier hebben wij dus een groep van gezinshoofden, die geen belastingbetalers zijn, maar toch allen een gezinsinkomen hebben, dat beduidend boven de belastinggrens ligt.

ACHTSTE HOOFDSTUK

GEPENSIONNEERDEN, RENTETREKKERS EN RENTENIERS

De derde groep bij wie men een belangrijk aantal inkomenstrekkers met lage inkomens verwachten mag, wordt gevormd door hen, die door ouderdom of invaliditeit niet meer in staat zijn deel te nemen aan produktieve arbeid of die hun kostwinner verloren hebben en die nu leven van pensioen, van zelf overgespaard geld of van de ouderdomsrente, die hun door de Staat wordt uitbetaald.

De inkomensverdeling van deze groep valt moeilijker te benaderen dan die van de beide voorafgaande groepen. Immers, in de eerste plaats ontlene de leden van deze groep hun inkomen aan verschillende instanties, zodat de gegevens over hen van vele zijden moesten worden bijeengebracht. In de tweede plaats beschikken deze instanties niet, zoals de organen voor steunverlening, over volledige gegevens betreffende de totale inkomsten van de gezinnen der gepensioneerden. Zij hebben daarbij geen enkel belang: het pensioen en het bedrag van de ouderdomsrente staan vast. Niemand vraagt of de gepensioneerde misschien nog bijverdiensten heeft en of zijn kinderen veel of weinig verdienen.

Dit alles maakt, dat mijn berekening van het inkomen van deze bevolkingsgroep hier en daar wel zeer sterk op schattingen en veronderstellingen berust, die de uitkomst enigszins onzeker maken.

a. Het aantal leden van de groep

De groep van gepensioneerden, rentetrekkers en renteniers bestaat uit verschillende categorieën, die ik ter wille van de overzichtelijkheid eerst zal opsommen, voordat ik van elke categorie het aantal bereken.

Men heeft te maken met:

1. *Gepensioneerden* van
 - a. De Overheid ¹⁾
 - b. De Ned. Spoorwegen
 - c. De Staatsmijnen
 - d. Het pensioenfonds van Philips
 - e. Het pensioenfonds voor het Sigarenbedrijf
 - f. Partikuliere ondernemingen
2. *Rentetrekkers*, krachtens:
 - a. De Invaliditeitswet
 - b. De Ouderdomswet
 - c. De Ongevallenwet.
3. *Renteniers*, die leven van eigen kapitaal en degenen, die een uitkering van een levensverzekeringsmaatschappij ontvangen.

In alle categorieën vindt men ouden van dagen, invaliden, weduwen en wezen. Daar echter de normen voor toekenning van renten en pensioenen uiteenlopen, zijn deze groepen niet overal even sterk vertegenwoordigd. Zeer in het kort zijn de regelen als volgt:

Ieder, die in loonarbeid gewerkt heeft en voor wie rentezegels geplakt zijn, wordt door de Staat op 65-jarige leeftijd een uitkering gewaarborgd krachtens de Invaliditeitswet 1919. Deze uitkering bedraagt, ten gevolge van het feit, dat de Staat voor de thans gepensioneerden als regel een deel van de premie heeft bijgepast, bijna steeds f 3.— per week. Indien man en vrouw beide rentetrekker zijn f 5.— per week.

Personen, die niet in loondienst waren, en zij, die geen rentekaart hebben gehad, kunnen krachtens de bepalingen van de Ouderdomswet 1919 in aanmerking komen voor een uitkering van Ouderdomsrente; mits zij de daarvoor verschuldigde premie hebben betaald. Ook deze uitkering bedraagt tot dusver als regel f 3.— per week. Getrouwde vrouwen kunnen zelfstandig een ouderdomsverzekering sluiten en ontvangen het zelfde bedrag.

Aan weduwen van verzekerden krachtens de Invaliditeitswet wordt bij overlijden van de man vóór de 65-jarige leeftijd een rente uitgekeerd,

¹⁾ T.w. De gepensioneerden van het Burgerlijk Pensioenfonds, van het Departement van Koloniën (Indische Staatsdienst en Indische Defensie), van het Departement van Defensie. Verder enkele Mobilisatie-slachtoffers en wachtgelders van de departementen van Binnenlandsche Zaken en Onderwijs.

mits de weduwe boven de 60 jaar is of zelf invalide. Wezen van verzekerden krijgen een uitkering tot zij 14 jaar zijn.

Voor ambtenaren, militairen en alle andere pensioengerechtigde personen in overheidsdienst worden geen rentezegels geplakt. Evenmin voor het personeel van de Ned. Spoorwegen en van de Staatsmijnen. Deze categorieën ontvangen pensioen op 60- of 65-jarige leeftijd. Hun weduwen en minderjarige wezen krijgen eveneens pensioen.

Voor het personeel van Philips en van de Sigarenindustrie worden wel rentezegels geplakt. Pensioenfondsen, aan die bedrijven verbonden, keren echter bovendien een ouderdomspensioen uit. Daar dit ouderdomspensioen ten dele reeds op 60-jarige leeftijd in gaat en de ouderdomsrente van de Staat eerst met 65 jaar begint, heeft echter niet iedere gepensioneerde van Philips tevens ouderdomsrente. Het pensioenfonds van Philips keert ook weduwen- en wezenpensioen uit.

Zij, die door een ongeval bij hun werkzaamheden geheel of gedeeltelijk invalide zijn geworden, komen in aanmerking voor het ontvangen van rente krachtens de Ongevallenwet. Deze rente wordt ook uitgekeerd aan weduwen en wezen van hen, die bij een bedrijfsongeval om het leven kwamen. Het komt vrij zelden voor, dat iemand als gevolg van een ongeval zodanig invalide is geworden, dat hij in het geheel niet meer tot werken in staat is. Ofschoon het aantal gevallen, waarin rente wordt toegekend, tamelijk groot is ¹⁾, heeft men dus zelden te maken met iemand, wiens voornaamste bron van inkomsten de rente is van de Ongevallenwet.

Van de boven genoemde categorieën heb ik nu zo goed mogelijk het aantal verzameld, dat binnen de gemeente Eindhoven woonachtig was.

Voor wat betreft de gepensioneerden van de overheidsinstellingen was dit betrekkelijk gemakkelijk omdat de afd. Bevolking ter Gemeentesecretarie beschikt over lijsten van gepensioneerden in verband met de controle op het in-leven-zijn. Van deze lijsten heb ik omstreeks 1 April 1941 een afschrift ontvangen. De lijsten vermeldden toen 384 gepensioneerde ambtenaren en militairen uit Nederlandse en Ned. Indische Staatsdienst, 187 weduwen met of zonder kinderen en 14 alleenstaande wezen ²⁾. Bovendien 9 gehuwde vrouwen, die verder

¹⁾ Zie de jaarlijkse verslagen van de Rijks Verzekerings Bank.

²⁾ Hieronder zijn begrepen de pensioengerechtigde minderjarigen uit gezinnen, die elders wonen, die hier b.v. op kostscholen verblijven of als dienstbode werkzaam zijn.

buiten beschouwing bleven. Ik heb aangenomen, dat het aantal van 1 Mei 1939 niet verschilde van het hierboven genoemde, omdat ik moest vrezen dat ik hier en daar nog wel groepjes van gepensioneerden over het hoofd had gezien, zodat hier de maximum aantallen genomen moesten worden.

Van de Ned. Spoorwegen ontving ik de lijsten van gepensioneerden, die in de Gemeente Eindhoven woonden, omstreeks 1 Jan. 1942. Deze lijst bevat 187 gepensioneerden met invaliditeitspensioen, 87 weduwen, met en zonder kinderen, en 10 alleenstaande wezen.

De Staatsmijnen bleken in 1942 in Eindhoven te hebben 45 gepensioneerden, t.w. 8 personen, die een pensioen hadden van het Ondersteuningsfonds der Staatsmijnen en 37 personen, die een pensioen trokken uit het Algemeen Mijnwerkersfonds van de Steenkolenmijnen in Limburg.

Van de N.V. Philips kreeg ik opgave van de gepensioneerden, die te Eindhoven woonden en gedurende het gehele jaar 1938 pensioen genoten. Deze opgave beperkte zich tot het aantal pensioentrekkers wier pensioen beneden de f 800.— lag. De lijst vermeldde 90 personen, die ouderdoms- of invaliditeitspensioen trokken van Philips, maar geen rente hadden van de staat en 149 gepensioneerden, die wel een zodanige uitkering genoten. Voor weduwen waren deze aantallen 30 en 23, terwijl het aantal alleenstaande wezen, dat enkel pensioen van Philips genoot, 9 bedroeg. Blijkens het Verslag van 1938 ¹⁾ was het aantal gepensioneerde sigarenmakers in de gemeente 87 mannen en 23 vrouwen. Samen 110.

Berekening van het aantal van hen, die Invaliditeits- of Ouderdomsrente trokken, bleek veel moeilijker te zijn. Immers de gegevens, die de Raad van Arbeid en de Rijks Verzekeringsbank tot mijn beschikking konden stellen, hadden betrekking op het District Eindhoven van de Raad van Arbeid, dat behalve de gemeente Eindhoven nog een groot aantal omliggende gemeenten omvat.

Slechts wist men mij aan het Postkantoor te Eindhoven mee te delen hoe groot het totaal aantal uitgekeerde renten (dus Invaliditeits-, Ouderdoms-, Weduwen- en Wezenrente) in een bepaalde week (eind September 1940) aan de postkantoren in de gemeente was geweest. Dit aantal was 2919. Op 1 Okt. 1940 was het totaal aantal rentetrekkers

¹⁾ Jaarverslag van het Nederlandsch Pensioenfonds voor het Sigarenbedrijf en aanverwante bedrijven over 1938.

in het district juist 6700. Daarvan woonde dus 2919 in de gemeente Eindhoven, of 43.5%.

Aannemende, dat dit percentage konstant was en ook, dat ik het gelijkmatig over de verschillende groepen van rentetrekkingen verdelen mocht, heb ik nu aldus geredeneerd: op 1 Jan. 1939 waren er in het district 6262² rentetrekkingen. Dus in de gemeente Eindhoven 2724.

Daarvan: Invaliditeitswet	26.6 % :	726
Ouderdomswet	49.8 % :	1357
Weduwen I.W.	14.5 % :	393
Wezen I.W.	9.1 % :	248
	<hr/>	<hr/>
	100.0 %	2724

Deze percentages zijn ontleend aan het maandelijks overzicht van het aantal rentetrekkingen dat door de Rijks Verzekeringsbank aan de Raden van Arbeid wordt gezonden.

Niet al deze personen hebben gedurende het gehele jaar 1938 rente getrokken. Er waren in het district op 1 Jan. 1938: 5929 rentetrekkingen. Daarvan zijn er gemiddeld per maand 45 gestorven of afgevoerd. Per jaar dus 540. Blijft 5389. Daarvan woonde 43.5% in Eindhoven of 2334. Trekt men dit aantal af van 2724, dan komt men op een aantal van 390 nieuw bijgekomenen. Deze (ongeveer 15%) hebben een deel van het jaar andere inkomsten (meestal natuurlijk loon) genoten.

Bij gebrek aan overeenkomstige gegevens omtrent degenen, die in 1938 nieuw gepensionneerd zijn, heb ik aangenomen, dat dit aantal eveneens 15% van het totaal aantal bedroeg. Voor wat de Philips-arbeiders betreft moet dit aantal bij de mij opgegeven aantallen worden opgeteld, omdat men hen buiten beschouwing gelaten had.

Het aantal invaliden en weduwen, dat leeft van een uitkering krachtens de Ongevallenwet moest ik schatten. Ik had als grondslag daarvoor slechts het aantal gepensionneerden van het Philips-pensioenfonds, dat eveneens een uitkering van de Ongevallenwet kreeg. Op grond daarvan kom ik op 12 invaliden en 10 weduwen.

Tenslotte moest ik nog een aantal kleine renteniers vinden. Het staat vast, dat er een groep mensen is, die — soms zeer kommervol — van de opbrengst van een klein kapitaal, belegd in huisjes, hypotheek o.i.d. leeft, en dan geen verdere inkomsten uit arbeid geniet.

Een aanwijzing daarvoor vindt men in het aantal personen, dat is aangeslagen in de Vermogensbelasting, maar niet in de Inkomstenbelasting. Dit aantal was in het belastingjaar 1939/40: 28. Bovendien

waren er 48 noch in de Inkomstenbelasting, noch in de Gemeentefondsbelasting aangeslagen. Tezamen 76. Het blijft natuurlijk nog mogelijk, dat er mensen zijn, die leven van een kapitaal, dat onder de aanslag van de Vermogensbelasting, f 16.000, blijft. Het totaal aantal kleine renteniers zal echter vermoedelijk de 100 niet overschrijden. Ieder gegeven ontbreekt mij omtrent het aantal van hen, die geheel of gedeeltelijk van de uitkering van een levensverzekering leven. Ik heb aangenomen, dat de groep „lage inkomens” geen bejaarde personen omvat, die uitsluitend van een uitkering van een levensverzekering leven, omdat men van hen, die vroeger in staat waren de vrij hoge premies voor een levensverzekering te betalen, over het algemeen mag verwachten, dat hun levensstandaard ook in hun ouderdom niet onder de f 800.— is gedaald. Dit geldt echter niet voor weduwen. Er zullen stellig in Eindhoven weduwen leven, wier voornaamste bron van inkomsten een levensverzekering is, die minder dan f 800.— 's jaars bedraagt: wanneer wij aannemen, dat het percentage weduwen op alle vrouwelijke inwoners sinds 1930 niet veranderd is (dit was 1.5%) dan kom ik voor 1 Jan. 1939 op 1672 weduwen. Hiervan heeft ruim de helft een pensioen of een rente, terwijl er 217 door Maatschappelijke Steun worden ondersteund.

Wij mogen wel aannemen dat het merendeel van de overigen hetzij een levensverzekering uitkering ontvangt, hetzij nog andere inkomsten. Een deel van deze weduwen heeft stellig ook een of ander partikulier pensioen: immers vele werkgevers geven, indien er geen pensioenfonds bestaat, aan de weduwen van hun overleden arbeiders een pensioen. Ik meen dus aan te kunnen nemen, dat er nog wel 400 weduwen zijn in het genot van een of andere uitkering behalve de hiervoor genoemden, waarbij dan nog gerekend moeten worden 100 van de 150 gescheiden vrouwen, die — naar wij mogen aannemen — wel mede onder de belastinggrens zullen vallen.

Ik kom nu tot de aantallen gerangschikt naar de bronnen van inkomsten van het volgende staatje (blz. 122).

Het is mogelijk, dat er onder deze pensioen- en rentetrekkingen nog personen voorkomen, die door M.S. ¹⁾ gesteund worden. Deze moeten

1) Het is bovendien mogelijk, dat er ook onder de krisissteuntrekkingen nog enkele gepensionneerden voorkomen, omdat b.v. degenen, die een pensioen als koloniaal soldaat hebben, nog wel vaak normaal werk verrichten en dus ook als zij werkloos worden, recht hebben op krisissteun, maar hen heb ik verwaarloosd.

a. <i>Pensioen</i>	Invaliditeits- en ouderdom-	Weduwen- en wezen-
Ambtenaren enz.	384	201
Ned. Spoorwegen	187	87
Philips	108	39
Staatsmijnen	45 ¹⁾	
	<hr/>	<hr/>
	724	327
b. <i>Pensioen plus rente</i>		
Philips	149	23
Sigarenmakers	110	
	<hr/>	<hr/>
	259	23
c. <i>Renten</i>		
Invaliditeitswet	726	393
Ouderdomswet	1200 ²⁾	Wezen 124 (248, verdeeld over 124 gezinnen)
Ongevallenwet	12	10
	<hr/>	<hr/>
	1938	527
af	259	23
	<hr/>	<hr/>
	1679	504
d. <i>Kapitaal, levensverzekering of part. pensioen</i>		
Kapitaal	100	
Andere inkomsten		500

TABEL I

GEPENSIONNEERDEN NAAR DE BRONNEN VAN INKOMSTEN

Eindhoven 1938

	Ouderdom en Invaliditeit	Weduwen en wezen
Pensioen	724	327
Pensioen plus rente	259	23
Rente	1679	504
Andere bronnen	100	500
	<hr/>	<hr/>
totaal	2762	1354
Reeds bij M.S.	200	100
	<hr/>	<hr/>
	2562	1254

¹⁾ Ouderdoms-, Invaliditeits- en Weduwenpensioenen tezamen.²⁾ 1357, verminderd (volgens schatting) met 157 gehuwde vrouwen.

dus van het aantal worden afgetrokken. Blijkens het overzicht ¹⁾ werden door die instelling in 1938 190 personen boven 65 jaar direkt gesteund. Nemen wij aan, dat deze allen ouderdomsrente of een pensioen hebben en dat de helft van de ondersteunde vrouwelijke gezinshoofden (217) nog een andere uitkering ontvangt, dan moeten we dus hier van de mannelijke rentetrekkers 200 en van de vrouwelijke 100 aftrekken. We krijgen dan tenslotte de aantallen van tabel I.

b. *De gezinssamenstelling van de gepensioneerden.*

De gegevens, die ik omtrent de hoogte van pensioenen en renten verzameld heb, zijn individuele inkomens, geen gezinsinkomens, zooals bij de werklozen en armlastigen. Bij deze inkomens dienen, indien men hen met de andere groepen wil vergelijken, dus de inkomsten van eventuele inwonende verdienende kinderen te worden opgeteld. Daarvoor was het nodig, dat ook hier de gezinssamenstelling van de groep werd bepaald. Dit was niet mogelijk voor alle leden van de groep: immers met name van de rentetrekkers ontbraken mij alle daarvoor nodige gegevens. Ik heb de gezinssamenstelling dus slechts kunnen vinden van die gepensioneerden, waarvan mij namen en adressen bekend waren.

Van een groot deel der de gepensioneerden van de Pensioenraad, de Ned. Spoorwegen en Philips Pensioenfondsen heb ik met behulp van het Bevolkingsregister en het Woningregister de gezinssamenstelling achterhaald, n.l. van 1106 gevallen.

Ik heb hier de onderscheiding in ouderdoms- en weduwenpensioen gewijzigd in die tussen mannen en vrouwen. Bij de vrouwen bevinden zich dus weduwen, maar ook een vrij groot aantal vrouwen met eigen ouderdoms- of invaliditeitspensioen (in enkele gevallen zowel eigen- als weduwen-pensioen).

TABEL II

GEZINNEN EN ALLEENSTAANDEN BIJ DE GEPENSIONNEERDEN

Eindhoven 1941

	mannen	%	vrouwen	%
Alleenstaanden	142	18.5	99	34.5
Man en vrouw	197	25.5	—	—
Gezin m. kinderen	432	56.0	188	65.5
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	771	100.0	287	100.0

¹⁾ Zie het zevende hoofdstuk p. 103.

Bovendien waren er nog 48 alleenwonende wezen ¹⁾.

De gezinssamenstelling van de gezinnen van gepensioneerden, mannelijke en vrouwelijke gezinshoofden tezamen genomen, bleek als volgt te zijn:

TABEL III

GEZINSSAMENSTELLING VAN DE GEPENSIONNEERDEN

Eindhoven 1941

Gezinnen met:	aantal	%	% in totale bevolking
0 kinderen	197	24.1	17.3
1 kind	236	28.9	22.6
2 kinderen	147	18.0	21.2
3 "	86	10.5	14.1
4 "	59	7.2	9.6
5 "	39	4.8	6.0
6 "	19	2.3	3.5
7 "	13	1.6	2.2
8 "	8	1.0	1.6
9 "	9	1.1	1.0
10 "	3	0.3	0.5
11 " en meer			0.4
14 "	1	0.1	
	817	1000.0	100.0

Gem. gezinssterkte: 3.96.

Men ziet uit deze tabel, dat het aantal gezinnen met 0 kinderen en met 1 kind bij de gepensioneerden veel hoger is dan in de totale bevolking. Dit is natuurlijk het gevolg van de leeftijd van deze bevolkingsgroep. Samenwoning met 1 kind komt veelvuldig voor, vooral bij de weduwen. De moeder is dan met een ongetrouwd gebleven volwassen zoon of dochter blijven samenwonen. Toch blijkt ook wel, dat veel mensen nog een groot gezin hebben als zij al aan hun pensioen toe zijn. Pensioentrekking met 10 en meer kinderen bleken er zowel onder de ambtenaren als onder het spoorwegpersoneel te zijn.

De vraag is nu natuurlijk of ik de bovengenoemde percentages mag toepassen op de gehele groep en dus mag aannemen, dat de rentetrekking en de renteniers een overeenkomstige gezinssamenstelling zullen hebben. Ten aanzien van de gezinnen met een mannelijk gezins-

¹⁾ Zie noot ²⁾ op p. 118.

hoofd meen ik deze vraag bevestigend te kunnen beantwoorden. Immers, de omstandigheden van beide groepen — gepensioneerden en rentetrekkingen — zijn over het algemeen dezelfde: de Invaliditeits- en de Ouderdomsrente gaan op 65-jarige leeftijd in, evenals het merendeel der pensioenen ¹⁾. Het verschil in sociale positie is vermoedelijk te gering om in de gezinssamenstelling tot uiting te komen.

Anders staat het met de weduwen. Immers de weduwen van Rijksambtenaren, van Spoorweg- en van Philipspersoneel krijgen in ieder geval pensioen, onafhankelijk van hun leeftijd en de leeftijd van hun kinderen. Weduwen van hen, die krachtens de Invaliditeitswet verzekerd zijn, krijgen echter, zoals we zagen, alleen pensioen als zij de 60-jarige leeftijd gepasseerd zijn, als ze invalide zijn of wel als ze kinderen beneden de 14 jaar hebben. Dat wil dus zeggen, dat de weduwen, die voor zichzelf of voor hun kinderen een rente krachtens de Invaliditeitswet trekken, een andere leeftijdssamenstelling hebben dan de gepensioneerde weduwen. Vermoedelijk is daarom ook bij hen het percentage alleenstaanden nog groter. Ik heb aangenomen, dat het 40% was (bij de pensioentrekkingen 34.5%). Er is weliswaar reden om aan te nemen, dat ook de gezinssamenstelling van de rentetrekkinge weduwen wel enigszins zal afwijken van die van de pensioentrekkinge, maar ik heb die afwijking bij gebrek aan gegevens verwaarloosd.

Op grond van de voorafgaande redenering kunnen we nu de gehele groep, wier aantal we gevonden hebben, als volgt indelen in gezinnen en alleenstaanden:

TABEL IV

INDELING VAN ALLE GEPENSIONNEERDEN

Eindhoven 1938

	Mannen	%	Vrouwen	%	Totaal
Alleenstaanden	474	18.5	495	39.5	969
Gezinnen	2088	81.5	759	60.5	2847
	2562	100.0	1254	100.0	3816

¹⁾ Een uitzondering vormen gepensioneerden van Philips, bepaalde categorieën van de Spoorwegen en enkele gepensioneerden, afkomstig uit het Onderwijs, die in de laatste jaren gepensionneerd werden.

c. De jaarinkomens van gepensioneerden en rentetrekkers.

De bedragen, die jaarlijks aan pensioenen worden uitgekeerd waren bij de afd. Bevolking gedeeltelijk bekend. Van de N.V. Philips ontving ik een lijst van uitgekeerde pensioenbedragen over 1938, die alle personen omvatte, die gedurende het gehele jaar 1938 pensioen hadden genoten, voorzover dit pensioen onder de f 800.— 's jaars lag. Van de Ned. Spoorwegen ontving ik een lijst van uitgekeerde bedragen per 1 Jan. 1942, die via het station te Eindhoven werden uitbetaald. Van de Staatsmijnen ontving ik eveneens de lijst van in Eindhoven uitgekeerde pensioenbedragen. Al deze bedragen heb ik ingedeeld in klassen om de percentages in iedere inkomensklasse te kunnen bepalen. Daar bleek, dat de hoogte van de pensioenen bij de N.V. Philips en bij de Pensioenraad niet sterk uiteenliepen, heb ik deze beide categorieën tezamen genomen. De pensioenen van het spoorwegpersoneel bleken beduidend hoger te liggen dan de andere categorieën zoals uit onderstaande tabel blijkt.

TABEL V
JAARINKOMENS VAN VERSCHILLENDE KATEGORIEËN VAN
GEPENSIONNEERDEN

Eindhoven		Ambtenaren 1941 en Philips 1938		Ned. Spoor- wegen 1942		Staats- mijnen 1942	
Ink. klassen		aantal	%	aantal	%	aantal	%
beneden f 100.—		103	17.7	5	1.8	16	35.5
f 100.— tot - 200.—		162	28.0	9	3.2	12	26.7
- 200.— „ - 300.—		116	20.0	9	3.2	4	8.9
- 300.— „ - 400.—		101	17.4	4	1.4	8	17.8
- 400.— „ - 500.—		42	7.3	14	5.1	3	6.7
- 500.— „ - 600.—		19	3.3	9	3.2	1	2.2
- 600.— „ - 700.—		13	2.3	6	2.2	1	2.2
- 700.— „ - 800.—		7	1.2	19	6.9		
- 800.— „ - 900.—		3	0.5	29	10.6		
- 900.— „ - 1000.—		11	1.8	31	11.3		
- 1000.— „ - 1100.—		2	0.3	28	10.1		
- 1100.— „ - 1200.—		1	0.2	39	14.2		
boven - 1200.—		—	—	74	26.8		
		580	100.0	276	100.0	45	100.0

De vraag is nu op welke aantallen bovenstaande percentages moeten worden toegepast.

Ik heb n.l. niet alle pensioenbedragen kunnen achterhalen en ik heb enige reden om aan te nemen, dat in de lijsten van pensioenen juist de hogere bedragen ontbraken. Er bleken n.l. maar enkele gepensioneerden met een inkomen boven de f 1200.— op voor te komen, een aantal, dat niet in verhouding stond tot de 74 spoorwegambtenaren, die dat bedrag haalden. Ik heb deze klasse, zoals uit bovenstaande tabel blijkt, dan ook uitgeschakeld bij de berekening van het percentage en op andere wijze (met behulp van namen en adressen) hun aantal geschat. Ik kom op 54 gepensioneerden (inclusief weduwen), die waarschijnlijk meer pensioen hebben dan f 1200.—. Van het totaal van 904 gepensioneerde ambtenaren en Philipspersoneel moeten deze dus worden afgetrokken, voordat de bovengenoemde percentages kunnen worden toegepast. Voor 850 Ambtenaren enz., 274 gepensioneerden van de N.S. en 45 van de Staatsmijnen krijg ik nu de volgende verdeling:

	A.	N.S.	S.M.
beneden f 100.—	150	6	16
f 100.— tot - 200.—	238	10	12
- 200.— „ - 300.—	170	10	4
- 300.— „ - 400.—	148	4	8
- 400.— „ - 500.—	62	16	3
- 500.— „ - 600.—	28	10	1
- 600.— „ - 700.—	20	7	1
- 700.— „ - 800.—	10	21	
- 800.— „ - 900.—	4	33	
- 900.— „ - 1000.—	15	35	
- 1000.— „ - 1100.—	3	31	
- 1100.— „ - 1200.—	2	44	
boven - 1200.—		83	
	850	310	45

Bij deze aantallen moeten nu behalve de 54 ambtenaren boven f 1200.— nog worden geteld de rentetrekkers, verminderd met 300 M.S. gevallen. Gemiddeld hebben al deze personen een inkomen van f 3.— per week, dus f 156.— per jaar. Ofschoon de renten in bepaalde gevallen wel iets hoger kunnen zijn, kunnen wij toch wel aannemen, dat al deze personen blijven onder de f 200.— per jaar met uitzondering van degenen, die een rente hebben van de Ongevallenwet.

In de klasse tussen f 300.— en f 400.— vallen 110 sigarenmakers, die boven hun Invaliditeitsrente nog een pensioen hebben van ongeveer

f 3.25 per week. De weduwen met partikulier pensioen of levensverzekering heb ik bij gebrek aan andere gegevens, gelijkmatig over de klassen tussen f 200.— en f 800.— verdeeld, terwijl ik de renteniers en degenen, die een uitkering van de Ongevallenwet hebben, voor de helft tussen f 400.— en f 600.— en tussen f 600.— en f 800.— plaatste.

Als resultaat krijg ik de volgende verdeling:

	beneden f 200.—	2291
f	200.— tot - 400.—	553
-	400.— „ - 600.—	328
-	600.— „ - 800.—	267
-	800.— „ - 1000.—	179
-	1000.— „ - 1200.—	72
	boven - 1200.—	126
		<u>3816</u>

Deze cijfers geven echter nog niet de werkelijke inkomensverdeling weer. Immers in de eerste plaats heeft 15% van de gepensioneerden en rentetrekkers in de loop van het jaar 1938 nog gewerkt, dus een hoger inkomen gehad. Om de correctie hiervoor aan te brengen heb ik aangenomen, dat een vijfde van deze mensen door deze omstandigheid een klasse op zou schuiven, een vijfde twee klassen, enz. Ik krijg dan een verdeling der groepen aldus:

	beneden f 200.—	2291	—	345												
f	200.— tot - 400.—	553	—	80	+	69										
-	400.— „ - 600.—	328	—	50	+	69	+	16								
-	600.— „ - 800.—	267	—	40	+	69	+	16	+	10						
-	800.— „ - 1000.—	179	—	25	+	69	+	16	+	10	+	8				
-	1000.— „ - 1200.—	72	—	10	+	69	+	16	+	10	+	8	+	5		
	boven - 1200.—	126			+	16	+	20	+	24	+	20	+	10		
				<u>345</u>				<u>80</u>		<u>50</u>		<u>40</u>		<u>25</u>		<u>10</u>

Het resultaat is als volgt:

	beneden f 200.—	1946
f	200.— tot - 400.—	542
-	400.— „ - 600.—	363
-	600.— „ - 800.—	322
-	800.— „ - 1000.—	257
-	1000.— „ - 1200.—	170
	boven - 1200.—	216
		<u>3816</u>

Hierop zou ik echter nog een andere correctie willen toepassen: er moeten in Eindhoven nog vele rentetrekkers zijn, die naast hun ouderdomsrente het een of andere partikuliere pensioen genieten. Ook wanneer er geen officiële pensioenfondsen bestaan wordt natuurlijk meermalen aan oude arbeiders pensioen verleend. Ik schat het aantal arbeiders, dat hieronder valt op 750. Deze schatting is vrij willekeurig. Het is mogelijk, dat het aantal hoger ligt, omdat er b.v. ook vakbonden zijn, waaraan een pensioenfonds verbonden is. Het was echter niet na te gaan of er reeds veel personen waren, die van dergelijke fondsen, die over het algemeen nog niet zo lang bestaan, pensioen trekken.

Deze 750 mensen zullen boven hun rente een pensioen hebben van drie à vier gulden per week en dus van de klassen onder f 200.— komen in die tussen f 200.— tot f 400.—. De inkomensverdeling van alle gepensioneerden en rentetrekkers loopt dus ongeveer aldus:

TABEL VI

INKOMENSVERDELING VAN ALLE GEPENSIONNEERDEN

Eindhoven 1938

	beneden f 200.—	1196
f	200.— tot - 400.—	1292
-	400.— „ - 600.—	363
-	600.— „ - 800.—	322
-	800.— „ - 1000.—	257
-	1000.— „ - 1200.—	170
	boven - 1200.—	216

3816

Ik moet deze inkomens nu nog splitsen in die van gehuwden en die van alleenstaanden, omdat het nodig zal zijn, de gezinsinkomens van deze groep te berekenen. Immers het bovenstaande geeft individuele inkomens weer en mag dus niet met de inkomensverdeling van andere groepen vergeleken worden.

Voor een verdeling van alle inkomensgroepen in gehuwden en ongehuwden, moeten we rekening houden met het feit, dat het percentage ongehuwden onder de vrouwen bijna tweemaal zo groot is als onder de mannen. De vrouwen vormen echter slechts een derde (33.5%) van de groep.

Ik heb dus eerst alle groepen gesplitst in mannen en vrouwen en vervolgens op beide categorieën de percentages van tabel IV

toegepast. De aldus verkregen aantallen heb ik weer samengeteld. Voor de ongehuwden kreeg ik het volgende resultaat:

beneden f	200.—	304
f	200.— tot - 400.—	329
-	400.— „ - 600.—	93
-	600.— „ - 800.—	81
-	800.— „ - 1000.—	65
boven	- 1000.—	97 ¹⁾
		969 ¹⁾

Deze inkomensverdeling is stellig nog niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Immers, tot dusver heb ik nog geen rekening gehouden met twee omstandigheden: het is een zeer veel voorkomend verschijnsel, dat gepensioneerden nog werkzaamheden verrichten en nog bijverdiensten hebben. Bovendien moeten we nog in aanmerking nemen, dat vele oude mensen gedurende hun leven iets hebben over gespaard, waarvan zij nu, b.v. in de vorm van een eigen huis, voordeel trekken. Om deze beide omstandigheden ook nog in mijn berekening tot uiting te brengen, heb ik als volgt geredeneerd: de kans, dat een gepensioneerde nog werkzaamheden verricht en verdient, kunnen we ongeveer gelijk stellen met de kans, dat een inwonend kind werkt en verdient. Op de bovenstaande cijfers zal dus nog een correctie moeten worden toegepast overeenkomstig die, welke we in het vierde hoofdstuk aanbrachten voor gezinnen met één inwonend kind.

Ik behoeft deze berekening hier niet te herhalen. Het resultaat vindt men in tabel VII.

TABEL VII
GEKORRIGEERDE INKOMENSVERDELING VAN ALLEENSTAANDE
GEPENSIONNEERDEN

Eindhoven 1938

beneden f	200.—	203
f	200.— tot - 400.—	245
-	400.— „ - 600.—	132
-	600.— „ - 800.—	133
-	800.— „ - 1000.—	99
boven	- 1000.—	157
		969

¹⁾ Deze aantallen zijn niet betrouwbaar.

Men moet deze getallen als minima beschouwen, daar immers nu nog geen rekening gehouden is met de tweede, hierboven genoemde omstandigheid, n.l. met spaargeld, eigen woning, enz. De invloed van dergelijke inkomensbronnen is niet na te gaan omdat ieder objectief gegeven ontbreekt. Wel zal men mogen konkluderen, dat een groot aantal oude mensen van de bedragen, die zij aan rente, pensioen, e.d. ontvangen, onmogelijk kunnen bestaan, zodat zij vermoedelijk veelvuldig door kinderen en familieleden ondersteund zullen worden.

De inkomensverdeling voor gehuwden, die men door aftrekking van de ongehuwden uit tabel VI verkrijgt, is de volgende:

beneden f	200.—	892
f	200.— tot - 400.—	963
-	400.— „ - 600.—	270
-	600.— „ - 800.—	241
-	800.— „ - 1000.—	192
boven	- 1000.—	289 ¹⁾
		2847 ¹⁾

Op deze cijfers moet eveneens een correctie worden toegepast en wel een zeer ingrijpende omdat het hier nog ongekorrigeerde individuele inkomens betreft, terwijl deze groep alleen met de anderen kan worden vergeleken, indien wij de gezinsinkomens kunnen vinden.

d. De berekening van de gezinsinkomens.

Omtrent de inkomens der gezinsleden van de gepensioneerden is ons niets bekend. Ik heb daarom aangenomen, dat van de inwonende kinderen van deze groep eenzelfde percentage werkte en verdiende als van alle inwonende kinderen in de gehele bevolking en dat zij ook overeenkomstige lonen zouden verdienen. Ik kon daardoor op deze groep de zelfde correctie toepassen als die, welke wij in het vierde hoofdstuk maakten voor de totale bevolking.

Men zou mij kunnen tegenvoeren, dat de boven gemaakte veronderstellingen onjuist zijn. Immers, de gepensioneerden en rentetrekkingen behoren over het algemeen tot de oudere leeftijdsklassen

¹⁾ Zie de noot op p. 130.

en het is aan te nemen, dat deze mensen dus ook oudere kinderen hebben dan gemiddeld in de hele bevolking. Bij deze kinderen zal dan ook een groter percentage verdienende kinderen zijn dan wij voor de totale bevolking vonden.

Tot op zekere hoogte acht ik deze tegenwerping gerechtvaardigd. Ik kan echter op geen enkele wijze nagaan hoe groot de invloed van de verschillende leeftijdsopbouw bij de twee groepen van inwonende kinderen zou moeten zijn. Bovendien heb ik overwogen, dat een derde van de groep gepensioneerden en rentetrekkers uit weduwen bestaat en dat hierbij vrouwen zijn, die een uitkering ontvangen juist omdat zij nog jonge kinderen hebben. (De wezenrente krachtens de Invaliditeitswet wordt slechts verleend tot het jongste kind 14 jaar is). Ik meende te mogen veronderstellen, dat deze omstandigheid de afwijkende leeftijdsopbouw weer enigszins zou compenseren.

Een andere bijzondere omstandigheid kon ik niet verwaarlozen: Evenals bij de ongehuwden vinden we natuurlijk ook bij de gehuwde gepensioneerden een vrij groot aantal mensen, dat zelf nog werkzaamheden verricht. Hun aantal valt niet te schatten. Om het mijzelf gemakkelijk te maken nam ik aan, dat een derde van alle gepensioneerden nog bijverdiensten had. Ik kon dan immers het hoofd van het gezin op dezelfde wijze beschouwen als een inwonend kind en de korrektheid op zodanige wijze aanbrengen, dat ik gezinnen met 0 kinderen beschouwde alsof zij één kind hadden, gezinnen met één kind als een met twee, enz. Dit houdt dan tevens in, dat ik mede verondersteld heb, dat de bij-inkomsten van een gepensioneerde op dezelfde wijze te verdelen zijn als die van de inwonende kinderen. Ik acht deze veronderstelling echter wel verdedigbaar omdat de ervaring leert, dat de lonen voor oudere mensen (en trouwens ook voor vrouwen van alle leeftijden) die van pas beginnende jonge werkrachten benaderen.

Met gebruikmaking van de gezinssamenstelling, die men in tabel III vindt en op grond van deze veronderstellingen, heb ik dus een berekening gemaakt, waarvan de methode geheel dezelfde is als die in het vierde hoofdstuk. Ik vermeld daarom alleen de einduitkomst. De gezinsinkomens van de groep gepensioneerden en rentetrekkers zijn dan die van tabel VIII.

Het is wel duidelijk, dat de berekeningen, die aan deze inkomensverdeling ten grondslag liggen, zeer speculatief waren. Daar komt nog bij dat er waarschijnlijk in deze groep van gezinnen zijn, die buiten dit

alles nog inkomsten van andere aard hebben: vele gepensioneerden en rentetrekkers zullen regelmatig geholpen worden, hetzij door eigen kinderen, hetzij door liefdadige instellingen. Het is onmogelijk na te gaan welke wijzigingen dit brengt in de inkomensverdeling; het is wel duidelijk, dat ondersteuning van deze aard vooral de zeer lage inkomens zullen betreffen. Ik zou daarom in het algemeen willen aannemen, dat gezinsinkomens lager dan f 400.— wel als regel zullen worden aangevuld tot omstreeks f 8.— per week.

Naar mijn mening staat echter wel vast, dat de grote meerderheid van pensioen- en rentetrekkers niet een jaarlijks inkomen van f 1000.— haalt en dat wij hen dus naast de werklozen en armlastigen tot de armste groepen in de bevolking moeten rekenen.

TABEL VIII
VERDELING VAN GEZINSINKOMENS VAN GEPENSIONNEERDEN
EN RENTETREKKERS

Eindhoven 1938			
beneden	f 200.—	tot	339
	f 200.— tot - 400.—		456
- 400.—	„ - 600.—		346
- 600.—	„ - 800.—		398
- 800.—	„ - 1000.—		342
boven	- 1000.—		966
			<hr/> 2847

NEGENDE HOOFDSTUK

DE KLEINE BOEREN.

a. Het aantal boeren.

In het tweede hoofdstuk vindt men in tabel V een overzicht van het aantal boerenbedrijven in de gemeente Eindhoven, ingedeeld naar de grootte van het bedrijf. Het aantal gezinnen, dat van de opbrengst van deze boerderijen leefde, vond ik in het Woningregister.

Het bleek, dat twee van de 271 boerderijen door gestichten werden geëxploiteerd, dat 17 boerderijen door twee gezinnen werden bewoond en één boerderij door drie gezinnen. Tien boerderijen werden door een alleenwonende boer (in 1 geval een boerin) bestuurd, al of niet met behulp van inwonend personeel. In totaal waren er 278 gezinnen en 10 alleenstaanden, die leefden van het boerenbedrijf.

Deze gezinnen kan men nu opnieuw indelen naar de grootte van het bedrijf. Ik heb daarbij de indeling van tabel V (hds II) gevolgd, maar de gezinnen, die tezamen een boerderij bewoonden, geplaatst in een lagere klasse. De 4 boerderijen, waarvan de grootte onbekend was, heb ik bij de laagste klasse gevoegd.

Het resultaat vindt men in tabel I:

TABEL I

INDELING VAN DE BOERENGEZINNEN NAAR DE GROOTTE
VAN HET BEDRIJF

Eindhoven 1942

	gezinnen	alleenstaanden
0—5 ha	94	3
5—10 ha	88	2
10—15 ha	63	5
15—20 ha	18	—
boven 20 ha	15	—
	<hr/>	<hr/>
	278	10

Sinds 1938 zal dit aantal niet veel verandering hebben ondergaan: er zijn drie boerderijen als gevolg van oorlogsomstandigheden verdwenen en, voor zover ik weet, in de laatste jaren twee nieuwe betrokken.

b. De gezinssamenstelling van de boeren.

Volledigheidshalve en omdat het materiaal direkt voor de hand lag, heb ik van alle boerengezinnen te Eindhoven de gezinssamenstelling opgezocht. Ik kom tot het volgende resultaat:

TABEL II

GEZINSSAMENSTELLING VAN DE BOERENBEVOLKING

Eindhoven 1942

	aantal	%	% in bevolking
0 kinderen	30	10.8	17.3
1 kind	28	10.1	22.6
2 kinderen	32	11.5	21.2
3 „	49	17.7	14.1
4 „	33	11.9	9.6
5 „	29	10.5	6.0
6 „	26	9.3	3.5
7 „	19	6.8	2.2
8 „	13	4.6	1.6
9 „	5	1.8	1.0
10 „	8	2.8	0.5
11 „	3	1.1	0.2
12 „ en meer	3	1.1	0.2
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	278	100.0	100.0
		Gem. gezinsssterkte 5.95	

Bij deze bevolkingsgroep vinden we voor het eerst een gezinssamenstelling, die volkomen afwijkt van die in de totale bevolking. We hebben hier te maken met een autochthone en op zich zelf staande groep, die niet de typische verschijnselen van jeugd en jonge gezinnen vertoont als de rest van de bevolking. Geïmporteerde gezinnen komen in deze bevolkingsgroep praktisch niet voor: de boerderijen, die Philips destijds stichtte om de vaders van de hierheen gehaalde Drentse gezinnen aan werk te helpen, bevinden zich n.l. buiten de gemeente (in de gemeente Son). We vinden bij de boeren dus de gezinssamenstelling, die Eindhoven gehad zou hebben, indien het niet de grote uitbreiding en verjonging als gevolg van de industriële ontwikkeling had ondergaan.

De boerenzoons en -dochters werken over het algemeen in het eigen bedrijf en zoeken niet — zoals wij bij alle andere klassen van de bevolking, ook bij de middenstand, zien — een plaats in de industrie.

Mede in verband hiermee is het aantal inwonende boerenknechts slechts gering. Ik vond er bij mijn onderzoek van 38% van het Woningregister 11, waarvan 5 bij één werkgever. De afd. Verzekeringen van de N.C.B., die ik op dit punt om inlichtingen vroeg, vermeldt er 18.

c. De opbrengst van het boerenbedrijf.

Niet alleen de bedrijfsgrootte van de boerderijen in Eindhoven loopt sterk uiteen: ook de opbrengst van de landerijen kan zeer verschillend zijn.

Slechts over een klein aantal landbouwbedrijven kon ik daaromtrent gegevens verkrijgen, maar deze waren dan ook zeer betrouwbaar: het boekhoudbureau van de Noordbrabantsche Christelijke Boerenbond (N.C.B.) bleek te beschikken over de cijfers van een 25-tal boerenbedrijven in de gemeente Eindhoven en wel over een reeks van jaren. Deze gegevens omvatten de bedrijfswinst met verbruik van eigen produkten en de huurwaarde van het huis, de grootte van het bedrijf en het aantal ha, dat hiervan eigendom is van de boer. Bovendien werd mij de grootte van het gezin opgegeven, waarbij werd vermeld of de kinderen al dan niet in het bedrijf werkzaam waren. (Met *alle* inwonende kinderen boven de 14 jaar bleek dat het geval te zijn.)

Om het jaarinkomen van de betreffende gezinnen te schatten geven deze lijsten, hoe volledig overigens ook, nog geen duidelijk beeld. Immers, de hoogte van de pacht, die over het gepachte gedeelte van de grond betaald moest worden, werd niet vermeld, terwijl eveneens aanduidingen omtrent hypotheeklasten ontbraken. Het was echter wel duidelijk, dat ik deze lasten niet zou mogen verwaarlozen. Immers van de 22 bedrijven, waarvan ik opgave van het boekjaar 1938/1939 kreeg, waren:

geheel eigendom	5
geheel gepacht	7
meer dan 3/4 eigendom	5
minder dan 3/4 eigendom	5
	<hr/>
	22

Bij informatie bij de N.C.B. bleek mij, dat de gemiddelde pachtwaarde van de grond in het landbouwgebied, waarin Eindhoven gelegen is, in het jaar 1938/39 was f 44.56 per ha. Voor de gemeente Eindhoven kwam men echter op een gemiddelde van f 50.— per ha. Hiermede heb ik natuurlijk in de berekening van het jaarinkomen rekening gehouden.

De N.C.B. waarschuwde mij voorts, dat naar zijn mening het beeld, dat zijn materiaal van de sociale positie der Eindhovense boerenbevolking gaf, te gunstig was. Immers, naar hij mij meedeelde, hadden de hierbij betrokken gezinnen naast het in hun bedrijf belegde kapitaal, nog ander kapitaal in eigendom, zelfs gemiddeld per gezin f 10.000.

Inderdaad is de groep, die aangesloten is bij het boekhoudbureau van de N.C.B. blijkbaar een gunstige selectie: er zijn naar verhouding zeer weinig kleine bedrijven bij. Naar grootte ingedeeld had ik, over de vier jaar tezamen genomen, gegevens over de volgende aantallen:

0— 5 ha	20
5—10 ha	21
10—15 ha	22
15—20 ha	24
boven 20 ha	2
	<hr/>
	89

Er was echter geen reden om aan te nemen, dat de bedrijven, waarvan ik gegevens had, niet representatief zouden zijn voor de bedrijfsklasse, waarin zij naar hun grootte gerangschikt konden worden. Bij gebrek aan nadere gegevens heb ik dit dus aanvaard. Een enkel klein tuindersbedrijf, dat een zeer hoge opbrengst in verhouding tot zijn grootte had, heb ik daarbij uitgeschakeld.

Toch ben ik er mij van bewust, dat mijn konklusies op losse gronden berusten. De opbrengsten binnen de verschillende bedrijfsklassen lopen n.l. nog zeer sterk uiteen. Ik kan dat het beste illustreren door van één der lijsten van de N.C.B. de hoofdzaken over te nemen. (Zie tabel III.)

d. Berekening van het jaarinkomen van de boeren.

Voor de berekening van het jaarinkomen van de boerengezinnen in Eindhoven, ben ik nu als volgt te werk gegaan: ik had vier lijsten, waarvan de hierachter afgedrukte een voorbeeld is. Van alle bedragen

TABEL III

JAAROPBRENGSTEN VAN BOERENBEDRIJVEN

Eindhoven, boekjaar 1938 of 1938/39

bedrijfswinst	verbruik eigen producten	huurwaarde woonhuis	totaal bedrijfs- inkomen	bedrijfs- grootte	
f 537.93	f 595.—	f 250.—	f 1382.93	12.77	ha
- 213.99	- 145.50	- 250.—	- 609.49	4.64	„
- 132.43	- 437.50	- 300.—	- 869.93	15.—	„
- 1773.68	- 293.50	- 150.—	- 2217.18	17.—	„
- 546.80	- 481.40	- 210.—	- 1238.20	8.88	„
- 1048.16	- 560.—	- 260.—	- 1868.16	15.44	„
- 744.80	- 350.—	- 260.—	- 1354.80	17.—	„
- 858.56	- 388.—	- 250.—	- 1496.56	20.—	„
- 951.44	- 378.40	- 350.—	- 1679.84	11.—	„
- 402.44	- 293.—	- 250.—	- 945.44	9.70	„
- 143.19	- 350.—	- 240.—	- 733.19	12.33	„
- 63.43	- 315.—	- 250.—	- 501.57	8.—	„
- 1579.66	- 700.—	- 260.—	- 2539.66	14.96	„
- 972.20	- 280.—	- 200.—	- 1452.20	9.75	„
- 924.95	- 365.—	- 235.—	- 1534.95	19.—	„
- 756.94	- 420.—	- 235.—	- 1411.94	12.—	„
- 6.81	- 340.50	- 300.—	- 633.69	15.50	„
- 460.01	- 406.—	- 220.—	- 1086.01	15.50	„
- 1793.95	- 351.40	- 225.—	- 2370.35	11.33	„
- 387.73	- 490.—	- 225.—	- 1102.73	16.50	„
- 70.47	- 233.33	- 475.—	- 637.86	4.15	„
- 1284.33	- 27.50	- 425.—	- 1736.83	1.15	(tuin)

onder het hoofd „totaal bedrijfsinkomen” heb ik nu allereerst een bedrag voor pacht en hypotheekrente afgetrokken en wel: voor alle bedrijven onder 5 ha: 1 maal f 50.—, voor de bedrijven tussen 5 en 10 ha 5 maal f 50.—, tussen 10 en 15 ha: 10 maal f 50.— en daarboven 15 maal f 50.—¹⁾. De aldus gevonden getallen heb ik ingedeeld in de bekende grootteklassen en vervolgens heb ik voor elk van deze klassen een verdelingskurve berekend. De percentages voor de ver-

¹⁾ Mijn schattingen van de pacht en de hypotheekrente zijn laag gehouden, omdat mij niet veel gegevens ten dienste stonden. Volgens het „Rapport over de sociaal-economische toestand der kleine boerenbedrijven in Nederland”, uitgebracht door de Commissie van Advies van de Dienst Kleine Boerenbedrijven (Den Haag 1937), was in Noordbrabant de gemiddelde pacht prijs per ha f 63.20, de eigendomslasten, w.o. hypotheekrente, bedroegen f 100.09 per ha (zie de tabel op p. 83 van het Rapport).

schillende inkomensgroepen, heb ik vervolgens overgebracht op de aantallen van tabel I. Ik heb hierbij natuurlijk enkele bedrijven (2) gekregen, die een negatieve opbrengst zouden hebben gehad. Dit is echter geenszins in strijd met de werkelijkheid. De volledige inkomensverdeling, die ik tenslotte uit samenvoeging van die der verschillende grootteklassen verkreeg, is voor de boerengezinnen als volgt:

TABEL IV

INKOMENSVERDELING VAN BOERENGEZINNEN

Eindhoven 1942

beneden	f 200.—	9
f 200.— tot	- 400.—	40
- 400.— „	- 600.—	79
- 600.— „	- 800.—	54
- 800.— „	- 1000.—	27
- 1000.— „	- 1200.—	21
- 1200.— „	- 1400.—	10
- 1400.— „	- 1600.—	12
boven	- 1600.—	26

278

In deze inkomensverdeling is geen rekening gehouden met het kapitaalbezit buiten het bedrijf, dat verschillende van de gezinnen, die bij de N.C.B. waren aangesloten, bleken te hebben. Ik meen te moeten aannemen, dat dit kapitaalbezit als regel samengaat met grotere bedrijven en dus op de lage inkomens van de kleine boeren geen invloed van betekenis heeft.

TIENDE HOOFDSTUK

DE KLEINE ZELFSTANDIGEN.

De laatste grote sociale groep, die onder zijn leden een aantal gezinnen met „lage inkomens” moet tellen, is die, welke in kringen van armenzorg en steunverlening met de naam „kleine zelfstandigen” wordt aangeduid. Dit is een zeer heterogene groep, in de eerste plaats in sociaal opzicht: de ouderwetse kleine „snoepwinkel” behoort er toe, evenals de gewezen steuntrekker, die een kapperszaakje is begonnen, de ploeterende degelijke agent van een levensverzekeringsmaatschappij, maar ook de klant van het volkslogement, die met veters langs de deuren vent. Ook in een financieel opzicht treden binnen deze groep grote verschillen op, maar bovendien zijn de inkomsten van ieder gezin nog zo onregelmatig, dat hij, die de ene week geen inkomsten heeft, de volgende week over honderden gulden kan beschikken, terwijl hij even later misschien weer armlastig wordt.

Onder deze omstandigheden is het bijzonder moeilijk geweest een inkomensverdeling voor de vertegenwoordigers van deze groep op te stellen, die ook maar bij benadering geacht kon worden de werkelijkheid weer te geven. De moeilijkheid lag niet aan een schaarste aan materiaal, integendeel: de R.K. Stichting tot Leniging van Bijzondere Noden en het Middenstandsborgstellingfonds hebben mij beide een groot aantal gegevens verschaft over de inkomsten van de gezinnen, die bij hen hulp hadden gevraagd, terwijl ook de Gem. Instelling voor Maatschappelijke Steun nog materiaal op dit terrein heeft geleverd. Het bleek echter ondoenlijk een enigszins betrouwbaar totaal aantal op te geven, waarop de gevonden inkomensverdeling zou kunnen worden toegepast. Hoeveel van de ruim 2000 Eindhovense winkeliers moet men tot de „kleine” zelfstandigen tellen? Hoeveel gezinnen zijn er, die geen winkel hebben, maar die toch in den handel, in het verrichten van kleine karweitjes of reparaties een bestaan hebben gevonden?

Deze laatste moeilijkheid gold niet voor een bepaalde, wel omliggende groep, waarvan ik de samenstelling geheel heb kunnen nagaan,

omdat de uitoefening van haar werkzaamheid aan een vergunning gebonden is: voor de venters. Ik vind daarin een reden om deze groep afzonderlijk te behandelen en een aparte inkomensverdeling van de venters op te maken.

a. Algemene opmerkingen over de houders van ventvergunningen

De maatschappelijke groep, die in de markt- en straathandel een bestaan vindt, heeft het de laatste jaren niet aan belangstelling ontbroken. Vooral als gevolg van de crisis is het aantal venters snel toegenomen, zodat de concurrentie zeer groot en de mogelijkheid om met een bedrijf van deze aard een behoorlijk inkomen te verwerven, zeer gering werd. In verschillende steden voelde men dus een behoefte tot ordening: tot het scheppen van een regeling, die verdere ongebreidelde toename van het aantal venters voorkomen moest en daarmee tot een vergunningsstelsel. Eer het zover was heeft men in steden, waar het zeer nijpend was, met name in Amsterdam het vraagstuk in deskundige commissies aan de orde gesteld. Een aantal rapporten en adviezen ¹⁾ waren hiervan het gevolg. Voor het gehele land is het probleem behandeld in een verslag: „De markt- en straathandel in Nederland” ²⁾.

Bij mijn onderzoek naar het levenspeil en de sociale omstandigheden van de venters te Eindhoven kwam ik verschijnselen tegen, die geheel overeenstemden met wat in het algemeen omtrent deze bevolkingsgroep in verslagen en rapporten werd opgemerkt: ook hier kan men hen — zoals in het bovengenoemde verslag gebeurt — indelen in *werkelijke venters*, *gelegenhedenventers* en *verkapte bedelaars*, terwijl men dan de werkelijke venters weer kan onderscheiden in *gewone venters* en *venters van bijzondere aard*. Deze laatste categorie, omvat personen, die wel met koopwaar de klanten thuis bezoeken dus volgens de bestaande voorschriften wel in het bezit moeten zijn van een ventvergunning, maar die wat hun sociale positie betreft, bij de middenstand moeten worden gerekend: het zijn melkboeren, bakkers, groenteboeren, petroleumventers en in het algemeen winkeliers, die „met hun koopwaar den consument bezoeken”, zoals het in

¹⁾ Zie b.v. het uitgebreide rapport Ventvergunning, uitgebracht door een Commissie van Advies aan B. en W. van Amsterdam. 1932.

²⁾ Uitg. Dept. v. Handel, Nijverheid en Scheepvaart, 's-Gravenhage 1941.

Vgl. ook V. R. A. D. HUBERTS, „De Amsterdamsche Venters”, Diss. A'dam 1940.

het verslag heet. Daar ik door bemiddeling van de Gem. Instelling van Maatschappelijke Steun de beschikking heb gekregen over de volledige lijst van uitgereikte ventvergunningen te Eindhoven, heb ik de winkeliers, de boeren, enz. die in het bezit van een ventvergunning waren, als zijnde geen „gewone venters”, kunnen afzonderen. Behalve de gewone, hier boven genoemde categorieën, bleken te Eindhoven vele viswinkeliers en handelaren in bloemen en planten in het bezit van een ventvergunning te zijn.

Evenals in andere plaatsen waren ook te Eindhoven de venters met „voedings- en genotmiddelen” in de meerderheid. In de zomer neemt daarbij het artikel „ijs” de voornaamste plaats in (in 1938 waren er 121 vergunningen voor het venten met ijs). Daarnaast vindt men venters met vruchten, limonade, snoepgoed enz., bij voorkeur met een vaste standplaats: in 1938 hadden 53 personen vergunning voor het geregeld innemen van een standplaats binnen de gemeente met een wagen of tentje met dergelijke artikelen; ter gelegenheid van markten, kermissen, volksfeesten, enz. worden er dan nog tientallen tijdelijke vergunningen bij verleend. Enkele aspecten van het ventersvraagstuk, die zich in andere plaatsen voordoen, ontbreken te Eindhoven: het probleem dat door het hoge percentage Joden onder de ventende bevolking b.v. te Amsterdam bestaat, is hier niet aanwezig: onder de 542 namen van de lijst van ventvergunningen van 1938, vond ik er ongeveer 20, waarvan aangenomen mocht worden, dat zij Joods waren. Ook van een sterke vertegenwoordiging van jonge en van oude mensen in het ventersberoep, waarvan enkele van de bovengenoemde rapporten spreken, heb ik niets kunnen vaststellen: de leeftijden bleken ongeveer gelijkmatig verdeeld. Het aantal vrouwen met een ventvergunning is zeer gering, zoals trouwens in het gehele land het geval is.

Uit het ter beschikking staande materiaal heb ik niet kunnen opmaken of het aantal venters hier evenals elders in de krisisjaren door de toenemende werkloosheid in hoge mate is gestegen. Vermoedelijk is dit wel het geval geweest. Het feit, dat een zeer groot aantal venters buiten de gemeente geboren is, wijst hier wel op: zij zouden dan in de jaren van hoogkonjunctuur hierheen gekomen zijn, hebben met de krisis hun betrekking verloren en hebben daarna een leven als „kleine zelfstandige” in deze gemeente verkozen boven een terugkeer naar hun geboortedorp.

De groep van venters te Eindhoven vertoont dus het zeer

geschakeerde beeld, dat men ook elders aantreft: mensen met een sinds lang gevestigde reputatie en beginnelingen, handelaars met een vaste klantenkring en met een zeer ongeregelde verkoop. Alle mogelijke waren trachten zij af te zetten: naast voedingsmiddelen en huishoudelijke artikelen vindt men zulke uiteenlopende zaken als goudvissen en paraplu's vermeld. Karakteristiek voor Brabant is nog, dat patates frites en schaaldieren (mosselen) mede tot de veel voorkomende waren behoren.

b. Het aantal venters te Eindhoven.

Om het aantal venters te Eindhoven te bepalen behoefde ik slechts van de lijst van ventvergunningen diegenen te schrappen, die buiten de gemeente woonden of die ik reeds bij andere groepen met „lage inkomens” kon hebben meegeteld. Bovendien heb ik alle winkeliers en boeren, als zijnde geen „gewone” venters uitgeschakeld; een deel van hen valt onder de rubriek „kleine zelfstandigen”, maar met hen kan beter in het tweede deel van dit hoofdstuk worden rekening gehouden.

In andere sociale groepen vallen die venters, die langdurige ondersteuning hebben genoten in 1938 of die een pensioen of rente trokken. Hun aantal heb ik ongeveer kunnen opmaken uit de nader te bespreken gegevens van Maatschappelijke Steun. Het percentage venters, dat regelmatig gesteund wordt, bleek zeer gering te zijn: aanvankelijk had ik het vermoeden, dat alle ijsventers, wier vergunning slechts van Mei tot November loopt, in de winter krisisteuntrekker of armlastig zouden zijn, zodat ik bij deze groepen hen zou hebben meegerekend. Dit bleek echter geenszins het geval te zijn: ik heb nauwkeurige gegevens gevraagd en gekregen van ongeveer 50 personen, die in 1938 in dienst waren geweest van de vier grootste „ijsco” fabrieken te Eindhoven. De overgrote meerderheid van deze mensen bleek bij de steun-instanties onbekend te zijn, tenzij in de afdeling Ziekenzorg, waar men bij ziekte in het gezin om steun had aangeklopt. Slechts 6 personen hadden regelmatig krisisteun ontvangen, 10 waren van tijd tot tijd (met giften en bons voor steun-in-natura) door M.S. gesteund. Dit wil dus zeggen, dat ook de meeste ijsventers erin slagen zich het grootste deel van het jaar zelf te onderhouden. Het feit, dat zoveel ijsventers tevens in het bezit van een vergunning voor venten met „brandstoffen en kachelhout” bleken te zijn, is

hieraan natuurlijk niet vreemd! Rekening houdende met deze omstandigheden kwam ik tot de konklusie, dat van de 542 personen, die te Eindhoven in 1938 een ventvergunning hebben gehad er 350 gerekend moeten worden tot de „gewone venters”, die binnen de gemeente wonen en geen geregelde andere inkomsten hebben dan die uit hun ventbedrijf (ongerekend de inkomsten van inwonende kinderen, enz.). Gezinsleden, die in hun vaders ventbedrijf meewerken en eveneens in het bezit van een vergunning zijn, werden hierbij niet meegeteld.

c. De gezinssamenstelling van de venters.

Materiaal omtrent de inkomsten, die met venten worden verdiend, heb ik slechts uit één bron: de afd. Ziekenzorg van de Gem. Instelling voor Maatschappelijke Steun. Bij deze afdeling zijn vele gezinnen van venters bekend, omdat deze mensen als regel niet bij een ziekenfonds zijn aangesloten en dus bij ziekte om steun moeten aankloppen bij de gemeente. Deze afdeling was dan ook in staat mij van een kleine 100 gevallen de gezinsomstandigheden op te geven. Allereerst heb ik uit deze gegevens de gezinssamenstelling bepaald. Het resultaat vindt men in tabel I, waarin weer ter vergelijking de gezinssamenstelling van de gehele bevolking is opgenomen.

TABEL I
GEZINSSAMENSTELLING VAN DE VENTERS

Eindhoven omstreeks 1938

	aantal	%	% in totale bevolking
ongehuwd:	13	13.4	
gehuwd:			
geen kinderen	20	23.8	17.3
1 kind	12	14.3	22.6
2 kinderen	16	19.0	21.2
3 „	16	19.0	14.1
4 „	6	7.2	9.6
5 „	8	9.5	6.0
6 „	1	1.2	3.5
9 „	3	3.6	5.7
10 „	2	2.4	
	84	100.0	100.0
		Gem. gezinssterkte 4.49	

Aan deze verhoudingsgetallen mag niet veel waarde worden toegekend omdat het aantal gering is. Bovendien zijn de cijfers van de afd. Ziekenzorg niet allen van hetzelfde tijdstip, omdat ik gegevens van verschillende jaren rond 1938 gebruikte. Opvallend is echter het grote aantal gezinnen zonder kinderen, wat toch weer zou kunnen wijzen op een onevenredig aantal oudere mensen onder de venters.

Ik neem aan, dat van de 350 venters 13.4% of 47 ongehuwd waren. De overigen hadden dus gezinnen.

d. De gezinsinkomens van de venters.

De cijfers van de inkomsten van de venter zelf en van zijn gezin, die de afdeling Ziekenzorg verstrekke, zijn niet in alle opzichten betrouwbaar: in de eerste plaats is controle bij inkomsten uit handel in den regel ondoenlijk en bovendien geschiedt deze controle bij Ziekenzorg niet zo streng als bij de Steunverlening. Het gaat hier vaak om spoedgevallen, waarbij bovendien de te bieden hulp bestaat uit de betaling van dokters- en ziekenhuisrekeningen, die in ieder geval voldaan moeten worden, of de opgaven juist zijn of niet. Daar staat tegenover, dat heel veel gezinnen van venters in de loop der jaren bij Maatschappelijke Steun goede bekenden zijn geworden, zodat men daar wel vrij goed op de hoogte van de gemiddelde inkomsten is geraakt.

Van 95 gezinnen en 13 alleenstaanden heb ik van de afd. Ziekenzorg gegevens betreffende de inkomsten gehad. De gezinsinkomens lopen uiteen van f 4.50 tot f 45.— per week, met een top tussen de f 10.— en f 15.—.

TABEL II
WEEKINKOMENS VAN GEZINNEN VAN VENTERS

	aantal	%
beneden f 5.—	5	5.2
f 5.— tot - 10.—	23	24.2
- 10.— „ - 15.—	32	33.7
- 15.— „ - 20.—	10	10.5
- 20.— „ - 25.—	8	8.4
- 25.— „ - 30.—	9	9.5
- 30.— „ - 35.—	5	5.2
- 35.— „ - 40.—	1	1.1
boven - 40.—	2	2.2
	95	100.0

Deze aantallen mogen niet klakkeloos worden toegepast op het totaal van 350, dat ik gevonden had. Immers, aangenomen mag worden, dat de venters, die bij ziekte zich tot de gemeente wenden, onder de minst draagkrachtigen moeten worden gezocht: een aantal venters is stellig aangesloten bij een ziekenfonds en komt daarom in de dossiers van de afd. Ziekenzorg niet voor. Ik heb daarom bij de berekening van het jaarinkomen deze inkomsten naar de hoge kant afgerond, daarbij dan tevens rekening houdende met eventuele extra giften. Het resultaat, de inkomensverdeling van 303 gezinnen van venters te Eindhoven, vindt men in de volgende tabel:

TABEL III

INKOMENSVERDELING VAN GEZINNEN VAN VENTERS

Eindhoven 1938

minder dan	f	600.—	16
f	600.— tot -	800.—	195
-	800.— „ -	1000.—	57
-	1000.— „ -	1200.—	45
boven	-	1200.—	10

303

Een inkomensverdeling voor de ongehuwden kan ik wegens het kleine aantal, waarvan gegevens bekend waren (13) niet geven. Vast staat wel, dat zo goed als alle alleenstaande venters een inkomen hebben lager dan f 800.— per jaar.

In de meeste gevallen zal dit inkomen veel lager liggen, omdat men juist door alleenstaanden zo vaak het ventersbedrijf als „verkapte bedelarij” ziet uitoefenen. De handelswaar, die de venter in voorraad heeft en waarmee hij langs de huizen trekt is dan van geen waarde: hij haalt — dikwijls bij vaste adressen — een aalmoes op.

Aan te nemen valt, dat de inkomsten van deze mensen iets hoger liggen dan de steun van M.S. Dit feit en de grotere onafhankelijkheid vormen immers de aantrekkingskracht van deze broodwinning. Daar de gemiddelde steun van alleenstaanden bij M.S. tussen de f 200.— en f 400 per jaar ligt, meen ik te moeten veronderstellen, dat de gemiddelde alleenstaande venter omstreeks f 400.— per jaar verdient. Wij zouden de 50 venters dus voor de helft kunnen onderbrengen in de groep tussen f 200.— en f 400.— en voor de helft in de groep van f 400.— — f 600.—.

e. De overige „kleine zelfstandigen”.

De gegevens, die ik van het Middenstandsborgstellingsfonds en van de R.K. Stichting tot Leniging van Bijzondere Noden ontvangen heb, hebben betrekking op een bepaalde homogene groep uit de bevolking: middenstanders, die in financiële moeilijkheden verkeerden en die zich — meestal om een krediet, een voorschot of een gift — tot één van beide hulpinstanties hebben gewend. Er zijn enkele verschillen in de werkwijzen van deze twee instellingen: het Middenstandsborgstellingsfonds is een schepping van de middenstandsorganisaties en van de Kamer van Koophandel en beperkt zijn hulp dientengevolge tot gevallen, waarbij gevestigde zaken zijn betrokken, terwijl de Stichting „Bijzondere Noden” ook b.v. mensen helpt, die hun zaak hebben verkocht. Zelfs komt het voor, dat ambtenaren en personen, die in loondienst werken — dus economisch gesproken geen „middenstander” zijn — van deze Stichting steun hebben gehad. Het merendeel van de gevallen betrof hier echter eveneens winkeliers en eigenaars van kleine bedrijven. Blijkens de stukken was ook heel vaak met het Borgstellingsfonds overleg gepleegd of werd daarheen verwezen.

Bij elkaar vormen de uittreksels uit de dossiers, die ik van beide instanties ontving, een uitgebreid materiaal over de toestand van de handeldrijvende kleine middenstand te Eindhoven: zij betroffen aanvragen uit de jaren 1938 tot 1941 en hebben tezamen betrekking op 376 gevallen, waarvan 16 alleenstaande personen en 360 gezinnen.

Van deze gezinnen ken ik uit dit materiaal de samenstelling, voorts de aard van het bedrijf, de gemiddelde wekelijkse omzet, de gemiddelde inkomsten uit het bedrijf, de bij-verdiensten en de inkomsten van inwonende kinderen. Bij de gegevens van het Borgstellingsfonds is opgegeven of en voor welk bedrag de betrokkene aangeslagen is geweest in de Inkomstenbelasting en de Stichting „Bijzondere Noden” heeft uitvoerig vermeld welke hulp is verleend en wat er bekend is over de verdere lotgevallen van bedrijf en gezin.

Het geheel vormt bijzonder interessant materiaal, waaruit verschillende konklusies te trekken zijn. In de eerste plaats blijkt wel, dat er geen enkel verband te leggen is tussen de gemiddelde werkelijke omzet van een klein bedrijf en de gemiddelde wekelijkse inkomsten; er zijn zaken met een omzet van f 300.— en een inkomen van f 20.—, terwijl een volgende opgeeft, dat de omzet f 100.— is en de inkomsten f 25.— per week. Het tweede opvallende verschijnsel is, dat in zoveel

gevallen nog andere inkomsten zijn; in 81 gevallen van de 376 bestonden bronnen van inkomsten naast die uit de zaak. Dit is soms een kleine rente, soms zijn het verdiensten van de man (de zaak wordt dan grotendeels door de vrouw gedreven), heel vaak zijn het inkomsten verkregen van onderhuurders of kostgangers. Daarnaast werd in 92 gevallen opgegeven, dat één of meer inwonende kinderen diensten hadden. Dit laatste aantal is niet hoog, maar aangenomen mag worden, dat een gedeelte van de inwonende kinderen bij de handeldrijvende middenstand in de eigen zaak werkzaam is, zoals we dat ook bij de boeren zagen. Men krijgt de indruk, dat de middenstand nog een betrekkelijk groot aantal kinderen afstaat aan de industrie, want de inkomsten van de kinderen zijn vrij hoog: in 28 gevallen overtroffen zij de inkomsten uit het eigen bedrijf. Vermoedelijk zouden zij deze lonen niet hebben gehaald als zij in een ander middenstands- of handelsbedrijf werkzaam waren geweest.

Van 360 gezinnen van middenstanders te Eindhoven heb ik dus de volledige gegevens van de gezinsinkomens. Toch mag ik niet zeggen, dat ik in staat ben geweest de inkomensverdeling van de kleine zelfstandigen te Eindhoven op te maken op de wijze waarop ik dat voor alle andere groepen heb gedaan. En wel om twee redenen: in de eerste plaats ken ik het totaal aantal middenstanders te Eindhoven niet en in de tweede plaats is het deel van de middenstand, waarvan ik gegevens heb, niet representatief voor het totaal.

Dit laatste springt reeds in het oog, wanneer men de gezinssamenstelling van de 360 bovenbesproken gezinnen bepaalt. De gezinssamenstelling van de gehele Eindhovense middenstand is n.l. ook bekend: in het tweede hoofdstuk vindt men haar weergegeven in grafiek I, zoals ze uit de gegevens van het woningregister is gebleken. Vergelijking van de gezinssamenstelling van beide groepen, geeft het beeld van tabel IV.

De enige konklusie, die men hieruit kan trekken is deze, dat de 360 gezinnen, die bij één der beide steun-organen van de middenstand hulp hebben gevraagd, zich reeds daarin van andere middenstandsgezinnen onderscheiden, dat zij veel meer — en vermoedelijk ook veel jonge — kinderen hadden, en wellicht mede daardoor in nood zijn geraakt.

Ook in een ander opzicht moet men aannemen, dat de 360 gezinnen niet representatief zijn voor de gehele groep van kleine zelfstandigen in de stad: om in aanmerking te komen voor handelskrediet, te ver-

lenen door één der beide bovengenoemde instellingen, moet aannemelijk worden gemaakt, dat het bedrijf nog levensvatbaarheid heeft. De opgaven over de wekelijkse omzet en inkomsten zijn daardoor wellicht hier en daar naar de hoge kant overdreven. Bovendien kan men verwachten, dat er nog heel wat gevallen zijn van winkeliers en andere „zelfstandigen”, die in moeilijkheden waren, maar die deze steunmogelijkheid niet hebben aangegrepen of wel bij een eerste bezoek reeds onmiddellijk afgewezen zijn ¹⁾. Men kan dus zelfs niet zeggen, dat het hier een selectie van de minst draagkrachtige „kleine zelfstandigen” betreft.

TABEL IV

DE GEZINSSAMENSTELLING VAN DE MIDDENSTANDERS

Eindhoven 1938

	360 gesteunde gezinnen		alle winkels en bedrijven
	aantal	%	
0 kinderen	36	10.3	17.6
1 kind	40	11.1	19.5
2 kinderen	47	13.0	17.2
3 „	50	13.9	13.1
4 „	59	16.4	11.8
5 „	35	9.7	7.8
6 „	29	8.0	4.8
7 „	18	5.0	2.8
8 „	18	5.0	2.7
9 „	12	3.3	1.2
10 „	8	2.2	0.8
11 „	4	1.1	0.3
12 „	2	0.7	0.4
15 „	1	0.3	
	360	100.0	100.0
			Gem. gezinssterkte 4.78

Deze beide omstandigheden: onze onbekendheid met het aantal en de ontoereikendheid van mijn sample, maken, dat de hier volgende beschouwingen over de inkomensverdeling van de kleine zelfstandigen zeer hypothetisch worden en dat de konklusie meer op schattingen,

¹⁾ Het aantal gevallen, waarbij na onderzoek en bespreking in de commissie afwijzing volgde, was gering.

dan op feiten berust. Met dat voorbehoud volgt dan hier de laatste groep van „lage inkomens”.

f. De jaarinkomens van de kleine zelfstandigen.

De groep van kleine zelfstandigen bestaat behalve uit de venters uit de volgende categorieën: handelaars met een winkel, handelaars zonder winkel, reparateurs, eigenaars van zeer kleine bedrijven en ondernemers van kleine dienstverrichtingen.

Van de eerste categorie kunnen wij zeggen, dat het aantal winkels te Eindhoven bekend is uit de verdeling van de huurprijzen. Winkeliers met lage inkomens zullen vermoedelijk uitsluitend worden aange troffen in de winkels met lage huurwaarde: minder dan f 10.— per week. Het aantal winkels beneden die huurprijs was, blijktens tabel VI van het tweede hoofdstuk: 734. Hierbij zijn kleine bedrijven zoals schilders- en timmermanswerkplaatsen inbegrepen. Het aantal handelaars zonder winkel is alleen te schatten. Hieronder behoren de marktkooplieden, voorzover ze niet ook een winkel hebben en voorts de z.g.n. scharrelaars. Marktkooplieden, die te Eindhoven woonachtig zijn, zijn er vermoedelijk niet veel. In 1940 werden de weekmarkten te Eindhoven blijktens opgave van de politie in hoofdzaak bezocht door kooplieden van buiten de stad: slechts 26 waren bewoner van Eindhoven en het grootste deel van deze mensen heeft nog tevens een winkel. Ik heb het aantal handelaars zonder winkel op 25 geschat. Over het aantal eigenaars van zeer kleine bedrijven kon wellicht de Volkstelling 1930 enig licht verschaffen: dank zij het feit, dat in de Bijlagen van het Rapport Vestigingsfactoren het grondmateriaal van deze Bedrijfs- en Beroepstelling was opgenomen, was het mij mogelijk het aantal personen na te gaan, dat in 1930 geheel alleen en zelfstandig een bedrijf had uitgeoefend in bepaalde, daarvoor in aanmerking komende beroepen. Ik moest daarbij die personen uitschakelen, die een werkplaats bij hun woning hadden, die bij de woningtelling als „winkel of werkplaats” zou kunnen zijn meegeteld: slechts de beroepen, die in een gewoon woonhuis, zonder dat dit verbouwd wordt, kunnen worden uitgeoefend, bleven over. Ik vond een aantal kleermakers, naaisters, breisters, stoelenmatters, paraplu-, kindervagen- en naaimachine-reparateurs, een touwslager en twee lompensoorters. Totaal 165 van dergelijke gevallen. Rekening houdende met het feit, dat de crisis het aantal van dit soort „zelf-

standigen” wel zal hebben vergroot, neem ik aan, dat het er in 1938 ongeveer 280 zullen zijn, waarvan 50 alleenstaanden ¹⁾. Dienstverrichtingen, zoals kleine wasserijen, schoonmaakdiensten, glazenwassers en schoorsteenvegers, geven tenslotte nog wel aan 20 gezinnen een middel van bestaan. Totaal vind ik dus behalve de winkeliers: 325 kleine zelfstandigen, w.v. 275 gezinnen en 50 alleenstaanden.

Ik meen te mogen aannemen, dat alle „kleine zelfstandigen”, die het zonder winkel moeten doen, in inkomensklassen vallen onder de f 25.— per week. Dit geldt echter niet voor de winkeliers. Juist uit mijn materiaal valt op te maken, dat soms een betrekkelijk kleine zaak nog relatief hoge inkomsten oplevert. Ik ben daarom als volgt te werk gegaan: ik heb berekend welk percentage van mijn 360 gezinnen een gezinsinkomen had van f 25.— of minder per week. Dit percentage bleek 37 te zijn. Veronderstellende, dat al deze 360 gevallen afkomstig zijn geweest uit kringen van „kleine winkeliers” (dit is wel gerechtvaardigd, want geen der gevallen vermeldt een omzet van meer dan f 1000.— per week), neem ik nu aan, dat 37% van alle „kleine winkeliers” minder dan f 25.— per week aan inkomsten heeft gehad. Met deze konstruktie, die op zeer losse gronden berust, kom ik tot 275 winkeliers met een inkomen van minder dan f 25.— per week.

Op grond van mijn gegevens van middenstanders heb ik nu een inkomensverdeling gemaakt voor 275 „kleine zelfstandigen” met en 275 „kleine zelfstandigen” zonder winkel, tezamen 550.

Ik kreeg de volgende ruwe indeling van week-inkomsten:

TABEL V
WEEKINKOMSTEN VAN 139 GEZINNEN VAN MIDDENSTANDERS

Eindhoven 1938		aantal	%
f 5.— tot f 10.—	2	1.4
- 10.— „ - 15.—	22	15.8
- 15.— „ - 20.—	55	39.6
- 20.— „ - 25.—	60	43.2
		139	100.0

¹⁾ Hierbij zijn vermoedelijk veel alleenstaande vrouwen, die als naaister hun brood verdienen.

Op grond hiervan kan men voor 550 gezinnen van middenstanders de volgende indeling van jaarinkomens maken, waarbij de jaarcijfers, met het oog op een geflatteerde opgave, naar beneden zijn afgerond.

TABEL VI
INKOMENSVERDELING VAN ZELFSTANDIGEN MET GEZINNEN

Eindhoven 1938

beneden f 600.—	8
f 600.— tot - 800.—	87
- 800.— „ - 1000.—	218
- 1000.— „ - 1200.—	237
	<hr/>
	550

Om niet al te veel groepen te krijgen heb ik hier tenslotte de inkomensverdeling van venters en middenstanders nog gekombineerd

TABEL VII
VERDELING VAN GEZINSINKOMENS VAN KLEINE ZELFSTANDIGEN

Eindhoven 1938

f 400.— tot f 600.—	24
- 600.— „ - 800.—	282
- 800.— „ - 1000.—	275
- 1000.— „ - 1200.—	282

Men ziet, dat het resultaat een vrije vlakke lijn wordt. Dit is een gevolg van het feit, dat wij hier te maken hebben met de uitloper van de verdelingslijn, die de inkomens van alle middenstanders te Eindhoven weergeeft: de top van deze lijn ligt stellig aanzienlijk boven de f 1000.—, maar mijn materiaal is niet voldoende om haar verder te benaderen.

De alleenstaande zelfstandigen zullen gemiddeld wellicht f 600.— verdienen, vallen dus voor de helft in de groep tussen f 400.— en f 600.— en voor de helft in de groep f 600.— — f 800.

Voor venters en zelfstandigen tezamen krijgt men dus:

f 300.— tot f 400.—:	25
- 400.— „ - 600.—:	50
- 600.— „ - 800.—:	25
	<hr/>
	100 alleenstaande zelfstandigen.

ELFDE HOOFDSTUK

DE INKOMENSVERDELING VAN DE GEZINNEN

a. Het onbekende deel van de inkomenslijn.

Alle sociale groepen, waarin zich — naar ik in het vijfde hoofdstuk veronderstelde — gezinnen met lage inkomens zouden kunnen bevinden, hebben wij nu achtereenvolgens onderzocht. De inkomenslijnen, die voor deze groepen konden worden vastgesteld, kunnen dus worden gekombineerd en zij moeten tezamen vormen de inkomenslijn van de gezinnen met lage inkomens te Eindhoven. Indien de bovenbedoelde veronderstelling juist is dan moeten wij op deze wijze *alle* gezinnen met lage inkomens gevonden hebben en dan moet dus het totaal aantal gezinnen, dat een inkomen blijkt te hebben onder de f 800.— overeenkomen met het aantal gezinnen, dat in het vierde hoofdstuk onder deze grens bleek te vallen. Dit aantal was 3605. Wij moeten bij vergelijking met de uitkomsten van mijn onderzoek echter nog in aanmerking nemen, dat het aantal gezinnen met een inkomen tussen f 800.— en f 1000.— blijkens het vierde hoofdstuk 1535 was. Dit getal is vermoedelijk — zoals in dit hoofdstuk bleek uit het verloop van de curve — te laag: een gevolg van het feit, dat zeer veel belastingplichtigen, die juist de grens overschrijden, niet door de belastingadministratie worden achterhaald. Om een juiste vergelijking te krijgen neem ik dus van de inkomenslijn, die ik in het vierde hoofdstuk konstrueerde, de beide onderste groepen, die beneden f 800.— en die tussen f 800.— en f 1000.— en deze vergelijk ik met de delen van de gekombineerde inkomenslijn van de onderzochte sociale groepen, voorzover deze eveneens beneden de f 1000.— blijven.

De gekombineerde lijn vindt men in achterstaand staatje.

De inkomenslijn voor de onderzochte groepen wordt dus die van tabel I.

Twee konklusies vallen onmiddellijk te trekken. De eerste is, dat inderdaad de verdeling tussen de beide groepen (onder f 800.— en f 800.— tot f 1000.—) anders blijkt te zijn dan in het vierde hoofdstuk gevonden kon worden. Dit is, zoals reeds ter plaatse werd uiteengezet,

groepen:	beneden	f 200.—	f 400.—	f 600.—	f 800.—
	f 200.—	tot	tot	tot	tot
		f 400.—	f 600.—	f 800.—	f 1000.—
steuntrekkers	—	—	8	558	1.133
armlastigen	—	3	85	234	288
rentetrekkers	339	456	346	398	342
boeren	9	40	79	54	27
zelfstandigen	—	—	24	282	275
Totaal	348	499	542	1526	2.065

TABEL I
VERDELING DER LAGE INKOMENS

Eindhoven 1938		volgens onderzoek	volgens het vierde hoofdstuk
beneden	f 200.—	348	
f 200.— tot	- 400.—	499	
- 400.— „	- 600.—	542	
- 600.— „	- 800.—	1526	
tezamen onder	- 800.—	2935	3605
f 800.— „	- 1000.—	2065	1535
totaal beneden	- 1000.—	5000	5140

het gevolg van „non-reporting”, het niet aanmelden of vinden van belastingplichtige inkomens vlak boven de belastinggrens.

De tweede gevolgtrekking is, dat mijn veronderstelling in het vijfde hoofdstuk gerechtvaardigd was: bij vergelijking van de uitkomsten van het onderzoek met die van het vierde hoofdstuk ziet men, dat slechts 140 gezinnen op een totaal van 23.000 niet zijn gevonden. Het lijkt mij gerechtvaardigd aan te nemen, dat deze 140 gezinnen eveneens door non-reporting aan de aandacht van de fiscus zijn ontsnapt, terwijl zij niet in de groep tussen f 800.— en f 1000.— maar in een nog hogere groep, b.v. die tussen f 1000.— en f 1200, thuis behoorden. Want ook daar zal dit verschijnsel nog wel enige inkongruentie ten gevolge hebben. De groep tussen f 1000.— en f 1200.—, die we uit het vierde hoofdstuk kennen, wordt dus met 140 gezinnen vergroot.

Ik heb hiermee het eerste doel van mijn onderzoek bereikt: het „onbekende deel van de inkomenslijn” is gevonden. De inkomenslijn,

die ik in het vierde hoofdstuk weergaf, kan dus naar onderen toe worden voltooid. Zij wordt dan als volgt:

TABEL II
INKOMENSVERDELING VAN DE GEZINNEN TE EINDHOVEN
(ongekorrigeerd voor fraude en aftrek)

1938		beneden	f 200.—		
		f 200.— tot	- 400.—		348
		- 400.— „	- 600.—		499
		- 600.— „	- 800.—		542
		- 800.— „	- 1000.—		1.526
		- 1000.— „	- 1200.—		2.065
		- 1200.— „	- 1400.—		2.724
		- 1400.— „	- 1600.—		2.564
		- 1600.— „	- 1800.—		2.213
		- 1800.— „	- 2000.—		1.927
		- 2000.— „	- 2300.—		1.602
		- 2300.— „	- 2600.—		1.826
		- 2600.— „	- 3000.—		1.329
		- 3000.— „	- 3500.—		1.120
		boven	- 3500.—		776
					1.919
					23.000

b. De correctie wegens fraude en aftrek.

Op deze cijfers moet nu nog de correctie worden toegepast, waarover in het derde hoofdstuk reeds gesproken werd: de correctie wegens fraude en aftrek. Het bleek immers daar, dat de opgaven van de belastingadministratie regelmatig een lager bedrag aangaven dan de werkelijk verdiende inkomens en wel om twee redenen: in de eerste plaats is het aan belastingplichtigen veroorloofd een zekere aftrek toe te passen voor bepaalde met name genoemde posten van hun uitgaven. De belangrijkste daarvan zijn: vakverenigingskontributie, verzekeringspremies en verplichte alimentatiekosten.

In de tweede plaats mag worden aangenomen, dat vele belastingplichtigen niet hun gehele inkomen tegenover de fiscus verantwoorden en dat er regelmatig een bepaald percentage te laag wordt opgegeven. BONGER nam, zoals wij zagen, op grond hiervan aan, dat een correctie van 10% op alle inkomens moest worden toegepast, zodat er een opschuiving over de hele linie in de groepen plaats vond.

In zijn studie omtrent de hoogte van het nationale inkomen neemt

Vos aan, dat niet alle inkomensklassen in dezelfde mate frauderen. Hij veronderstelt, dat de hogere inkomensklassen met een hoger percentage de belasting ontduiken en komt dan tot een correctie, die op een oplopend percentage berust. Voor dit standpunt is wel iets te zeggen: de lagere inkomensgroepen onder de belastingbetalers worden over het algemeen gevormd door mensen met vaste lonen, wier inkomens ook bij de belastingadministratie bekend zijn. Zij hebben stellig minder gelegenheid tot onjuiste opgaven dan personen met hogere en meer samengestelde inkomens.

Toch meen ik voor het hier beschreven onderzoek een correctie te moeten toepassen van 10% over de gehele linie. En wel om de volgende redenen: terwijl inderdaad de gelegenheid tot het plegen van fraude bij het lager worden van het inkomen afneemt, speelt de wettelijk veroorloofde aftrek juist bij de lage belastingplichtige groepen naar verhouding een vrij belangrijke rol. De posten verzekering en vakbondspremie vergen volgens de verschillende budget-onderzoekingen in het budget van een arbeidersgezin een uitgave van resp. $2\frac{1}{2}$ à 3% en 2 à $2\frac{1}{2}$ %. Tezamen dus reeds 5%. Met dit percentage mogen dus in ieder geval alle aan de belasting opgegeven inkomens worden verhoogd. In de tweede plaats zijn er juist in de lagere inkomensgroepen mogelijkheden tot bijverdienste die, zoals de ervaring leert, veelvuldig worden aangegrepen: het houden van kostgangers en het uit werken gaan van de vrouw. Inkomsten uit deze bronnen worden zelden of nooit opgegeven aan de fiscus. Zij worden zelfs meestal verzwegen tegenover de steunorganen ofschoon men daarvoor, indien ontdekking volgt, met inhouding van steun gestraft kan worden. Dergelijke inkomsten zijn meestal regelmatig en zij kunnen naar verhouding vrij hoog zijn. Het lijkt mij dus wel verantwoord ook de lagere opgegeven loonbedragen voor 10% te corrigeren.

Hetzelfde geldt voor de inkomensgroepen onder de belastinggrens: ik ben grotendeels uitgegaan van opgaven van steun-instanties, die wel goede controle uitoefenen, maar die zeker niet van alle gevallen van regelmatige bijverdiensten op de hoogte worden gesteld of gehouden. Een zekere mate van „fraude” wordt hierbij ook stellig gepleegd: inkomsten van kostgangers of werkhuizen zijn gemakkelijk te verzwijgen of lager op te geven en bovendien wordt ook hierbij door de steuninstanties wel enigszins naar beneden afgerond. Indien ik ook voor de lage inkomens een percentage van 10% aanneem,

wil ik daarmee niet zeggen, dat ik ervan overtuigd ben, dat alle werklozen, armlastigen en andere gesteunden hun inkomen voor 10% te laag opgeven, maar wel, dat er naar mijn mening zoveel wegen zijn om bepaalde extra verdiensten te camoufleren, dat, indien men werkelijk iedere cent inkomen zou verantwoorden, een beeld verkregen zou worden, dat ongeveer 10% boven de officiële opgave ligt.

Een verhoging van 10% voor alle inkomensgroepen is betrekkelijk eenvoudig aan te brengen. Verondersteld werd daarbij, dat in iedere inkomensgroep de inkomens gelijkmatig verhoogd worden en dat dit tengevolge heeft, dat 10% van de groep in een hogere inkomensgroep komt. Het resultaat van deze correctie is dan tabel III.

TABEL III
GEKORRIGEERDE INKOMENSVERDELING VAN DE GEZINNEN TE EINDHOVEN

1938	beneden	f	200.—	316	
	f	200.— tot	400.—	440	
	-	400.—	”	- 600.—	485
	-	600.—	”	- 800.—	1.119
	-	800.—	”	- 1000.—	1.680
	-	1000.—	”	- 1200.—	2.176
	-	1200.—	”	- 1400.—	2.421
	-	1400.—	”	- 1600.—	2.246
	-	1600.—	”	- 1800.—	1.958
	-	1800.—	”	- 2000.—	1.723
	-	2000.—	”	- 2300.—	2.009
	-	2300.—	”	- 2600.—	1.555
	-	2600.—	”	- 3000.—	1.404
	-	3000.—	”	- 3500.—	1.047
		boven	- 3500.—	2.411	
					23.000	

De tabellen II en III heb ik grafisch voorgesteld op dezelfde wijze als in grafiek IV, hoofdst. IV, geschied is. Vergelijking van de vloeiende krommen, die men door toppen van de kolommen zou kunnen trekken, toont aan, dat de lijn door de toegepaste correctie een enigszins flauwere kromming krijgt (grafieken V en VI).

c. Het verloop van de frequentie-curve.

De verkregen kromme is een frequentie-curve, die aangeeft welk aantal gezinnen in 1938 te Eindhoven telkens een bepaald inkomen

genoot. De vorm van de kromme geeft aanleiding tot een aantal opmerkingen.

In de eerste plaats blijkt, dat het beeld van de pyramide, waarmee in oudere literatuur over het nationale inkomen vaak wordt gewerkt, onjuist is: het rechtse gedeelte van de vloeiende curve vertoont de pyramidevorm, maar daarbij sluit zich naar links een andere pyramide aan, zodat de gehele lijn de vorm heeft van een oplopende en weer dalende lijn, waarvan het maximum ligt tussen de f 1000.— en f 1200.— (resp. tussen de f 1200.— en f 1400.— voor de voor fraude gecorrigeerde kromme).

Het *meest voorkomende* — men mag wel haast zeggen het „normale” inkomen, waarvan een gezin te Eindhoven in 1938 moest bestaan, lag dus — wanneer wij de gecorrigeerde lijn voor de meest juiste houden, bij ongeveer f 100.— per maand of f 25.— per week. Het *middele* inkomen, waaronder ik versta het punt, waar men aan beide kanten even veel inkomensstrekkers vindt, ligt bij ongeveer f 1500.—, resp. voor de gecorrigeerde lijn f 1600.— per jaar. Het *gemiddelde* inkomen, dat men verkrijgt door het totaal aantal inkomensstrekkers van iedere groep te vermenigvuldigen met het gemiddelde inkomen en dan de totalen op elkander te delen, ligt nog hoger: bij ongeveer f 1900.— voor de ongecorrigeerde lijn.

Het feit, dat deze drie punten niet samenvallen betekent, dat de curve niet symmetrisch is: zij loopt naar de kant van de lage inkomens tamelijk steil af, terwijl ze met het toenemen van het inkomen een flauwere helling vertoont. Nog afgezien van de mogelijkheid, dat er zich in deze lijn wellicht enkele onregelmatigheden voordoen, die misschien een specifiek Eindhovens karakter hebben (een omstandigheid, waarop ik later zal terug komen), is een dergelijke vorm van de frequentie-curve wel begrijpelijk: het inkomen is een grootheid, die in elk geval positief is en die dus in theorie naar boven toe tot $+\infty$ nadert, naar onderen echter tot 0 en niet tot $-\infty$.

Reeds herhaalde malen is de vorm van de frequentie-curve van de inkomens onderwerp geweest van theoretische beschouwingen over de inkomensverdeling, gezien in het raam van de economische evenwichtsverschijnselen. Een overzicht van de wetten, die men voor de inkomensverdeling meende te kunnen opstellen — waarbij in de eerste plaats de naam van PARETO moet worden genoemd, vindt men in het reeds geciteerde boek van VAN DER WIJK¹⁾. Al deze

¹⁾ t.a.p. pp. 28 e.v.

wetten komen hierop neer, dat zij menen, dat de frequentie-curve volgens een eenvoudige mathematische formule verloopt. Het zou mij te ver voeren hier na te gaan of de door mij langs empirische weg gevonden curve een bevestiging zou kunnen geven voor de wetten, die door PARETO, GINI en VAN DER WIJK zijn opgesteld. Slechts wil ik VAN DER WIJK een eindweegs volgen en hier, evenals hij deed, de gevonden curve nog eens konstrueeren, maar dan niet voor de frequentie-verdeling van de inkomens, maar van de logarithmen van de inkomens.

Dit heeft het mathematische voordeel, dat de abscisthans van $-\infty$ naar $+\infty$ loopt, aangezien de logarithme van nul $-\infty$ bedraagt. Het is op zichzelf interessant na te gaan of de frequentie-kromme hierdoor een symmetrische vorm krijgt en zo neen, wat daarvan de oorzaak kan zijn. Het gebruik van de logarithme van het inkomen als grootheid voor een studie van de inkomensverdeling is bovendien uit maatschappelijk oogpunt wel verantwoord. Immers, zoals ook VAN DER WIJK opmerkt, is behalve het feitelijk inkomen voor het ontstaan van een evenwichtstoestand in de maatschappij ook van belang *de waardering van het inkomen*, waarvoor VAN DER WIJK de term „psychisch inkomen” heeft ingevoerd.

Reeds DANIEL BERNOULLI heeft in een studie, die van 1730 of 1731 dateert¹⁾ verondersteld, dat de waardering van de vermogenstoename²⁾ omgekeerd evenredig is met het vermogen, dat men reeds bezit. Om een voorbeeld te noemen: een man, die tot dusver f 100.— verdiende en nu f 200.— krijgt, voelt zich even veel rijker geworden als een ander, die f 500.— verdiende en f 1000.— verdienen gaat. Wanneer dus het inkomen toeneemt als een rekenkundige reeks, neemt de waardering van het inkomen toe als een meetkundige reeks d.w.z. de mathematische uitdrukking van de waardering van het inkomen is de logarithme van het inkomen.

¹⁾ DANIEL BERNOULLI, Versuch einer neuen Theorie der Wertbestimmung von Glücksfällen. (Specimen theoriae novae de mensura sortis), aus dem Lateinischen übersetzt und mit Erläuterungen versehen von Prof. Dr. ALFRED PRINGSHEIM. Leipzig 1896.

²⁾ BERNOULLI spreekt over *vermogen* en *vermogenstoename*, maar het blijkt uit zijn verhandeling duidelijk, dat hij geen scherp onderscheid maakt tussen vermogen en inkomen en hieronder dus tevens bedragen begrijpt, die wij tot het inkomen zouden rekenen. Zijn theorie werd trouwens uitgewerkt als correctie op de kansberekeningen omtrent de winstkansen bij het hazardspel, waarvoor men zich in die tijd sterk interesseerde, een gebied, waar uit de aard van de zaak de begrippen inkomen en vermogen door elkaar lopen.

Het logarithmeren van de inkomensverdeling, dus het uitzetten van de frequentie van het inkomen als functie van de logaritme van dit inkomen is in fig. VII uitgevoerd. We hebben daarvoor de waarden van tabel II en niet de voor fraude gekorrigeerde waarden van tabel III gebruikt, omdat deze correctie toch slechts een geringe universele verschuiving van de kromme meebrengt en tenslotte geheel op oncontroleerbare gissingen berust. De keuze van tabel II heeft dan het voordeel, dat zich een geringer aantal inkomensstrekkers boven f 3500.— aan de gedifferentieerde inkomensverdeling onttrekt.

De moeilijkheid, dat de verschillende inkomensklassen in logaritmen gemeten, onderling in grootte verschillen, is hier op analoge wijze opgelost als in fig. II—VI, waar wij, als de groep b.v. f 300.— in plaats van f 200.— ging omvatten, de ordinaat in een rede $2/3$ verkleinden, zodat het oppervlak van elke kolom steeds evenredig bleef aan het aantal, dat de groep omvat. In fig. VII is dus de ordinaat van elke kolom omgekeerd evenredig gekozen aan $\log U_{n+1} - \log U_n$ als U_n en U_{n+1} resp. het inkomensbedrag van de onderste en de bovenste grens van de groep zijn. Daar tengevolge van het logarithmeren de kolommen van even grote inkomensklassen bij stijgend inkomen geleidelijk dunner worden, worden deze bij gelijk oppervlak naar evenredigheid langer en een gevolg daarvan is, dat het maximum van de frequentie-verdeling nu naar een hoger inkomensbedrag verschuift en in de buurt van f 1500.— valt. Het resultaat is een getrapte lijn, die men tot een vrijwel symmetrische kromme zou kunnen glad strijken.

In fig. VII is bovendien uitgezet een kromme, beantwoordende aan de functie:

$$f = C \cdot e^{-h^2 x^2}$$

de bekende formule van GAUSS, waarin C en h konstanten zijn en x de afwijking van het gemiddelde inkomen vormt, die dan zowel positief als negatief kan zijn. (e is het grondgetal van het natuurlijke logaritmen-stelsel). In ons geval is x dus gelijk aan $\log U - \log U_n$, als U_n het „middelste” inkomen bedraagt. C is een konstante, en blijkbaar gelijk aan de frequentie f voor $x=0$. De getekende kromme is die voor $C = 38300$, d.w.z. de waarde van het maximum van de kromme (uitgedrukt in het aantal inkomentrekkers per eenheid in de $^{10}\log$, dus voor $\Delta^{10}\log U = 1$), die het beste past bij de getrapte kromme. De waarde van $\log U$ voor het midden van de kromme,

dus voor $\log U_n$, is zo gekozen, dat links en rechts daarvan even veel inkomentrekkers vallen. Daar wij weten, dat het totale oppervlak van de kromme 23000 bedraagt (het totale aantal gezinsinkomens, zie tabel II), is dan door de keuze van de top-ordinaat de gehele kromme gegeven. Dit oppervlak bedraagt n.l. $C \frac{\sqrt{\pi}}{h}$ en geeft ons dan

de waarde van $h = 0.240$. De kromme is hiermee geheel te konstrueren.

Men ziet in deze figuur, dat de gevonden gladgestreken lijn niet geheel verloopt volgens de kromme van GAUSS, maar daarmee toch wel degelijk een grote verwantschap vertoont, in de eerste plaats in de symmetrische vorm. Van de stellingen van VAN DER WIJK zou ik daarom voor de Eindhovense gezinsinkomsten deze willen beamen: er zijn evenveel „arme” als „rijke” mensen, waarbij dan de begrippen arm en rijk betrekking hebben op het psychisch inkomen.

Het is uit de figuur wel duidelijk, dat de afwijkingen van de kromme van GAUSS niet zeer groot zijn: zij blijven hoofdzakelijk beperkt tot de zeer lage inkomens — die trouwens, zoals uit de tekst blijkt, niet zeer betrouwbaar zijn — en tot de plaats van de top. Ik kom dus tot een analoge konklusie als VAN DER WIJK, die eveneens een kromme van GAUSS als de meest waarschijnlijk frequentie-curve voor de verdeling van het psychisch inkomen beschouwt. Ik moet er echter wel op wijzen, dat onze konklusies niet betrekking hebben op dezelfde grootheid: VAN DER WIJK spreekt over individuele inkomens, terwijl ik gezinsinkomens tot grondslag van mijn konstruktie nam. Bovendien heeft VAN DER WIJK nog een correctieterm m ingevoerd, waaronder hij het bestaansminimum verstaat. Ik acht dit laatste onjuist: men kan zeer goed volhouden, dat het inkomen, d.w.z. het „zichtbare inkomen”, waaronder dan niet giften van familieleden of liefdadigheid wordt begrepen, kan naderen tot nul. Zeker is dit het geval indien men individuele inkomens beschouwt omdat men dan immers in de lage inkomensgroepen een groot aantal jeugdige inkomentrekkers ontmoet, wier lage inkomens wel degelijk tot nul kunnen naderen.

Mijn konklusie, die dus onafhankelijk is van de „wet van VAN DER WIJK”, mag luiden: de curve, die weergeeft de logaritmische verdeling der gezinsinkomens, heeft een symmetrische vorm en verloopt ongeveer volgens de kromme van GAUSS.

TWAALFDE HOOFDSTUK

DE INKOMENSVERDELING VAN DE ALLEENSTAANDEN

Nu de inkomenslijn voor gezinnen naar beneden toe voltooid is, mag men de vraag stellen of het mogelijk is ook de inkomenslijn voor alleenstaande ongehuwden, waarvoor in het derde hoofdstuk slechts enkele gegevens beschikbaar bleken te zijn, op dezelfde wijze te konstrueren. Dit bleek echter niet zo eenvoudig te zijn:

Toen ik in het vijfde hoofdstuk een overzicht gaf van de sociale groepen in de bevolking bij wie „lage inkomens” mochten worden verwacht, hield ik rekening met een zeker aantal alleenstaanden, die niet onder de hier besproken groepen vielen, maar in loondienst zijn. In het algemeen heb ik weliswaar aangenomen, dat volwassen arbeiders in loondienst boven de belastinggrens zouden vallen, maar dit geldt vooral voor gezinshoofden: ongehuwde, veelal nog jeugdige arbeiders hebben vaak nog geen volledig loon, terwijl er ook oudere alleenstaande personen zijn, die om de een of andere reden weinig of niets verdienen.

Het zou wenselijk zijn geweest het aantal van deze alleenstaanden met lage lonen te Eindhoven te kennen, maar daarvan kan natuurlijk geen sprake zijn. Het betreft hier zoveel en zo verscheiden groepen, de oorzaak van de lage salariëring kan zo verschillend zijn, dat wij niet mogen hopen, daarover ook maar enigszins voldoende gegevens te krijgen. Wij kunnen het aantal van de alleenstaanden, die niet tot de vijf besproken groepen behoren en toch minder inkomen dan f 1000.— moeten hebben, dan ook alleen door aftrekken benaderen.

Slechts van twee grote groepen van loontrekkers kunnen wij met vrij grote stelligheid zeggen, dat zij tot de hier bedoelde „alleenstaanden met lage inkomens” zullen behoren, dit zijn de jeugdigen en het huispersoneel. Onder jeugdigen versta ik hier minderjarigen, die te Eindhoven zelfstandig wonen, meestal natuurlijk omdat zij hier een betrekking hebben. Hun aantal bedroeg, zoals wij in het tweede hoofdstuk zagen, 700. Ik mag wel aannemen, dat dit allen arbeiders in loondienst zijn (wellicht is er een enkele venter onder) en voorts, dat zij allen een loon hebben onder de f 800.— per jaar. Van het huispersoneel

mag men hetzelfde veronderstellen. Het aantal inwonende dienstboden bedroeg volgens de gegevens 1000. Wij hebben hiermee dus 1700 alleenstaanden in loondienst met lage inkomens gevonden.

In de voorafgaande hoofdstukken is zo goed mogelijk het aantal alleenstaanden berekend en vervolgens is de inkomensverdeling van deze alleenstaanden opgemaakt. Van deze inkomensverdelingen interesseren mij nu weer vooral de klassen onder de f 800.— en die tussen f 800.— en f 1000.—. Met de hierboven besproken groepen van alleenstaanden in loondienst kan rekening worden gehouden door aan te nemen, dat 500 dienstmeisjes tussen f 400.— en f 600.— verdienen en 500 tussen f 600.— en f 800.—, terwijl men de 700 jeugdige arbeiders als volgt over de inkomensgroepen kan verdelen:

	beneden f 200.—	100
f 200.— tot	- 400.—	100
- 400.— „	- 600.—	200
- 600.— „	- 800.—	200
- 800.— „	- 1000.—	100
		<hr/> 700

Het resultaat van de optelling van alle verschillende inkomenslijnen wordt dan:

TABEL I
INKOMENSVERDELING VAN ALLEENSTAANDEN MET LAGE INKOMENS
Eindhoven 1938

	beneden f 200.—	316
f 200.— tot	- 400.—	613
- 400.— „	- 600.—	1271
- 600.— „	- 800.—	1079
- 800.— „	- 1000.—	480
		<hr/> 3759

Vergelijking van dit resultaat met de uitkomsten van het derde hoofdstuk doet zien, dat er nog een aantal alleenstaanden met lage inkomens moet zijn, die hier niet verantwoord werden: de groep onder f 800.— omvatte blijkens het derde hoofdstuk 3720 personen. Hiervan vinden wij er nu 3279 terug. 441 alleenstaanden moeten dus nog worden gezocht onder de groepen met lage lonen.

Om na te gaan of dit aantal ongeveer juist kan zijn, kunnen wij

ons trachten te realiseren in welke functies alleenstaande personen kunnen werkzaam zijn, die lage lonen verdienen of om andere redenen lage inkomens hebben. Wij vinden dan b.v.: *winkelpersoneel*, voor een groot deel vrouwelijk ¹⁾ dat voor zover niet zij thuis inwonend zijn, valt onder deze categorie. Voorts zal een aantal jonge mannen als *volontair* of voór weinig salaris werken. Tot hen, die met lage lonen tevreden moeten zijn, behoren voorts o.a. *boerenknechts* en ander landbouwpersoneel. Dan vallen hieronder alle *kloosterlingen*, voorzover zij niet als onderwijzer e.d. gesalarieerd worden, alle volwassenen met een gebrek, die als *onvolwaardige arbeidskracht* kunnen worden beschouwd. Tenslotte zijn er stellig nog oudere, alleenstaande mensen, die geen pensioen of rente genieten, maar nog bepaalde werkzaamheden verrichten, die niet hoog worden betaald. De *rijwielbewaarders*, *courantenbezorgers* en *kwitantielopers* vallen onder deze categorie.

Ik kan niet bewijzen, dat ik met deze opsomming alle gevallen van lage inkomens bij de alleenstaanden heb achterhaald. Een zeker aantal zal ook onder de correctie voor „fraude wegens non-reporting” vallen. In ieder geval is hiermee wel aangetoond dat het onmogelijk is voor de alleenstaanden een volkomen sluitende lijn te trekken, zoals dat voor de gezinnen is gelukt.

Ik heb een grafiek van deze inkomenslijn der alleenstaanden om deze reden weggelaten. Verondersteld mag worden, dat de 441 niet verantwoorde „lage inkomens” zich hoofdzakelijk in de inkomensklasse tussen de f 600.— en f 800.— zullen bevinden, maar zeker weet men niets. Bovendien is het onmogelijk om van de groep boven de belastinggrens, waarvan de totale inkomensverdeling der ongehuwden bekend is (zie tabel V van het derde hoofdstuk) de inwonende kinderen van de alleenstaanden te scheiden. Om cijfers te krijgen, die de werkelijkheid zouden kunnen benaderen, heb ik voor berekening van tabel II de 900 inwonende kinderen, die belasting betaalden, gelijkmatig over de verschillende groepen boven f 800.— verdeeld.

Ik kom dan tot de volgende (hypothetische) inkomensverdeling: tabel II.

Deze verdeling verloopt analoog met die van de gezinnen, maar de top ligt veel lager, zodat de lijn ook zeer steil omhoog loopt. Het

¹⁾ Bij de beroepstelling '30 was het aantal vrouwelijke winkelbedienden 531, het aantal van hun mannelijke kollega's 216.

aanbrengen van de correctie voor fraude en aftrek heeft hier m.i. geen zin.

TABEL II
INKOMENSVERDELING VAN ALLEENSTAANDEN

Eindhoven 1938			
	beneden f	200.—	1316 ¹⁾
f	200.— tot	400.—	613
-	400.— „	600.—	1271
-	600.— „	800.—	1520
-	800.— „	1000.—	1633
-	1000.— „	1200.—	1105
-	1200.— „	1400.—	687
-	1400.— „	1600.—	466
-	1600.— „	1800.—	256
-	1800.— „	2000.—	184
-	2000.— „	2300.—	173
-	2300.— „	2600.—	117
-	2600.— „	3000.—	90
-	3000.— „	3500.—	57
	boven	3500.—	112
			9600

¹⁾ Zie het derde hoofdstuk.

DE TIENDE HOOFDSTUK

DE BRUIKBAARHEID VAN DE GEKONSTRUEERDE INKOMENSLIJN VOOR STATISTISCHE DOELEINDEN.

Het feit, dat ik voor Eindhoven en voor het jaar 1938 een inkomenslijn voor gezinnen kon konstrueren, die in zijn logaritmische uitdrukking een symmetrische vorm heeft en een grote gelijkenis vertoont met de kromme van GAUSS, betekent natuurlijk nog in het geheel niet, dat de inkomensverdeling van andere jaren en van andere gemeenschappen op dezelfde wijze verloopt.

Voordat aan het door mij verrichte onderzoek enige praktische betekenis mag worden toegekend, moet worden nagegaan in hoeverre hier overeenstemming te verwachten valt. Immers, elke berekening van het nationale inkomen moet de inkomensverdeling van het Rijk tot grondslag hebben en ook berekeningen van de koopkracht der verschillende bevolkingsgroepen moeten uitgaan van de inkomensverdeling van een wijder gebied dan dat wat door de gemeentegrenzen van Eindhoven omsloten wordt.

Het volgende probleem, dat ons moet bezig houden, is dus in hoeverre aannemelijk kan worden gemaakt, dat de curve voor het Rijk en voor andere jaren dan 1938 op analoge wijze verloopt. Dit zou slechts mogelijk zijn indien bewezen kon worden, in de eerste plaats, dat de gemeente Eindhoven wat de inkomensverdeling en dus wat de sociale samenstelling betreft, een getrouwe afspiegeling is van de verhoudingen in het gehele Rijk en in de tweede plaats, dat het jaar 1938 ten aanzien van de inkomensverschijnselen in geen enkel opzicht een abnormaal beeld vertoont.

Omtrent de overeenstemming en verschilpunten tussen de Gemeente Eindhoven en het Rijk, die de inkomensverdeling van beide gemeenschappen zouden kunnen beïnvloeden, kunnen hier uit de aard van de zaak slechts enkele algemene opmerkingen worden gemaakt. Het uitvoeren van precieze berekeningen zou de verzameling van zoveel materiaal vorderen, dat het vermoedelijk minder tijdrovend en moeilijk zou worden het gehele onderzoek voor het Rijk te herhalen.

Voor een globaal overzicht der verschillende factoren moge het volgende echter voldoende zijn:

De economische structuur van de gemeente Eindhoven wijkt — zoals wij zagen — in zoverre af van die van het Rijk, dat in Eindhoven de industrie een overheersende plaats inneemt. Dat wil zeggen, dat in de inkomensverdeling de industrie-arbeiders een grote rol vervullen, terwijl de agrarische arbeidersbevolking, die men aantreft in andere delen van het Rijk, ontbreekt. Dit komt tot uitdrukking in een relatief hoge bezetting van de groepen met een middelmatig arbeidersinkomen: tussen f 1000.— en f 1400.— per jaar. De inkomensgroep, waarin zich, naar wij mogen aannemen, in het Rijk de landarbeiders zullen bevinden, is die rondom f 600.— tot f 800.—. Het is merkwaardig, dat inderdaad de frequentie in de groepen f 1000.— tot f 1400.— iets hoger is dan overeenkomt met de kromme van GAUSS, terwijl juist in de daaronder gelegen groepen f 400.— tot f 1000.— de frequentie iets onder de kromme blijft. Voor het Rijk zal de verdeling hier allicht een normaler verloop hebben, echter is het ook mogelijk dat zij voor het Rijk onregelmatigheden in tegenovergestelde richting vertoont.

Een tweede faktor, die een gevolg is van de speciale industriële structuur van Eindhoven is de aanwezigheid van een naar verhouding groot aantal fabrieksemployé's, wier salaris hen in de inkomensklassen boven f 3500.— brengt. De geringere vertegenwoordiging van deze groepen in het Rijk zou daar echter gekompenseerd kunnen worden door een groep, die te Eindhoven zo goed als afwezig is: die van renteniers en gepensioneerden met een inkomen hoger dan f 3500.— per jaar. Natuurlijk is het ook hier moeilijk na te gaan of van een compensatie van beide factoren kan worden gesproken, maar een feit is, dat de verhoudingsgetallen der hogere inkomensgroepen, zoals bleek uit het eerste hoofdstuk, in Eindhoven een treffende overeenkomst vertonen met die van het Rijk.

Te bewijzen ware dus nog slechts, dat het zelfde verschijnsel zich voordoet in de groepen onder de belastinggrens, dus met lage inkomens.

Wanneer wij de factoren nagaan, die in het bijzonder de verdeling der lage inkomens bepalen, dan vinden wij de volgende: 1. de omvang van de bevolkingsgroepen, waarin zich de gezinnen met lage inkomens bevinden, dus het aantal steuntrekkers, armlastigen, enz. 2. De hoogte van hun inkomen, dus van steun, rente, pensioenen, en 3. het aantal meeverdienende kinderen, die het gezinsinkomen omhoog brengen.

Ten aanzien van deze factoren kan men nu ook weer een ruwe vergelijking maken tussen het Rijk en de Gemeente Eindhoven in 1938:

Het gemiddeld aantal steuntrekkers is — zoals uit het zesde hoofdstuk bleek — niet met zekerheid aan te geven. Het houdt echter stellig verband met het aantal werklozen dat men voor verschillende tijdstippen in tabel X van het tweede hoofdstuk aangegeven vindt.

In het tijdschrift „Werk en Steun” van 1940¹⁾ vond ik vergelijkende cijfers, die betrekking hebben op het jaar 1939. Het bleek, dat in dat jaar het gemiddeld aantal werklozen (inclusief geplaatsten in werkverruiming) per 1000 inwoners in Eindhoven was geweest 30.7, terwijl dit cijfer in het Rijk was 30.1. De andere grote steden leveren een veel hoger cijfer op.

De aantallen armlastigen in het Rijk en de Gemeente Eindhoven kunnen wij slechts op indirecte wijze vergelijken: Volgens de Armenzorgstatistiek is het aandeel van de gemeente Eindhoven in het totale bedrag, dat voor ondersteuning van armlastigen wordt uitgegeven 0.9%. Het aantal inwoners bedraagt meer dan 1% van de bevolking van het Rijk.

Van het aantal gepensioneerden in het Rijk zijn mij geen gegevens bekend. Het totaal aantal rentetrekken was op 1 Jan. 1939 voor het Rijk ongeveer 26.5 per 1000 inwoners, terwijl de verhouding voor Eindhoven 24.7 was.

Van een schatting van de aantallen kleine boeren en kleine zelfstandigen in het Rijk kan geen sprake zijn. Er is echter geen reden om te veronderstellen, dat hun aantal naar verhouding te Eindhoven groter zal zijn dan in het Rijk, eerder mag men in een betrekkelijk welvarende gemeente het tegendeel verwachten.

Naast al deze sociale groepen zal men in het Rijk een groep aantreffen, die voor Eindhoven verwaarloosd mocht worden: hen, wier inkomen, uit arbeid verkregen, beneden de f 1000.— per jaar valt. Wij mogen uit dit alles wel konkluderen, dat de totale omvang van het bevolkingsdeel, waarin de lage inkomens regel zijn, in het Rijk groter is dan wij bij de gemeente Eindhoven vonden. Dit wordt nog geaccentueerd door het feit, dat ook het inkomensniveau van al deze groepen in het Rijk lager moet liggen dan in Eindhoven: deze gemeente behoort wat de steunnormen betreft tot op één na de hoogste klasse (er zijn negen klassen) en andere vormen van ondersteuning, zoals die van

1) p. 68.

Maatschappelijke Steun en partikuliere pensioenen, sluiten zich bij dit niveau aan.

Bovendien kan men veilig aannemen, dat het percentage ouden van dagen, dat het een of ander pensioen ontvangt, te Eindhoven zeer veel hoger zal zijn dan in het Rijk, daar immers de plaatselijke industrie over eigen pensioenfondsen beschikt, wat lang niet overal het geval is.

Bij dit alles is nog geen rekening gehouden met de inkomsten van de kinderen en de invloed, die zij uitoefenen op het gezinsinkomen. Ik meen echter, dat deze invloed in het Rijk zich in ongeveer dezelfde mate zal laten gelden als in Eindhoven. Immers, hoewel het kindertal²⁾ te Eindhoven iets groter is dan in het Rijk, is het percentage meerderjarige kinderen³⁾ en dus ook dat der oudere kinderen voor het Rijk hoger. Het aantal meeverdienende kinderen zal dus vermoedelijk zo ongeveer overeenkomen.

Uit het voorafgaande mag men nu deze konklusie trekken: de inkomenslijn van het Rijk zal een enigszins andere vorm hebben dan die van de gemeente Eindhoven en wel, doordat de lagere groepen groter zijn, sneller omhoog lopen. In grote trekken zal de verdeling van de gezinsinkomens niettemin hetzelfde beeld opleveren.

Het blijft bij een dergelijke frequentie-verdeling mogelijk, dat de curve, die de logaritmische verdeling weergeeft, identiek is met de kromme van GAUSS. Te bewijzen valt dit echter zonder nadere gegevens niet.

Ten aanzien van de vraag of het jaar 1938 al of niet als een „normaal” jaar in ekonomisch en sociaal opzicht kan worden beschouwd, kan men opmerken, dat het in ieder geval een jaar was noch van grote malaise, noch met grote welvaart. Het staat wel vast, dat zich met de wijzigingen in de ekonomische conjunctuur wijzigingen voordoen in het beeld van de inkomensverdeling, niet alleen in deze zin, dat alle inkomens lager worden en dus de gehele kromme opschuift naar de kant van de 0 ordinaat, maar ook zo, dat de vorm van de kromme zich wijzigt. Het vermoeden is uitgesproken³⁾, dat in tijden van malaise

1) Het gemiddeld aantal kinderen per gezin was in het Rijk in 1930: 2.2. Voor Eindhoven vonden wij in het tweede hoofdstuk: 2.44.

2) Zie p. 29.

3) Zie VAN DER WIJK t.a.p. p. 145 e.v.

de inkomensconcentratie toeneemt, hetgeen in de kromme tot uitdrukking zou komen door een vernauwing.

Het zou interessant zijn een onderzoek als dit te herhalen b.v. voor een voorspoedig jaar en voor een jaar, waarin zich uitgesproken krisisverschijnselen hebben voorgedaan. Het zou dan stellig mogelijk zijn bovenstaande stelling te toetsen. Uit mijn materiaal valt af te leiden, dat met het toenemen van het aantal werklozen een verschuiving zal optreden van de groepen tussen f 1200.— en f 1600.— (de normale arbeiderslonen) naar de groep van f 1000.— tot f 1200.— (de top van de verdeling voor steuntrekkers). Indien wij overwegen, dat in dezelfde tijd vermoedelijk een daling zal optreden in de groepen, waarin de hogere arbeidersinkomens vallen (rondom f 2000.—), dan is het duidelijk, dat de kromme inderdaad smaller zal zijn in krisistijd om in tijden van hoogconjunctuur een verwijding en daarmee samengaande een afplattung van de top te vertoonen.

De einduitkomsten van mijn onderzoek zullen dus stellig niet geheel representatief zijn voor andere jaren dan 1938. Wil men met de gegevens van deze jaren werken, dan zal — evenals dit voor het Rijk en voor andere Gemeenten zou moeten gebeuren — verzameling van nieuw materiaal daaraan vooraf moeten gaan.

De bovenstaande konklusie kan enigszins teleurstellend schijnen: immers, indien enkel bewezen kan worden, dat de frequentiekromme voor Eindhoven niet identiek is met die voor het Rijk en dat van het verloop van deze kromme voor andere jaren ook nu nog weinig kan worden gezegd, dan wordt de waarde van dit onderzoek vrij problematisch. Het zou dan alleen als voorbeeld van betekenis kunnen zijn, niet als sample mogen dienen. Op een enkel punt meen ik echter toch nog wel enige positieve resultaten te kunnen vermelden:

Bij de berekening van het nationaal inkomen is de meest dringende vraag ten aanzien van de inkomensgroepen beneden de f 800.— de hoogte van het gemiddelde inkomen dezer groep. BONGER schatte indertijd dit inkomen op f 600.—, BAKKER nam voor een later tijdstip f 500.— aan. ¹⁾ Beide cijfers hadden betrekking op het individuele inkomen. Voor Eindhoven vond ik als gemiddelde van de gezinsinkomens onder f 800.—: f 550.—. Ik meen te mogen onderstellen, dat dit bedrag ook voor het Rijk voor 1938 wel mag worden aangenomen.

¹⁾ Onderzoek naar den invloed van het arbeidsloon op den kostprijs der produkten, dl II. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Immers, de inkomensverdeling voor het Rijk zal er voor de lage inkomens wel anders uitzien dan voor de Gemeente Eindhoven, maar dit onderscheid betreft alle groepen beneden de belastinggrens en zal, naar mijn mening, de verhouding der groepen niet sterk wijzigen.

Indien deze laatste veronderstelling juist is, wordt daarmee tevens de waarde van mijn onderzoek voor andere praktische doeleinden bepaald. Immers, noch de statistische afdeling van een grootbedrijf, dat de afzetmogelijkheden voor zijn produkten wil berekenen, noch de economische adviseur van het „planbureau”, dat budgets maakt in het raam van een door de overheid geleide economie, vraagt naar het al of niet opgaan van de theorie van VAN DER WIJK: hoofdzaak voor hen is te zien hoe de gezinsinkomens beneden de belastinggrens ongeveer verlopen omdat zij hieraan weliswaar geen precieze berekeningen kunnen vastknopen, maar er toch wel belangrijke economische konklusies uit kunnen trekken.

Om een praktisch voorbeeld te noemen: voor iemand, die enkel mijn gegevens omtrent de lage inkomens ter beschikking heeft, zal het niet mogelijk zijn de som, die jaarlijks voor schoeisel in Nederland kan worden besteed, tot op een gulden nauwkeurig te berekenen, maar wel valt uit dit materiaal te bewijzen, dat de afzetmogelijkheden voor luxe-schoenen binnen bepaalde grenzen beperkt zijn. Evenzo zal men met gebruikmaking van mijn inkomenscurve globaal kunnen berekenen hoeveel woningen van bepaalde huurklassen nodig zullen zijn. Het spreekt van zelf, dat mijn uitkomsten voor deze doeleinden moeten worden gekombineerd met andere gegevens, met name met de uitkomsten van de verschillende budget-onderzoekingen. Op den duur zal men hieraan wat de lage inkomens betreft niet genoeg hebben omdat wel gebleken is, dat de gegevens, die uit deze bevolkingsklassen kwamen, niet representatief mogen worden geacht ¹⁾.

In ieder geval blijft verzameling van nieuw materiaal — eventueel het herhalen van een onderzoek als het mijne voor andere gemeenten of voor een deel van het Rijk — zeer zeker nodig, vooral wanneer men er op den duur exacte berekeningen omtrent koopkracht en afzetmogelijkheden aan vast knopen wil.

¹⁾ Recente berekeningen hebben aangetoond, dat de bedragen, die jaarlijks besteed zouden worden aan tabak en aan alcoholhoudende dranken indien de budgets van de onderzochte gezinnen representatief zouden zijn, ver liggen beneden de jaarlijkse omzet van die produkten, die bekend is uit de opbrengst der accijnzen.

VEERTIENDE HOOFDSTUK

ENIGE SOCIALE KONKLUSIES

a. Het welvaartspeil van de bevolking.

Al zoekende naar mogelijke praktische toepassingen zou men bijna vergeten, dat het hoofddoel van een onderzoek als dit toch was en moest zijn onze kennis van de inkomensverdeling van een bepaalde gemeenschap te vergroten om inzicht te krijgen in het welvaartspeil van de bevolking.

Nu kan men opmerken, dat het ook in dit opzicht niet voldoende is om de inkomensverdeling te kennen van slechts één bepaalde gemeente: sociale beschouwingen omtrent het welvaartspeil van de bevolking ontlenen hun waarde vooral aan de mogelijkheid van vergelijkingen: men moet daarvoor ook kennen de verhoudingen in andere gemeenschappen en in andere tijden.

Tot op zekere hoogte is deze opmerking juist. Het zou natuurlijk aardig zijn om de bekende inkomensverdeling van Eindhoven te vergelijken, b.v. met die van een andere gemeente, maar deze zijn nu eenmaal niet bekend. In afwachting van nadere gegevens kan men echter ook uit de inkomensverdeling van een grote industriestad als Eindhoven reeds een aantal sociale omstandigheden afleiden, waarop hier naar mijn mening wel nog speciaal de aandacht mag worden gevestigd.

Ik heb hierin trouwens een illuster voorbeeld gehad: een onderzoek, dat in vele opzichten met het mijne vergelijkbaar was, werd reeds omstreeks het jaar 1900 ingesteld eveneens op het begrenste terrein van een enkele stad. Ik bedoel het onderzoek, dat B. SEEBOHM ROWNTREE deed naar de sociale omstandigheden van de bevolking in de Engelse industrie-stad York en dat hij publiceerde in een beroemd geworden boek: „Poverty, a study of townlife”¹⁾.

Zijn wetenschappelijke waarde ontleent dit boek vooral aan de volledigheid van het onderzoek, waarop het berust. ROWNTREE is

¹⁾ B. SEEBOHM ROWNTREE; Poverty; A study of townlife. Londen 1901.

er n.l. in geslaagd van zo goed als de hele bevolking van York betrouwbare gegevens te verzamelen omtrent inkomsten, uitgaven en levenswijze. Bovendien kreeg het onderzoek grote praktische betekenis doordat het ROWNTREE in staat stelde zijn „poverty-line” te konstrueren, een begrip, dat men tot in onze tijd in Engeland in rapporten en sociale onderzoekingen verwerkt vindt¹⁾.

Onder poverty-line, een woord, dat ik zal vertalen met „armoedegrens”, verstaat hij het inkomen, dat gezinnen van verschillende grootte moeten genieten indien zij in hun eerste levensbehoeften op bevredigende wijze willen voorzien. Voor het bepalen van deze grens heeft hij uitvoerig nagegaan welke bedragen door bepaalde type-gezinnen voor woning, voedsel en kleding moesten worden uitgegeven, zodat hij normen kon opstellen voor ieder gezin. Nog tegenwoordig worden deze normen, omgerekend met behulp van het index-cijfer, als maatstaf gebruikt.

Alle gezinnen, wier inkomen beneden deze norm ligt, beschouwt ROWNTREE als „arm”. Ook indien zij zich alleen artikelen aanschaffen, die tot de eerste levensbehoeften behoren, komen deze mensen te kort. Naast deze categorie onderscheidt hij dan bovendien nog een groep, die leeft in „secondary poverty”: gezinnen, wier inkomen wel boven de grens uitkomt, maar, die — hetzij doordat zij dit inkomen niet zo economisch mogelijk besteden, hetzij doordat zij tot bijzondere uitgaven gedwongen zijn — toch in vitale behoeften niet kunnen voorzien. De maatstaven, die deze „secondary poverty” moeten afmeten, zijn natuurlijk vager dan die welke voor de „primary poverty” konden worden aangelegd. Zij bestonden hierin, dat voor ieder geval de enquêteur op grond van budgets en weekmenu's van het gezin en lettende op de toestand van de woning en de gezondheidstoestand van de kinderen, bepaalde in hoeverre het gezin te kort kwam.

De volledigheid van zijn materiaal stelde ROWNTREE in staat te berekenen, dat ten tijde van zijn onderzoek 27.84% van de bevolking van York in armoede leefde. Meer dan de helft van deze armoede (17.93% van de bevolking) bleek het karakter van „secondary poverty” te hebben, bijna 10% van de bevolking leefde dus in „primary poverty”: had een inkomen, dat volstrekt ontoereikend was om de eerste levensbehoeften van het gezin te bevredigen.

¹⁾ Zie b.v. Men without Work. Cambridge 1938, en het aardige „Pelican”-boekje: Working-class Wives.

De vraag, die ROWNTREE zich stelde, is ook de eerste, waartoe mijn onderzoek aanleiding geeft: Welk percentage van de bevolking van Eindhoven leeft in armoede, d.w.z. is niet in staat in zijn eerste levensbehoefte op bevredigende wijze te voorzien?

Het spreekt van zelf, dat men dan ook hier voor deze armoede een maatstaf moet hebben: men zal ongeveer moeten weten waar in Nederland de „armoede-grens” loopt. Nu liggen hier de verhoudingen enigszins anders dan in Engeland ten tijde van ROWNTREE's onderzoek: ondersteuning van de zijde van de overheid bestond daar grotendeels in de vorm van het systeem van „workhouses”, instellingen, die in Engeland zeer impopulair waren. De gezinnen, die ROWNTREE bij zijn onderzoek betrof, werden daardoor of in het geheel niet gesteund of op zeer onvoldoende schaal. In een moderne grote stad zoals Eindhoven is ondersteuning door de overheid van gezinnen, die niet in eigen onderhoud kunnen voorzien, regel. Men zou daar dus a priori eigenlijk geen gezinnen mogen verwachten, die vallen onder ROWNTREE's armoedegrens: waar de normen van Maatschappelijke Steun — zoals meermalen officieel is uitgesproken — ongeveer samenvallen met de grens van het minimum-levensonderhoud ¹⁾ en ieder gezin gerechtigd is om steun te vragen, behoren geen „arme” gezinnen voor te komen.

Toch blijkt dat te Eindhoven het geval te zijn. Indien we voor dit doel grafiek VI bekijken, die de gekorrigeerde inkomensverdeling voor gezinnen weergeeft, dan zien we, dat er 1241 gezinnen zijn met een inkomen beneden de f 600.— per jaar. We moeten aannemen, dat hier voor Eindhoven ongeveer de „armoedegrens” loopt, want M.S. neemt voor een gezin van twee personen als norm f 10.— per week, hetgeen met de steun in natura, enz. neer komt op een kleine f 600.— per jaar. En dit is nog alleen maar de grens voor gezinnen, die uit een man en een vrouw bestaan: bij grotere gezinnen ligt de norm hoger. We moeten dus aannemen, dat er ook in de groepen tussen f 600.— en f 800.— en in die tussen f 800.— en f 1000.— gezinnen voorkomen wier inkomen valt beneden de „armoedegrens”.

Bovendien is nog de vraag of men nog wel op het standpunt mag staan, dat de armoedegrens precies ligt bij het bedrag, dat uit moet worden gegeven voor woning, voedsel en kleding, zodat een arm gezin nooit iets kan uitgeven aan enige andere post zonder gebrek te lijden.

¹⁾ Omtrent de geoorloofde normen voor kerkelijke en burgerlijke instellingen van weldadigheid: Zie o.a. de Memorie van Toelichting op de Armenwet 1912.

Een post, die men in ieder geval in aanmerking zal moeten nemen als behorende tot de noodzakelijke voorwaarden voor een redelijk bestaan is b.v. de ziekenfondspremie ¹⁾. In grote steden moet men ook met noodzakelijke uitgaven voor vervoermiddelen rekening houden.

Het lijkt mij dan ook geoorloofd om de begrenzing van „armoede” iets ruimer te nemen dan door ROWNTREE is geschied en al diegenen „arm” te noemen, die niet uit eigen inkomen in de normale behoeften van een arbeidersgezin kunnen voorzien. Men kan dan gerust aannemen, dat de „armoede-grens” voor een gezin van twee personen ongeveer bij een inkomen van f 600.— per jaar ligt, en dat voor ieder gezinslid méér deze grens f 100.— verschuift. Men kan dan het percentage gezinnen, dat in „armoede” leeft ruw berekenen, omdat immers de gezinsgrootte in Eindhoven bekend is ²⁾. Ik kom voor de inkomensgroepen beneden f 1000.— op een totaal van 2560 gezinnen, d.i. meer dan 10% van het totaal aantal gezinnen te Eindhoven. Men ziet, dat het resultaat niet zo veel beter is dan dat van het onderzoek te York, te meer waar het hier ook uitsluitend personen betreft, die in „primary poverty” leven: er staan mij geen middelen ten dienste om de mate van „secondary poverty” na te gaan, daar ik in tegenstelling met ROWNTREE omtrent de levenswijze van de gezinnen niet ben ingelicht.

Het is nu natuurlijk van belang na te gaan in welke kringen van de bevolking wij deze armoede hoofdzakelijk aantreffen. Wij zullen daartoe de cijfers van tabel I van het elfde hoofdstuk kunnen gebruiken: het is daaruit met een oogopslag duidelijk, dat de grootste armoede voorkomt in één bepaalde groep, en wel die van de rentetrekken en gepensioneerden.

Ofschoon het achtste hoofdstuk voldoende feiten bevat om de aandachtige lezer te overtuigen van de benarde financiële positie van deze bevolkingsgroep, wil ik er hier toch nog enkele opmerkingen aan wijden. Hiervoor is te meer aanleiding omdat er geen enkele reden bestaat om te veronderstellen, dat de inkomenspositie van de zelfde categorie der bevolking in andere steden beter zal zijn dan in Eind-

¹⁾ Te Eindhoven bestaat een regeling, waarbij de gemeente de ziekenfondspremie geheel of gedeeltelijk voor haar rekening neemt indien het gezin onmachtig is deze zelf te betalen. Als regel wordt de gehele premie betaald indien het inkomen van een gezin van 2 personen minder bedraagt dan f 13.— per week. Hierbij wordt dus de „armoedegrens” gelegd op ongeveer f 650.— per jaar.

²⁾ Om geen al te ingewikkelde berekening te krijgen heb ik hier de verschillen in gezinsgrootte bij de verschillende welstandsklassen verwaarloosd.

hoven het geval bleek: integendeel, wij vonden hier een zeer groot aantal personen, die in een of andere vorm pensioen genoten. In andere plaatsen met name op het platteland is de toestand voor ouden van dagen zeker slechter. Daar zullen vrijwel allen zijn aangewezen op de Invaliditeits- en Ouderdomsrente, d.i. op f 3.— tot f 5.— per week.

b. De levensomstandigheden van ouden van dagen.

Toen in 1919 de Invaliditeits- en Ouderdomswet van kracht werd, betekende dit een grote vooruitgang: oude arbeiders, die hun leven lang hard hadden gewerkt zonder in staat te zijn voldoende op zij te leggen voor de oude dag, konden nu verzekerd zijn van een wekelijks inkomen, dat hoewel klein, toch in ieder geval vast was. De financiële faciliteiten, die de regering verleende aan personen, waarvoor de werkgever niet verplicht was te „plakken”, hadden tot gevolg, dat het merendeel van de oudere arbeiders besloot tot het inkopen van de Ouderdomsrente, zodat de algemene inkomenspositie van deze groep van de bevolking met één slag belangrijk verbeterde.

Nu de wet echter een aantal jaren in werking is, blijkt wel, dat de verbetering desondanks niet voldoende is geweest: de uitkeringen zijn zo laag, dat zij voor een gezin ten enen male onvoldoende zijn. De recente verhoging met 50 c. in de week heeft — de prijsstijgingen in aanmerking genomen — de gewenste verbetering ook niet gebracht.

Ik wil hiermee niet zeggen, dat ik het waarschijnlijk acht, dat alle trekkers van ouderdomsrente inderdaad moeten rondkomen van f 3.50 per week: ik heb al laten uitkomen, dat de inkomensverdeling, die ik in het achtste hoofdstuk konstrueerde, slechts betrekking heeft op het „zichtbare inkomen”, de bedragen, die objektief vast te stellen zijn. Zonder enige twijfel worden gezinnen van oude mensen op verschillende wijze zodanig gesteund, dat zij niet van honger om komen. Maar dit leidt dan toch weer tot verschillende minder wenselijke toestanden, die bij een betere ouderdomszorg te vermijden zouden zijn geweest. Immers, op welke wijze slagen deze oude mensen erin toch nog het nodige te krijgen? Een deel van hen, zoals wij zagen een vrij gering aantal, klopt aan bij Maartschappelijke Steun. Een ander deel laat zich opnemen in één der Liefde-gestichten, inrichtingen, die gedeeltelijk de verpleegkosten ook weer op M.S. verhalen. In deze inrichtingen heerst echter nog steeds de liefdeloze (en natuurlijk met enige goede wil ook wel vermijdbare) gewoonte om oude echt)paren

van elkaar te scheiden en de mannen en vrouwen afzonderlijk onder te brengen. Bij de meeste echt)paren heerst dus een begrijpelijke afkeer tegen een dergelijke onderbrenging en verzorging.

Het alternatief is, dat de kinderen hun ouders ondersteunen en dit is dan ook de wijze, waarop het meestal gebeurt: het komt algemeen voor, dat getrouwde kinderen de beide ouders of een van hen bij zich in huis opnemen, het komt ook voor, dat alle getrouwde kinderen tezamen zoveel opbrengen, dat de oudjes er afzonderlijk levend van kunnen rond komen.

Nu lijkt er oppervlakkig gezien niets tegen, dat volwassen werkende kinderen hun ouders ondersteunen op hun oude dag. Indien dit echter in een sociale gemeenschap regel is, komen er bedenkelijke kanten aan. Immers, indien wij al mogen aannemen, dat de laagste inkomensklassen in grafiek VI door de ondersteuning van de zijde van bloedverwanten op een niveau van omstreeks f 600.— per jaar komen, dan rijst de vraag, waar dit inkomen vandaan komt en welke inkomensklasse dus overeenkomstig moeten worden verlaagd. Het antwoord hierop moet luiden, dat het zeer waarschijnlijk niet de hogere inkomensklassen zijn, waaruit deze bedragen wegvloeien, maar de middelmatige arbeidersinkomens. Het is echter de vraag of deze inkomens een dergelijke voortdurende belasting wel kunnen dragen, zonder dat de behoeftenbevrediging van het eigen gezin gevaar loopt. Immers, een gezin, waarvan de inkomsten tussen de f 1000.— en f 1200.— belopen, komt, wanneer er een aantal kinderen zijn, al aardig dicht bij de armoedegrens, die wij in het begin van dit hoofdstuk meenden te moeten opstellen.

Het voornaamste sociale gevaar van deze verhoudingen lijkt mij het volgende: de meest wenselijke toestand zou ontstaan indien iedere gezonde arbeider zo veel verdiende, dat hij zelf in staat was, hetzij door sparen, hetzij door deelname in een pensioenfonds, op afdoende wijze voor zijn oude dag te zorgen. Het feit dat op vele arbeidersgezinnen op het ogenblik de verplichting rust voor het levensonderhoud van een of meer ouders bij te dragen, maakt echter, dat deze besparingen op de achtergrond komen. En zo ontstaat een vicieuze cirkel: het thans werkende geslacht moet zorgen voor het voorafgaande en komt er zodoende niet aan toe voor later zelf iets op zij te leggen, zodat men later ook aan de eigen kinderen weer ten laste komen moet.

Ik geef onmiddellijk toe, dat dit beeld iets te somber getekend is: met de verhoging van de levensstandaard is de gewoonte om te

sparen ook in arbeidersgezinnen sterk ingeburgerd. Bovendien mogen wij voor de toekomst een automatische verhoging van de inkomsten van oude mensen verwachten. Immers, de grens van f 3.50 (vroeger f 3.—) voor de Invaliditeitsrente, is geen absolute grens: indien de werkgever voldoende heeft geplakt, kunnen deze uitkeringen hoger worden. Daarvoor is echter nodig, dat voor een volwassen arbeider 24 jaar achtereen onafgebroken premie is betaald, en dit is nog in geen enkel geval mogelijk geweest, omdat de Wet pas 23 jaar van kracht is. Het volgende jaar zullen de eerste hogere uitkeringen gaan lopen.

Daarbij komt voor Eindhoven de faktor, dat het totale bedrag van pensioenen, dat door de pensioenfondsen van de N.V. Philips zal worden uitgekeerd, in de toekomst zich ook in een sterk stijgende lijn zal bewegen. Immers, het merendeel van hen, die thans gepensionneerd zijn, is maar korte tijd bij de N.V. werkzaam geweest en heeft dien-tengevolge een laag pensioen. Maar toekomstige gepensionneerden zullen op hogere inkomens mogen rekenen.

Dit alles neemt niet weg, dat het naar mijn mening sociaal verantwoord zou zijn door enkele forse maatregelen de zorg voor ouden van dagen zodanig te verbeteren, dat de lasten daarvan niet langer groten-deels rusten op de schouders van de eigen kinderen maar op de gemeenschap. Vermoedelijk is het voldoende indien de overheid *tijdelijk* de last voor zijn rekening neemt (b.v. door een stelsel van premievrije pensioenen), en zullen komende geslachten weer zelf aan hun eigen ouderdomspensioen kunnen bijdragen.

c. De betekenis van de inkomsten van gezinsleden

In de loop van het onderzoek is het licht gevallen op een tweede verschijnsel, dat eveneens verstrekkende sociale gevolgen heeft, en dat ik hier tenslotte daarom nog eens afzonderlijk wil beschouwen. Ik bedoel de rol, die de inkomsten van gezinsleden, met name van de verdienende kinderen, spelen in het totaal van het gezinsinkomen.

De gegevens, die in het derde hoofdstuk verwerkt zijn, stellen ons in staat een ruwe berekening te maken van het aandeel van de verdienende kinderen in het totale inkomen van Eindhoven: allereerst geeft tabel VI een globale inkomensverdeling van de inwonende kinderen. Door de aantallen van iedere groep te vermenigvuldigen met de aangegeven gemiddelden kom ik tot een totaal bedrag aan

inkomsten van f 7.745.000.—. Uit het totaalcijfer van de derde kolom van tabel II uit het derde hoofdstuk blijkt voorts, dat het totale belastbare inkomen was f 38.087.637.—. Om het totale inkomen van de Eindhovense bevolking te krijgen moet men bij dit bedrag optellen alle onbelaste inkomens, t.w.:

1. De inkomens, van de 2571 gezinshoofden van tabel III (derde hoofdstuk), wier gemiddelde inkomen is te schatten op f 1000.—.

2. De inkomens van 7324 gezinshoofden, die onder de belastinggrens bleven (geschat gemiddeld inkomen f 550.—).

3. De inkomens van 3279 alleenstaanden onder de belastinggrens (geschat gemiddeld inkomen f 300.—).

4. De inkomens van de verdienende kinderen. Hierboven berekend op totaal f 7.745.000.— (een klein aantal belastingbetalende kinderen wordt dubbel geteld.)

In totaal vind ik aan onbelast inkomen:	f 15.500.000.—
Belast inkomen blijkens tabel II:	f 38.000.000.—
	Totaal f 53.500.000.—

Het aantal van de inwonende kinderen in het totale inkomen van Eindhoven valt dus ruw te berekenen op 14.4%.

Ik vestig er de aandacht op, dat dit percentage betrekking heeft op alle inkomsten, dus ook van die van alleenstaanden en gezinnen zonder verdienende kinderen. Indien het mogelijk zou zijn het percentage te berekenen ten opzichte van de gezinnen, waar werkelijk verdienende kinderen zijn, dan kwam men nog tot een veel sterker aandeel.

Deze berekening is slechts uitvoerbaar voor een kleine groep: de 256 gezinnen van Philips-arbeiders, waarvan in het vierde hoofdstuk sprake was. Deze hadden, zoals wij zagen, allen verdienende kinderen. Het totale weekinkomen van deze gezinnen te zamen bedroeg f 12.111.18. Daarvan bleek in totaal f 5.758.07 verdiend te zijn door de kinderen, of 47.5%.

Zoals uit het vierde hoofdstuk al bleek, is er reden om aan te nemen, dat deze groep van arbeiders, waarvan het gezinsinkomen bekend was, niet in alle opzichten representatief is, hetzij voor het Philips-personeel in het algemeen, hetzij voor de bevolking van Eindhoven. Men zal zich echter wellicht eveneens uit het vierde hoofdstuk herinneren, dat de verdienende kinderen van deze gezinnen voor het overgrote

deel minderjarig waren, terwijl men in de gehele gemeente bij alle inwonende kinderen 17% meerderjarigen vindt. Wij mogen wel verwachten, dat in de gezinnen, waar meerderjarige inwonende kinderen zijn, het aandeel van de kinderen in het gezinsinkomen minstens even groot is.

Al dit materiaal wijst dus in de zelfde richting: het staat wel vast, dat het aandeel, dat de kinderen inbrengen, in het totaal van het gezinsinkomen een zeer aanzienlijke rol speelt, een zó aanzienlijke, dat men gerust kan zeggen, dat het betrekkelijk hoge welvaartspeil van de Eindhovense bevolking te danken is aan de inkomsten van de inwonende kinderen.

Omtrent dit veelvuldige meeverdienen der kinderen kan men hetzelfde opmerken als hierboven gezegd is omtrent de gewoonte om ouders te ondersteunen: wanneer dit in een bepaald geval gebeurt, zal men het prijzen in de kinderen, dat zij naar hun vermogen helpen in het onderhoud van het gezin en men zal geen of weinig nadelige gevolgen voor de kinderen opmerken. Maar wanneer blijkt, dat het een algemeen ingeworteld systeem is, dat een deel van de lasten van het gezin rusten op de schouders van de kinderen, dan rijst ook hier de vraag of er geen grote sociale nadelen zullen ontstaan.

Het voornaamste nadeel, dat dan in het oog springt, is, dat de opleiding der kinderen in het gedrang komt, indien men al te spoedig op hun verdiensten gaat rekenen: mijn gegevens tonen aan, dat niet alleen oudere inwonende kinderen hun bijdrage tot het gezinsinkomen leveren, maar dat ook vele duizenden kinderen tussen 14 en 21 jaar verdiensten inbrengen. Het valt aan te nemen, dat velen van hen op veertienjarige leeftijd onmiddellijk de fabriek in gaan. Dit wil dus zeggen, dat er voor een verdere opleiding geen gelegenheid meer is.

Nu kan men opmerken, dat ook lang niet ieder kind voor een dergelijke opleiding in aanmerking komt, omdat velen de capaciteiten missen, die voor een intellectueel of gespecialiseerd technisch beroep noodzakelijk zijn ¹⁾, en dat bovendien ook nu reeds de instellingen voor middelbaar-, Ulo en technisch onderwijs te Eindhoven overvol zijn, zodat het maar gelukkig is, dat een deel van de kinderen dadelijk na de lagere school de maatschappij in gaat.

Hoe juist dit laatste ook moge zijn: het is geen bewijs van een sociaal

¹⁾ Omtrent het percentage leerlingen van het L.O., dat in staat blijkt te zijn Middelbaar Onderwijs te volgen vindt men aardige gegevens bij dr. J. LUNING PRAK; Aanleg en Toekomst. Zeist; z.j.

gezonde toestand. Want er is geen voldoende garantie, dat de weinigen, die tot het volgen van meer onderwijs uitverkoren worden, daarvoor inderdaad ook de meest geschikte zijn ¹⁾. In heel veel gevallen beslist hier de financiële draagkracht van de ouders: de mogelijkheden voor het gezin om het nog een paar jaar te stellen zonder de verdiensten van het kind.

Mijn grootste bezwaar tegen het laten voortbestaan van een dergelijke toestand is dat de tendenz tot stabilisatie van de sociale verschillen door dit verschijnsel versterkt wordt. In de voorafgaande hoofdstukken was sprake van de inkomensverdeling van Eindhoven, een inkomensverdeling, die vrij grote sociale verschillen te zien gaf. Deze verschillen zijn over het algemeen niet het gevolg van het al of niet bezitten van kapitaal: zij vloeien voort uit de verschillende mate, waarin de verschillende vormen van arbeid worden beloond. Dit verschil in beloning nu is bijna altijd een gevolg van het verschil in opleiding: de arbeid, waarvoor men lang en degelijk is opgeleid, brengt over het algemeen het beste loon.

Dit feit op zichzelf is heel goed te verdedigen. Maar het mag niet tot gevolg hebben, dat de zonen en dochters van de slecht opgeleide vader, nu opnieuw zich de weg tot een goede opleiding, dus een goed betaald beroep, afgesneden zien. Dit is ten opzichte van hen niet rechtvaardig en op den duur ook niet in het voordeel van de maatschappij, die belang heeft bij een selectie van werkkrachten naar bekwaamheid en niet naar financiële draagkracht.

Het zal duidelijk zijn, dat mijn laatste beide paragrafen enige sociale kritiek inhouden, die niet alleen op toestanden in Eindhoven betrekking heeft. Zelfs valt aan te nemen, dat de hier gesignaleerde kwalen in grote delen van het land groter omvang hebben en ernstiger gevolgen dan te Eindhoven. Immers, wij zagen reeds, dat hier de ouderdomszorg vrij goed moest worden genoemd, terwijl daarnaast uit alles blijkt, dat hier — ondanks de grote aantallen werkende minderjarigen — toch nog een vrij groot percentage (25%) van de in aanmerking komende kinderen scholen bezoekt. Een steekproef over het gehele

¹⁾ Een begin van een selectie naar aanleg en bekwaamheid bestaat: jaarlijks worden te Eindhoven alle jongens, die zich aanmelden voor het Nijverheids-onderwijs psychotechnisch gekeurd. De (vroegere) Gem. Jeugdregistratie heeft deze keuringen sterk in de hand gewerkt en bij de herplaatsing van jeugdige werklozen daarmee zeer goede resultaten boekt.

land zou naar mijn mening aantonen, dat vrijwel overal deze beide groepen — de ouden van dagen en de niet meer leerplichtige jeugd — te kort komen, resp. hun familie op onverantwoorde wijze belasten. Het ligt dus voor de hand, dat men in de toekomst naar mijn mening voor deze beide groepen in de eerste plaats maatregelen zal moeten beramen.

Bij deze enkele opmerkingen wil ik het laten. Het is zonder twijfel mogelijk uit mijn studie meer en andere sociale konklusies te trekken dan hierboven besproken werden, wellicht geven ook deze konklusies nog aanleiding tot kritiek op sociale toestanden. Ik zou het doel van mijn studie echter voorbijschieten indien ik op dit punt te veel zou uitweiden.

Ik hoop, dat men hieruit en uit de voorafgaande hoofdstukken in grote lijnen een beeld zal kunnen krijgen van de sociale verhoudingen in een grote industriestad in Nederland, zoals zij waren omstreeks 1940, dat de onvolkomenheden en hiaten een aansporing voor anderen zullen zijn om op hun beurt dergelijk materiaal te bestuderen en dat het werk, dat ik ondernam, voor statistici, ekonomen en sociografen zijn nut zal afwerpen.

Eindhoven, Sept. 1940 — Dec. 1942.

SOMMAIRE

1. Notre connaissance de la répartition des revenus — problème dont, après PARETO, se sont occupés divers sociologues — est incomplète, car toutes les données acquises sont basées sur les chiffres communiqués par le fisc. On ne dispose pas de données relatives à ceux ne payant pas de contributions. Au Pays-Bas sont exonérés du paiement des contributions ceux dont les revenus annuels sont inférieurs à 800 florins ou dont les déductions pour charges familiales (nombre d'enfants) sont si grandes que le revenu net est inférieur à cette limite.

2. Dans cette étude, on s'est efforcé de combler cette lacune par une étude de la répartition des petits revenus dans la commune de Eindhoven. L'examen est basé sur l'année fiscale 1939/40. Un bref aperçu sociographique de cette commune (chapitre 2), est suivi tout d'abord d'un exposé de la répartition connue des revenus supérieurs à la limite imposable (chapitre 3). A ces chiffres fut appliquée la correction établie par DERKSEN pour tenir compte des déductions pour charges familiales.

3. Comme il n'était possible d'établir une comparaison avec les revenus connus des groupes à petits revenus qu'en partant des revenus familiaux, on estima, par le calcul des probabilités, la répartition des revenus familiaux à Eindhoven (chapitre 4). Un petit nombre de familles dont on connaissait exactement les revenus a permis un contrôle partiel. Des 23.000 familles habitant Eindhoven (1er mai 1939) 3.605 disposaient d'un revenu annuel inférieur à 800 florins, tandis que 1535 avaient un revenu compris entre 800 et 1000 florins.

4. On peut supposer que les petits revenus se rencontraient uniquement dans les groupes sociaux suivants: chômeurs assistés, indigents à la charge de l'assistance publique, pensionnés et rentiers, petits fermiers et petits commerçants, tandis qu'il existait probablement un petit nombre de familles dont le chef ne disposait pas de revenus propres.

5. De tous ces groupes on peut, sur base des données fournies par les autorités officielles, établir une répartition des revenus (chapitres

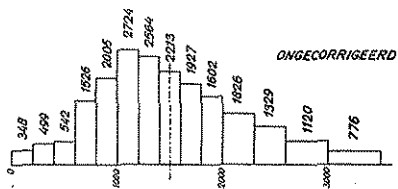
6, 7, 8, 9 et 10). Lorsqu'on combine ces répartitions, on obtient pour les groupes à revenus annuels inférieurs à 1000 florins, un total de 5000 familles. La courbe des revenus peut donc être tracée complètement (figure V chapitre 11). La courbe donnant la fréquence des revenus en fonction du logarithme des revenus, épouse approximativement la forme d'une courbe de GAUSS (figure VII) dont le maximum se trouve à un revenu de fl. 1500.— environ. La répartition des revenus pour des célibataires seuls ne peut être déterminée aussi rigoureusement que celle pour les familles (chapitre 12).

6. Après une brève étude des écarts entre la courbe pour le royaume et celle établie pour Eindhoven, et de la mesure dans laquelle l'année 1939/40 peut être considérée comme représentative (chapitre 13), on a tiré des données obtenues les conclusions sociales suivantes:

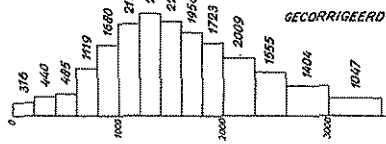
a. le pourcentage de familles vivant au-dessous de la limite d'indigence (SEABOHN ROWNTREE) est de 10 pour cent environ.

b. les plus petits revenus sont ceux du groupe de pensionnés et de rentiers. De nombreux vieillards ne sauraient subsister de leurs revenus propres, ils doivent donc être aidés par leurs enfants ou sont à la charge de l'assistance publique.

c. Une assez grande partie des revenus de la population (14 pour cent des revenus annuels totaux de Eindhoven) sont gagnés par des enfants co-habitant avec leurs parents. La moitié environ des enfants participant au revenu de la famille est constituée par des mineurs. Ceci ne favorise nullement un bon apprentissage ni un choix judicieux du métier pour les jeunes gens.

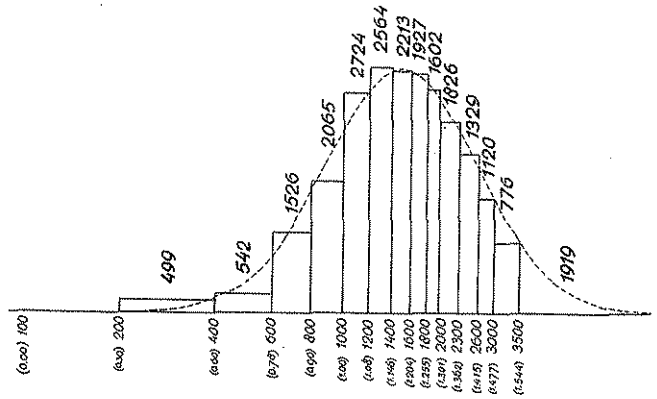

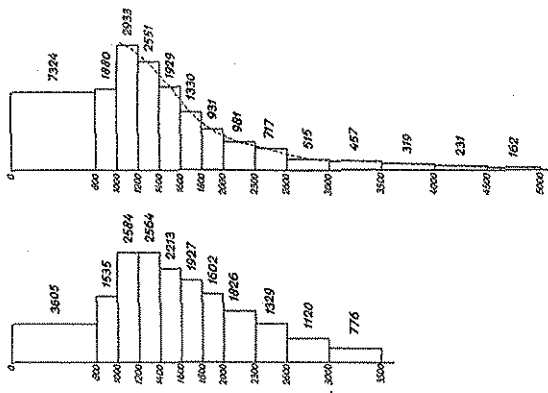
Grafiek V, tabel II, p. 155.
 Differentiatie en komplementering van de verdeling van de gezinsinkomens (grafiek IV) voor de laagste inkomensklassen op grond van de gegevens van het zesde tot en met tiende hoofdstuk. Niet gecorrigeerd voor fraude en aftrek. Streepstippellijn: ligging van het middelste inkomen.

Grafiek VI, tabel III, p. 157.
 Verdeling van de gezinsinkomens over de verschillende inkomensklassen (grafiek V), na aanbrenging van de correctie voor fraude en aftrek.

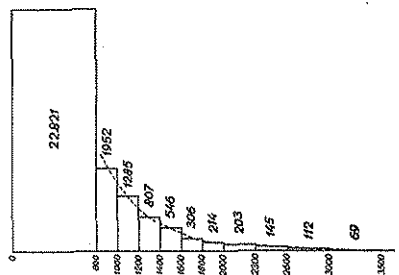
Grafiek VII, tabel II, p. 155.
 Verdeling van de gezinsinkomens over de verschillende inkomensklassen (grafiek V), echter thans met de inkomensbedragen op logarithmische schaal langs de abscis uitgezet. De kromme, die de toppen der kolommen verbindt, geeft dus de frequentie van het inkomen als functie van de logarithme van het inkomen (psychisch inkomen). Stippellijn: kromme van GAUSS, met hetzelfde omsloten oppervlak en dezelfde tophoogte als de hier afgeleide inkomensverdeling.

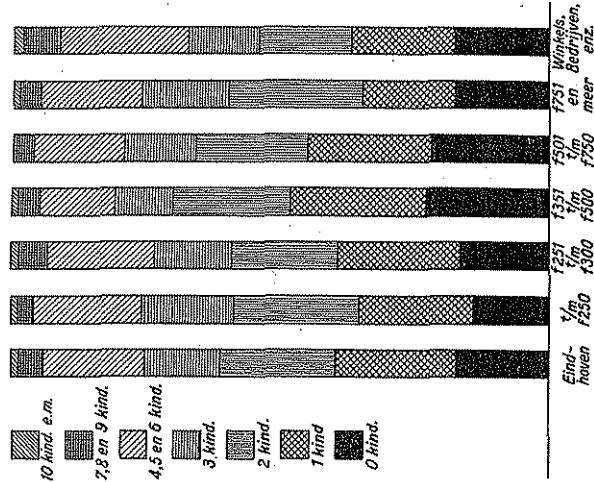
Grafiek III, tabel V, p. 59.

Aantal ongehuwde aangeslagenen in de verschillende inkomensklassen. Op analoge wijze uitgezet als in grafiek II.

Grafiek IV, tabel VI, p. 72.

Aantal gezinnen met een gezinsinkomen, gelegen binnen de grenzen van de aangegeven inkomensklassen. Deze verdeling van gezinsinkomens is afgeleid uit de verdeling van grafiek II door rekening te houden met de verdiensten van inwonende kinderen.

Grafiek I

tabel XV, p. 45.

Aantal kinderen per gezin in procenten van het totaal aantal gezinnen, voor het gehele onderzoek en verdeeld naar huurklassen en winkels, bedrijven, enz.

----- end of text -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.

Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- einde van de tekst -----